

Uranus de anno

279

577

R

nat. Ferraria 13. Jun. 1479. 3174
op. 1552. Padova

LILII GREGORII Protomota,
GYRALDI DE ANNIS ET Triet. postalis
MENSIBVS, CAETERISQVE TEM-
porum partibus, difficili haecenus & im-
pedita materia, dissertatio facilis
& expedita.

EIVSDEM
Calendarium & Romanum & Graecum, gentis
utriusq; solennia, ac rerum insigniter gestarū tem-
pora complectens, magno tum historijs,
tum ceteris autoribus cognoscen-
dis usui futurum.

BASILEAE
apud Mich. Isingrinium.

1 5 4 2

Davidis Lichtenbani, Med. Viri
Trajecti ad Rhenum.
Kal. Februar. MDCCXXXII.

Ab hoc dono accepit Joh. Salomo Henckel,
Gymn. Merseburgens. Collega.
MDCCXXVI.

R

XII 802.

230.

ILLVSTRISSIMAE FERRA
RIAE AC CARNVTI PRIN
cipi Diuæ RENATAE Galliarum Re-
gis Lodouici duodecimi filia,
Lilius Gregorius Gy-
raldus s. d.

NON sum nescius, Princeps illu-
strissima, si hoc meum de annis
& mensibus cæterisque eorū par-
tibus commentarium, quod ad
agnitionem animi pulcherri-
mum est, & quod proximis diebus confeci,
edere uolero, fore ut in uarias reprehensio-
nes incurram, meq; nō modo obiurgatori-
bus, sed & obtrectatoribus obijciam. Nam
nonnullos qui se Ciceronianos haberi uo-
lunt, iam nunc illud mihi obijcere audio, qd
minus Ciceronis imitator fuerim, meusq;
hic stylus nimis humi serpat. Alios uero, qd
quæ ex Philosophorum monumentis hausi,
non à me satis exploratè percepta, minusq;
cōmodè digesta, & perinde confuse, nec enu-
cleatè à me prodita, quin ex hac in illam ple-
runq; hæresin me transiluisse. Quidam & il-
lud mihi impingent, quod in mathematicis
disciplinis, in quibus fermè res tota de qua a-
gimus consistit, nō usque adeo rationes obni-
xè ad calculum reuocarim, neq; ad particu-
las primasq; elementa deduxerim. Postremò
& plerosque futuros suspicor, qui mihi uitio

4-XI A
Tartu Riikliku Oliko.
Raamatukogu

2455

52711924

dabunt, quod in græcis uerrendis uel parum expresse, uel uerbum penè pro uerbo reddiderim. Alia porro multa eos mihi uitio duros sentio, qui in alienis censendis taxandisque studium omne suum impendunt, quicquid aliorum studia nō in angulis modo, sed & in circulis & coronis uellicant. Quibus omnibus si respondere, meque ab eorum maledictis obtreccationibusque tueri uelim, mihi sic infirma ualetudine & malè affecto, & laboriosum nimis foret, & in longum nimis sermo traheretur. Qua ratione factum est, ut te præ cæteris meo huic commentario patronam ac fautricem adoptarim, idque ideo tibi quàm alij credere & committere malui, ut (si tibi ita uidebitur) in apertum lucemque sub tuo nomine prodeat, quo ueluti Palladis (quod aiunt) clypeo, à calumniantium obtreccationibus protegatur. Id quod facillimè facere poteris, propter tuam summam autoritatē, & qua in studiosis bonisque omnibus iuuandis animi propensione à primis usque annis fuisti, iam tum sub maximo Rege parente tuo Ludouico duodecimo. Locus hic exposcere uidebatur, ut in laudes tuas immortalitate dignas excurrem, sed meæ exiguitatis conscius, & tuæ sublimitatis, eas suo Regiæ celsitudinis fastigio malui notas præterire, quàm ingenij mei imbecillitate deterere. Nam quid dicam san-

ctissimi-

ctissimos mores tuos, uitæ integritatem, misericordiam, & largas manus in pauperes? Quid, inquam, pietatem & religionem in Deum optimum maximum, quàm castè, quàm mundè colas? Illa uero notiora, te literis sacris, uirtutibusque omnibus ornatissimam: quibus rebus non modo nostræ ætatis mulieribus antecellis, sed antiquas illas Heroidas æquas. Te igitur omnibus his de causis patronam ac tutricem delegi, meque tutelæ tuæ cōmendauit, ut me, reliquumque quantumcunque uitæ superest, quali cœpisti ope ac præsidio iuues. Nam detractoribus quidem his uelut offis ora ipse obstruam, me uidelicet post alteram & alteram bonorum & facultatum omnium direptionem, optimorumque amicorum amissionem, uelut addictum cuidam quasi perpetuo carceri, non quidem ex edicto prætoris, non alicuius principis iussu, sed impotentis nouerçæ naturæ iniquissimo imperio: me adeo articularibus doloribus, toto corpore affligi, torqueri, ut ex multis annis non modo ex sedibus & è cubiculo pedem efferre nō detur, sed uix per interualla morbi sella curuli sedere ac perpaululum uehi. Sed tamē tot his malis sic conflictatus, nō angori penitus ac inertie me demitto, sed cum non nihil aliquando

EPIST. NVNCVPATORIA.

se dolores remiserunt, aliquid interea mediator (si minus scribere possum) quaecunque, quod studiosæ iuuentuti prodesse possit. qd cōtingat utinam. nam sic equidem fructum cepero laboris, & non parū simul leuationis, & solatij languoris, diurniq; morbi. Quod si his contra uituperatores parum profecero, obtrectariq; illi non desinant, ualento: neq; idcirco tamen pedem ipse retraham, quo minus semper aliquid tale faciam, ut uel me in tanta ualerudinis imbecillitate utcunque sustentem. Tu uero Princeps tot conspicua dotibus, quantulascunq; has nostras ipsa lucubrationes accipe ac foue, si non quidem Regia tua maiestate & uirtutib. dignas, meæ salutem cōditioni & fortunæ cōuenientes. Vale.

AD LECTOREM.

Dum nos secla, dies, menses metimur & annos,
Obrept tacito mors inopina gradu,
Quæ fret ætheream ue diem, noctem ue profundam.
Acta tibi qualis, talis agenda dies.

I N D E X.

A lbi, læti, & fausti dies cur dicti. 159. & seq.	42. Naturalis. Ibid.
Alcyonij dies. 96	Annus mēstruus. 37
<i>ἀλκυονίδων.</i> 135	Annus uertens quid.
Alexandri Magni ad Olympiadem epistola de Aegyptij cuiusdam sacerdotis narratione. 10	Annus uertens (35 qualiter à Græcis diuisus. 68
Alexādriz dies longissimus. 145	Annum magnū, qui & maxim⁹ appellat, quo spacio mēsi sint ueteres. 15. & seq.
Alliensis dies. 155	Annus decem mensū cur à Romulo institutus. 42
Ambrosia. 101	Antheſterion. 95
Analemma. 193	<i>ἀνθηστέριον ἀποπέρας.</i> 155
Androdas. 181 (17	Antiochēses quo mēse Pascha celebrauerint. 102
Anni ciuilis institutio. 13	Antoninus & Faustinus, September & October uocati. 86
Anni uertentis exordiū. 62. dies. 35	Apaturia sacra. 99
Anni Iuliani. 54. Augustani. 58	Apellæus. 96
Anni error à nostræ ætatis astrologis deprehensus. 58. & seq.	<i>ἀπιλλεύς ἀπαύρα, ἡμερῶν ἐς λαπυδαίονα,</i> pro uerb. 99
Anni apud Arabes initium. 116. apud Persas. 117	Apollinis ortus. 99
Annorum diuisio. 13	<i>ἀποπέρας</i> nefasti dies à Græcis uocati. 154
Annus Metonicus. 20.	Aprilis unde dict⁹. 76
Iubileus. 30. Ciuilis.	

I N D E X.

Aprilem Neronem dictum.	86	C Alabra curia unde uocata.	121
Aequinoctiales horæ.		Calædæ intercalares.	56
Arabum & Sarracenorū annus & menses.	(188) 116	Calædæ unde dictæ.	120
Arcadū annus.	37. 39	Calo Iuno nouella.	121
Atheniensium menses.	89. & 106	Cannensis clades quo die facta.	163
Aromus quid.	148	Cappadocū menses.	108
Atri dies cur dicti.	159	Cares & Acarnanes semestrē habuisse annū.	
Audynæus mensis.	97	<i>νοσπῆος</i> Apollo un- de dictus.	90
Autumni initium.	68	Cataclysmi clades.	114
B		Chaldaeorū annus.	40
Bacchi sacra Trieterica unde uocitata.	17	<i>χῆσ.</i> 95. Chæac.	96
Bellū nauale inter Cæsarem & Antonium, quo die factum.	80	Ciuilis mensis.	72
Bissextilis annus in faustus dictus.	57	Clauus annalis.	67
Bissextus dies quare institutus.	59	Clepsydræ unde nuncupata.	184
Bithynorū menses.	108	Clepsydræ apud Romanos autor.	195
Boëdromion Græcorū mēsis unde dictus.	90	Climacterici anni.	179
Borysthenicum clima.	147	Cœtus & collectæ festum.	116
Britanniæ dies longissimus.	145	Comitiales dies per literā ueteres assignare solitos.	156
		Cōmunicarij dies.	157
		Conceptiux ferix.	152
		Concubium,	140
		Conti	

I N D E X.

Conticinium.	135	Dies naturalis.	132
Crepusci unde noiati.		Diffiksi dies.	150
Crepusculū.	137 (137	Diluculum.	135
Cynocephalū duodecimes in die meiere solitum.	184	Diogenis ad Tyberii responsum.	170
Cypriorū menses.	108	<i>Διὸς κωδία.</i>	100
D		Dodecaëteris.	20
Datili dies.	168	Distros.	98
December.	82	E	
Deiotari ad M. Crassū responsio.	185	ELaphebolion.	97
Delphici certaminis recentis spacium.	20	Encenorū festū.	116
Diana Munychia.	98	<i>ἐν τῇ πρυτανείῳ</i> prouer. <i>ἐν δὲ τῇ</i> 128 (120	
Dianæ natalitium.	99	Epactæ inueniendæ rarefione.	94 (tio. 129
Diebus nomina à quibus indita.	172. & seq.	<i>ἑσπερίων.</i>	137
Diei diuisio.	132. & 148	Expiationis celebritas.	(116
Diei noctisq; tēpora, proprijs discreta nominibus.	135	F	
Diei per climata longitudo & breuitas.	146	Fasti dies.	154
Dies, nonas, (et seq. & Idus quot quilibet mensis habeat.	122	Fax prima.	137
Dies unde dictus.	131	Februū, februarimēta	83
Dies apud Hyperboreos cur semestri luce fit.	145	Februarij unde dictus	
		Feriarū Christia-	(83
		norum autor.	177
		Feriarū publicarū quatuor genera.	151
		Festi & profesti dies.	149. & 151
		Festū apud Iudæos turbarū & buccinarū.	115
		A	5

I N D E X.

Gallicinium. 135
Gamelion. 97
Gentiles certos mensis dies certis numinib. dicatos habuisse. 177
ἡμερῶν ἢ ἀριθμῶν. 94
Gnomon. 143
Græcorū annus. 40
 embolismos. 47

H

Hebdomades annorum. 179
Hebæorum annus. 39
 Menses. 110. Celebritates. 125
Hebæos duo principia anni habuisse. 63
Hecatombæon. 89
Hellesponticum clima. 147
Hierosolymæ subuersio. 115
Hierosolyma quo die à Pompeio capta. 170
Hipparchi annus. 21
Hodes ab Hebræis uocati menses. 110
Horæ unde dictæ & inuentæ. 183. & seq.
Horæ quatuor anni tē-

I N D E X.

pora unde appellata. 186 (183)
 Horæ diuisio. 186 (183)
 Horæ plura significata. 189. & seq.
Horaria. 191
Horarum genera duo. (184)
Horis tēpla constructa. 183
Horologia. 191
Horologiū autor. 191
Horos trimestris anni autor. 40
Hostire. 157
Hydrophoria ludi. 119
Hyemis principium. 68
Hyperberetæus mēsis. 102

I

Iani signum qualiter à ueterib. formatū. 36
Iani imago quare biceps. 61
Ianuarius & Februarius cur anno appositū. 44. & seq.
Ianuarius mensium primus quare. 60. & seq.
Iberorum annus. 40
Iduare. 123
Iduus Ioui dicata. 123
Iduum nomē unde acceptū.

I N D E X.

ceptum. 122
Ieiunium desolationis urbis sanctæ. 115
Ieiunium sortis uel urnæ. 116
Ilium captum. 99
Imperatiuæ feriæ. 152
Indictiones unde dictæ à quibus, & quare institutæ. 32. & seq.
Indictio quæ cognoscitur Indorū menses (da. 34 & anni. 118
Initiorum dies. 92
Intercalandi quis autor. 49
Intercalandi Hebræorum ratio. 39
Intercalandi apud Romanos ratio. 44
Intercalandi error correctus. 50. & seq.
Intercalatio unde dicta. 45. quando, à quibus, & quomodo inducta. 46. & seq.
Intercalares priores quomodo apud Cicero nem intelligendi. 55
Intercisi dies. 149

Interpretum Plutarchi error emendatur. 92
Ioui epulum quo mens celebratum. 81
Iuno Calendaris appellata. 120
Iunius Germanicus dictus. 86
Iusti dies. 157
Italix dies longissimus. 145
Italorum annus. 41
Iunius unde appellatus. 78
Iunonis Monetæ ædes dicata. 79

L

Lampada tradere, prouerb. unde. 140
Lampadarum celebratas. 140
Lapi in uertendo Dionysio error emendatus. 165
Latio unde nomen datum. 61
Lauiniorū annus. 41
Lenæon mensis. 101
Longitudinis breuitatisque dierum causa. 141. & seq.

I N D E X.

Lucernarum accensio, Aegyptiorum celebri-
tas. 138
Lucij unde dicti. 137
Ludorum secularium
apud Romanos ini-
tium. 26. & seq. Geneg
spacium. 28. & seq.
Lunaris annus. 41
Lunæ diuisio. 119
Lustricus dies. 167
Lustrū unde dictum,
eiusdemq; reuertentis
spacium. 18
Lysander quo mēse A-
thenis potitus sit. 98
M
MAemasterion. 92
Maiæ quo die ædes di-
cata. 78
Maius Claudius appel-
larus. 86
Manc. 135
Martio mense ineunte
quæ olim Romæ fie-
bant. 75
Matronarum dies fe-
stus. 75
Mēses omnes sua numi-
na habuisse, 88. & seq.
Menses à diuersis Im-
peratorib. diuersa for-
tita fuisse nomina. 86.
& seq.
Mensib. nomina à qui-
bus imposita. 73
Mēsis intercalarius. 50
Mensis unde dictus. 71
Mensis primus dies lu-
noni sacer. 120
Mensis per decades di-
uisio. 103. & 123
Mensū apud Hebræos
nomina. 111. apud
Macedones. 106
Mensū genera duo. 71
Mensū dies apud Græ-
cos numerandi ratio.
124. & seq.
Mercedini dies interca-
lares dicti. 46
Mercurij annus. 41
Meridies unde dictus.
136
Αἰὶά Μεροῦς clima. 147
Mesori mensis. 92
Metagernion mēsis. 90
μῆνυ à Græcis luna cur-
dicta. 119
μικτρωαγγεῖ dies. 168
Mo-

I N D E X.

Momētū quid. 10. 148
μῶρορον mēsis initium ab
Homero dictum. 71
Mūdū ter in anno patē
Munychiō. 98 (re. 156
Mysteria Athenis quā-
do celebrata. 91
N
NAturalis mensis. 71
Ne quid inter caesa &
porrecta, prouer. 149
Nefastos dies per N li-
teram fuisse notatos.
Nestoris uita. 29 (154
Nisan. 102
Noah Armenios et Scy-
thas astrorum cursus
docuit. 37
Noctis diuisio. 134
Nonarum die popula-
res ad urbē cōfluxisse.
November. 81 (122
Nox unde dicta. 132
Nox intempesta. 140.
media. Ibid.
Numa Pomp. anni xij.
mensū autor. 42 (67
Numerus cuius inuētū.
πυλοία. 124
Nūdinarū dies an inter
ferias numerati. 163
Nundinarū autor. 164
Nundinae unde dictæ.
νυχίων. 97 (166
Nychion Munychion
non est. 98
νυκτίμερον quid. 132
O
O Ctober Lini^o dict^o.
Octoëteris quare, & à
quo instituta. 19
Olympiados reuoluen-
tis spacium. 17. & seq.
Oscophoria. 94
P
P Agouerbum. 194
Palmarum exoriēte luna
unicam gignere bain.
πᾶνμος. 90 (22
Pandiculares dies. 157
Pascha quo mense à Iu-
dæis celebrabatur. 115
Pax inter Romanos &
Sabinos q̄ die facta.
Pentecostes apud Græ-
cos celebratas. 115
Peritius mensis. 97
Persarū annus. 40. mē-
ses, uocabula, dierūq;
numerus. 117

I N D E X.

Perfæ quo die à Græcis superati. 91	Rhodium clima. 147
Phamenothe mensis. 98	Romanis antiquus an ni signandi mos. 67
Pharmuthi mēsis. 102	Romanorū annus. 42
Philolai annus magnus. <i>φίλος ἀγαθός.</i> 136 (21)	Romanorū secula qui distincta. 26
<i>φύλαξις.</i> 137	Romanos trecētos an nos sine horis fuisse. 187
Physius mensis. 103	Romanum clima. 147
Pithægia sacra. 101	S
Planetarum annus. 41	Sabbatum unde di ctum. 170
Platonis natalitij dies. <i>πλάτωνος.</i> 103 (104)	Sais urbs Ægypti. 138
Possideon. 96	Saturnalia quando ce lebrata. 82
Postridie Calēdas, No nas & Idus, cur atri.	Saturni annus. 41
Præliares dies. 157 (162)	Scæuolę de ferijs elegās responsum. 153
Prætoris tria uerba. 154	Scenopegij festum. 116
<i>προσέχλωσι</i> Arcades cur dicti. 39	<i>σκίρα.</i> 99
Profestum facere. 149	Scirias Minerua. 100
Punctum quid. 148	Scirophorion. 99
Pyanepsion. 94	Seculi quis primus dies diuerforum opinio nes. 62. & seq.
Q	Seculi naturalis apud Hærruscōs constituen di ratio. 25. & seq.
QVadrans. 148	Seculum Hebræorū. 24
Quintilis, Sextilis, & ceteri menses sequen tes unde dicti. 80	S
Quinquatrus dies. 107	
R	
RHiphæū clima. 148	

I N D E X.

Seculum quid, & unde dictum. 23	Temporis quadriparti ta diuisio. Ibid.
September Tiberius ap pellatus. 86	Temporis in partes di stinctio. 11. & seq.
Septimana. 170	Temporum scriptores plurimi. 9
Sex mensium esse diem sub polo. 146	Temporum interualla ex uarijs scriptorū sen tentijs supputantur. 9
Signum quando rectè seu obliquè oriri dica tur. 141	Tempus mythicum & historicum. 8
Socratis natalitij dies.	Terentini ludi quare in stituti. 27
Sol quandiu in (104 Zodiaci signis more tur. 72	Thargelia sacra. 98
Solis menses. 72	Thargelia Hyadū una. 99
Solaria. 191	Thargelion mensis. 98
Solarij apud Roma nos autor. 194	Theus quo die cum adolescentibus in ur bem sit reuersus. 94
Solstitium brumæ quo mense fiat. 96	In Thule dies mēstruus uel bimestris longissi mus. 145
Sosibius Cæsaris mathe maticus. 8	<i>θύρασι νάπρω, ἐν αὐτῆς ἑστῆα.</i> prouerb. 95
Stati dies. 157	Tiresij uita. 29
Statiuæ ferix. 152	Trieteris. 17
<i>στὰ δὲ δὲ κωνύο</i> clima. 147	Tusci nono quoq; die regem salutabant. 122
T	Tybi mensis. 114
TAbularum fractarū apud Iudæos ieiuniū. 115	
Tēpora unde dicta. 68	

INDEX.			
Vacuina dea.	81	Vmbra per gnomonē	
Vacunalia quo mense		in diuersis regionib.	
celebrata.	81	dimensio. 143. & seq.	
Veneris annus.	41	Vncia quid.	148
Veris initium.	68	Vr̄us serpens.	3
Vespera prima.	137	Vsuræ calendis solue-	
Vidua unde dicta.	123	bantur.	121
Vita hominis longissi-		X	
ma,	25	X Anticus mensis.	102

INDICIS FINIS.

2

AD ILLVSTRISS
 FERRARIAE AC CAR-
 NVTI PRINCIPEM DIVAM
 RENATAM Galliarum regis LVDOVICI
 duodecimi filiam, LILII Gregorij Gyral-
 di Ferrariensis, de annis, mensi-
 bus, cæterisq; liber.

SCRIPTVRVS de an-
 nis & mensibus, cæ-
 terisq; quibus tem-
 pora metimur parti-
 bus, difficili ac impe-
 dita materia propter
 uarias multiplicesq;
 sententias, te certissi-
 ma huius patriæ sa-
 lus, regina ac princeps RENATA inuoco,
 ut mihi quo cœpisti præsentī numine aspi-
 res. Erit huius libelli non iniucunda lectio,
 nec, ut spero, inutilis legenti: mihi certē etiā
 subleuamentū inter tot fortunæ & ualetudi-
 nis aduersa: minus enim, dum commenta-
 mur, malis lædi uidemur. Igitur ut rem ag-
 grediar, paulò altius ab Aeuo & Tempore
 exordiar, utpote quod ex his anni & cætera
 fluere uidentur. Est autem Aeuum, ut Cen-
 sorinus scribit, tempus unum maximū sine
 origine, sine fine, quod eodē modo semper
 fuit, semperq; futurū est, neq; ad quenquam

Aeuum.

B

hominem magis quàm ad alterũ pertinet. Idq; ipsum in tria quidam tempora diuidũr, præteritũ, præsens, & futurum. Præsens autem quod medium est, adeo est exiguum & incomprehensibile, ut nullam accipiat longitudinem: neque aliud esse uideatur, quàm transacti futuriq; coniunctio. Porro etiam adeo est instabile, ut ibidem sit nunquam, & quod quis trãscurrit, à futuro decerpit. Hæc uero ipsa inter se tempora, anteaetum dico & futurum, neq; propria sunt, neq; ita ut alterum altero longius breuiusue uideatur. Quicquid enim non habet finem, collationem mensuræ nõ recipit. quapropter æuum neq; annorum, neq; seculorũ numero, neq; denique ullo finito temporis modo metiri quisquã poterit. Recte illud ergo quod infinitum est, nos ita finiemus: Æuum etas est perpetua, id est, æternitas, cuius neq; initiũ, neq; finis est. Vel ita: Æuũ continuatio quædam est temporis sine principio & sine fine manens, ex quo tempus continuẽ fluit. Vnde philosophus ille noster & poëta ita cecinit: Qui tempus ab æuo Ireiubes. Æuum tamen Varro ab ætate deducere uideatur: ait enim: Æuum ab ætate omnium annorum. hinc (inquit) Æuiternum, quod factum est æternũ: id ait Chrysippus esse *αἰών*. hæc Varro. Sanè Æuum græcum est, quod *αἰών* dicit, quod semper existat, *κατὰ τὸ ἀείδιον*.

Hinc

Hinc deum principium rerum omnium *αἰών* dictũ uidemus. Vnde ridicule xxx. ab æonas heretici à Valentino induxerũt, quos cum alij, tum Irenæus & Tertullianus coarguunt. Quidam hoc tempore magnum esse negociũ putant, inter æuum, æuitatem, æternitatem, & eiusmodi cætera statuere: sed nos parum profuturas propositæ nostrę institutioni eorum argutias mittimus, & cum ijs simul Aegyptiorũ hieroglyphica, qui per lunam & solem æuum designabant: uel per serpentẽ, qui toto reliquo corpore caudã contegat, serpentemq; ipsum illi uræum uocabant, Græci basiliscum, nos regulum. Sed nõ modò hoc Aegyptij, sed & Phœnices effingebant, idq; ipsi mundo assignabant, qui ex se ipso alitur, & in se idem reuoluitur. Antiqui quidem Græci cum æuũ ipsi effingere uolebant, hæc figura utebantur ut in uetustis adhuc codicibus datur uideri. Sedenim apud Græcos *αἰών* uaria significat: nam interdum quidem, ut diximus, æternitatẽ sine principio, sine fine. Interdũ totam hominis uitã, ut apud Homerũ & Herodotũ, & hoc sensũ ab *αἰών*, quod est spirare, deducitur. Interdum & generationem & ætatem, ut cum dicimus, septem æonas à mundi exordio ad futurum interitum. Sed & medici *αἰών* spirinæ medullam significare contendunt, quomodo est illud apud Hippocratẽ: *αἰθρονῶς τῆ*

B 2

ἡ σὺν ἅπασιν τοῖς αἰῶσι τοῖς ἀπομεινῶσι ἀπὸ τῶν πρῶτων. hoc est, ho-
 mo quidam ægrotans ex æone septenarius
 decessit. Sed de Æuo satis, nunc quod ex
 Tempus uariè à eo prodit, de tempore aliqua afferamus: de
 uarijs descriptū. quo adeò uariè à scriptoribus traditū, ut uix
 uiam inuenias, qua in eo describendo te ex-
 plices. Nam sunt qui scribant, quod semper
 fuerit necesse esse, siue ante mundū, siue cum
 mundo. Multi quidem natū mundū, multi
 non natum esse contendunt. Ergo hoc tem-
 pus generale, quia neq; initium, neq; finem
 habet, & æternitas est, quam Græci, ut mo-
 do dictum est, *αἰὼν* appellant, difficile est de-
 finire, ut ait Cicero. Sed de tēpore quo nunc
 utimur, ita potest: Tempus est pars quædam
 æternitatis, cum certa alicuius spacij signifi-
 catione, puta seculi, anni, mensis, & cætera:
 ita tamē ut intelligas partem æternitatis nō
 propriè dictā, sed per similitudinē: neq; enim
 æuum mensurā capit. Possidonius tempus
 esse ait incorporeum, quod nihil aliud sit q̄
 interuallum mundani motus. Vnde & anti-
 qui gentium theologi, Saturnū qui tempo-
 ris symbolum credebatur, *ἔργον*, hoc est, cæ-
 li filium dicebant. Quam sententiā inter phi-
 losophos multi sequentes, tempus esse dixe-
 runt cælestis motus definitionē. Et propte-
 rea Varro, Tempus, inquit, est interuallum
 mundi & motus. Vel ut alij colligunt, Tem-
 pus est certa dimensio, quæ ex cæli conuer-
 sion

sione cognoscitur. Alij numerum & mensu-
 ram motus esse dixerunt. Sunt qui harū nul-
 lam probent, sic ratiocinātes. Cur solis, aiūt,
 & lunæ ac siderum motus tempora sunt, &
 non potius omnium corporum? An uero si
 cessarent cæli luminaria, & rota figuli moue-
 retur, nō esset tempus quo eos gyros & cir-
 cuitus metiremur: diceremusq; aut æquali-
 bus morulis agi, aut si aliās tardius aliās ue-
 locius moueret, alios magis diuturnos esse
 alios minus? Quid uero? Nōne & cum nos
 hæc diceremus, in aliquo tempore loqui di-
 ceremur? Sed nec corporis quidem motū de-
 finire tempus posse uideri potest: siquidem
 corpus aliquando mouetur, aliquando stat.
 Nec solum motum eius, sed etiam statū tem-
 pore metimur, & tantū stetit dicimus quā-
 tum temporis fluxit: ut cum solem uel lunā
 in sacris uel profanis historijs aliquando ste-
 tisse legimus, eo interuallo quo sol uel luna
 & cælum stabat, num aliquod tempus ibat?
 Ergo corporis motus tempus recte dici nō
 potest. Pari quoq; ratione numerū uel men-
 suram motus ipsum dicere absonū uideretur.
 Democritus & Leucippus atque Epicurus
 mundum ex indiuisibilibus frustulis (ut sic
 dicamus) quas *ἀτομὰς* illi uocant, fabricatum
 esse dixerunt: dura sanè, & iure improbata
 sententia. Quantum autem magis fuisset im-
 probanda, si mundum constare ex atomorū

numero dixissent, nō aliter ac si dicerent, domum constare ex numero lapidum, aut lineam cōstare ex numero punctorum, cum paries ex numerosis lapidibus, & linea, ut quidā uolūt, ex numerosis punctis, nō ex eorum numero cōstet. Tempus ergo nō modō numerus est, sed ne numerosum quidē, aut numerabile. Sunt qui distensionē quandam esse tēpus affirmēt: sed cuius rei distensio uel continuatio sit, se palām ignorare fatent. Pythagoræ, ut Timæus Locrensis refert, tēpus æternitatis imaginē esse uolunt: id uiriq; tempus esse significātes respectu æternitatis æternæq; stabilitatis. Plato in Timæo, & Philon in Cosmopœcia, cæteriq; qui fabricatū mundum asseuerāt, tempus ab ipso cœli nascētis circumactū in cepisse tradunt. Aristoteles & eum secuti, qd mundū æternū rati sunt, tempus infinitū existimauere, cœliq; moru tēperari. Hinc Varro apud Latinos à solis & lunæ tenore temperato, tempus dictū putat. χρόνος uero Græci à χρόνος, id est, Saturno deducunt. Stoici quidē teste Hieron. tēpus ita definiūt: χρόνος ἔστι ἐναπόθεσις, καὶ παραμέτρων τῶν πραγμάτων. hoc est, Tempus est correctio, & rerū cōseruatio. Omneq; tempus, quo non uirtutibus opera impenditur, perire credūt, nec penē tempus esse. Epicureus Lucretius tempus nihil esse per se putat, sed rebus ab ipsis cōsequi. Eius uersus ex primo libro adscribam:

Tem-

Tempus item per se non est, sed rebus ab ipsis,

Consequitur sensus, transaction quid sit in æuo:

Tum quæ res, quid porro deinde sequatur,

Nec per se quenquam tempus sentire fatendum est,

Semotū ab rerum motu placidaq; quiete. Et cæt.

Sed plura de his misis. Nunquid ante mundum & cœlum à deo fabricatore conditū, ali quod fuisse tempus dicemus? Nullū pleriq; dicunt: alij fuisse quidem, sed non intellectū, minusq; distinctum: id quod apud M. Tullium Velleius: Non enim, inquit, si mundus nullus erat, secula non erant. Secula nunc dico non ea quæ dierum noctiumq; numero annis cursibus conficiuntur. Nam fateor ea sine mundi conuersione effici nō potuisse. Sed fuit quædam ab infinito tempore æternitas, quam nulla circumscripctio temporum metiebatur: spacio tamen qualis ea fuerit intelligi non potest, qd ne in cogitationē quidē cadit, ut fuerit tempus aliquod, nullum cū tempus esset. Hęc Velleius, uel Tullius potius in primo de nat. deorū. Num melius erit si ita distinguamus: aliquod esse tempus cōfusum, inordinatū, inarticulatūq; & aliquod esse distinctū, ordinatū, articulatūq;. Cōfusum, quale chaos & secula fuere æternitatis, id est, ante mundi constitutionē, humano licet intellectui ac cogitationi id minus sit noscibile, imaginatione tamen cōprehensibile. Distinctum uero & articulatū id esse,

B 4

quo secula, anni, menses, diesq; metimur.

*Temporis
diuisio.*

Sed nos iam temporū spacia interuallaq; speculemur, idq; ex uarijs scriptorum sententijs, & primum ex Varrone, qui hac de re ita statuit, ut Censorinus refert: Primū, inquit,

Mythicum.

interuallum ab hominū principio ad cataclysmū priorē perducit. Secundū ad Olympiadem primam, quod quia in eo multa fabulosa referuntur, mythicum dicitur. Tertium à prima Olympiade ad sua Varronis tempora, quod historicum dictum est, quia

Historicum.

res in eo gestæ ueris historijs continentur. Primum tempus, ait Varro, siue habuit initium, seu semper fuit, quot annorum fuerit, planè ait comprehendi nō potest. Videmus enim Hebræos nostrosq; nō usquequaq; cōuenire: quod noster Picus, ut alios mittam, ostendit. Secundum quoq; non planè scitur, sed tamen ad M. circiter & DC. annos fuisse creditur, à priore scilicet cataclysmo, quem dicunt Ogygis, ad Inachi regnum annis circiter cccc. Hinc ad Olympiadem primam paulò plus cccc. quos solos, quamuis mythici temporis postremos, nō quia à memoria scriptorū proximos, quidam certius definire uoluere: & quod Sosibius, quo mathematico usus est Cæsar, scripsit fuisse cccxcv. annorū, Eratosthenes autē vii & cccc. Timæus xvii & cccc. Aretes cccc lxiij. & præterea multi diuerse, quorum etiam

etiam ipsa dissensio incertum esse declarat. De tertio autē tempore aliqua fuit inter auctores dissensio in sex septemue tantummodo annis uersata: sed hoc quodcunq; caliginis Varro discussit, & pro cetera sua sagacitate, nunc diuersarum ciuitatū conferens tempora, nunc defectus eorumq; interualla retro dinumerans, uerum eruit, lucemq; ostendit, per quam numerus certus nō annorum modo, sed & dierum perspici possit. Sed & in hac Varroniana distinctione erratum uideretur maxime, ea puto de causa, quoniam eius libri deperditi sunt. Verū apud nostros Iulius Africanus sub Imperatore M. Aurelio Antonio simplicis historiæ stylo, & post hunc Eusebius Pamphili & Hieronymus, hanc temporum ab orbe condito per dynastias & regna supputationem uidentur diligentissimè confecisse. Sed & ante hos Berofus Chaldæus, Philon & Iosephus Hebræi. Id etiā in lib. de ciuit. Dei Aurelius Augustinus, & Isidorus in Chronico & Etymologijs, & Bedas attigerunt, ut missos faciam qui nostro tempore græcè & latinè Chronica scripserunt. Ex quibus omnibus nos ita collegimus, ab orbe condito ad primū usq; annū IESV CHRISTI D.N. annos fluxisse ^M VCC. hoc est, millenos quinos & duccenos, 5200. P.M. à quo anno ad hūc quo nos hæc ipsa cōmentamur M.D. XXXIX. quæ sum

IO . . . LILII GREG. GYRALDI . . .
ma plus minus conficit annos $\frac{M}{VI}$. DCC.
XXXIX. hoc est, 6739. Non me præterit ab
hac descriptione dissentire Hebræos quosdā,
Alfonsum regem, & Picū, & alios nōnullos.
Quæ si nosse uoluissent gentes, nō in tot inci
dissent de mundi ætate ambages. Plato, qui
ueritati propius accessit, mundū quidē con
ditū ab opifice Deo asseruit, sed quo princi
pio minime: Aegyptiū em̄ inducit de mundi
ætate innumerabilia secula cōmemorantē,
qui Græcos idcirco tanq̄ semper pueros irri
det. Ut mittā in præsentia quæ de coctilib. late
ribus tradunt uel confingunt potius, innum
erabiles penē annos ostendentib. Celebra
tur epistola Alexātri Magni ad Olympiadē
matrē suam, quā scripsit narrationē cuiusdā
Aegyptij sacerdotis insinuans, quā protulit
ex literis quæ sacræ apud illos habent. Cōti
net etiā regna, quæ græca quoq; nouit histo
ria, in quibus regnū Assyriorū in eadem epi
stola quinq; millia excedit annorū. In græca
uero historia millefermē & CCC. habet ab
ipsius belli principatu, quē & ille Aegyptius
in eiusdem regni ponit exordio. Persarū au
tem & Macedonū imperiū usq; ad ipsum A
lexandrū cui loquebatur, plusquā octo an
norum millia ille constituit, cum apud Græ
cos Macedonum usq; ad mortem Alexandri
CCCCXXXV. reperiant anni. Persarū ue
ro donec ipsius Alexātri uictoria finiretur,
cc &

DE ANNIS ET MENSIB. LIB. 11
cc & xxx. cōputentur. Hæc quidē Aure
lius Augustinus. Chaldæi quoque, & qui ex
Caucaſo cœli signa ser uasse ferunt, ut Cice
ro & Lactātius scribūt, quadringenta & se
ptuaginta millia annorū monumentis com
prehensa se habere affirmarunt. Quare mi
nus mirū uideri debet, si Aristoteles & eum
secuti philosophi, in eam opinionē impege
runt, ut æternū mundum & sine principio
& sine uel crediderint, uel certē literarū mo
numentis prodiderint.

His ita de temporum interuallis uel ætati
bus expositis, temporis quoq; partes scrute
mur. Isidorus inquit: Tempora momētis, ho
ris, diebus, mēſibus, annis, seculis, etatibusq;
diuiduntur. Momentum est minimū atq; an
gustissimū tempus, à motu siderū dictum:
est enim extremitas horæ in breuibus inter
uallis, cum sol aliquid sibi cedit, atq; succe
dit. Hęc ille. Alij tempus ita distinguunt: se
culum, etas, annus, mensis, hebdomas, dies,
quadrans, hora, punctum, momentū, uncia
atomus. Sunt ex nostris qui ita dirimunt.
In ætatem primū, quam mille annorū esse
dicūt. Deinde in seculum, quod centum an
norum. In indictionem, quam xv. annorū
stauunt. In lustrū, quæ Græcis est olympias,
quæ perfectos quatuor annos cōtinet. Tum
in annū diuidūt, quem in quatuor horas uel
tēpora distinguunt. Tempus in tres menses.

Temporis
partes.

Menses in hebdomadas quatuor. Hebdomada in dies VII. Dies in quadrates quatuor. Quadrans in sex horas diuiditur. Porro hora in quatuor puncta. Punctum in decem momenta. Momentum, quod & momen apud antiquos uocitatum uidemus, in uncias duodecim. Vncia in XLVII atomos. Atomus uero, ut uox ipsa indicat, diuidi ac secari in partes non potest. Nuper cum antiquos quosdam libellos euoluerem, qui mensurarum ac ponderum rationem continent, inter cetera curiose pertractata & hoc legi: Annum & mensem libram utrumque dici posse, quod ille ex XII mensibus, hic ex XII horis consistet: porro horam consistere ex quinque punctis, X minutis, XV partibus, XL momentis, & LX ostentis: horamque diei secundum solis cursum quinque puncta habere, iuxta uero lunam quatuor duntaxat. Qui latine tamen & syncerius locuti sunt, momentum uel ut momen diximus, pro breui quidem tempore accipiunt, quorum tamen haud definiunt, sicut & punctum, ut Horatius cum ait, Quid enim: concurritur, horae momento. & per translationem ad alia, ut illud poetae Luc. Non ponderarum Non momenta sumus. Sed a grammaticis accuratius. Punctum & temporis ait Terentius: Tum temporis puncta mihi ad hanc rem. Cicero: Die dico: imo hora atque etiam puncto temporis eodem. Idem: Hunc diem,
hoc

hoc punctum temporis. Quod & frequentius diuus Hieronymus quadam epistola ita enunciauit: In atomo, in puncto temporis atque momento. Lucretius puncto tempore uisus est dixisse in secundo:

Et capiant sensus. et puncto tempore reddant.

Nisi quis legere malit temporis, & se de uersu elidat, ut apud eum frequenter fit. Minutis nunc quidem LX. astrologi dicunt horam constare, sed Boetius Seuerinus puncto minus esse minutum ostendit. Alij alias minutias gradusque commentum sunt, ut qui post Ptolemaeum & Theonem cum graecum tum latine barbarisque astronomica scripsere. Mihi uisum est fatius in tres partes tempus omne diuidere: in annos, menses & dies. Annos porro in magnos, uertentes, in secula, aetates, geneas, lustra uel olympiades, & penteteres, in trieteres, indictiones, aera, iobeleos. Praeterea menses in Calendas, Nonas, Idus, uel ut Graeci, in Neomenian, consistentes, id est *ισαμηνιας*, decades, & icades uel desinentes, id est *πεντηοκτας*. Dies uero in quadrantes, horas, & caeteras partes. Exordiemurque ab anno magno, primumque ne quid desideretur etymon excutiemus.

Annus, ut Varro interpretatur, ut parui circuli annuli, sic magni circites anni dicebantur. Hinc & Seruius ab annulo dictum annum existimauit, qui & Aegyptios ait an

teliterarū ufum dracone caudam fuam mor-
dente annū effinxiffe, qua de re antè locuti
fumus. Atteius uero Capito annū à circuitu
temporis dictū ait, quia ueteres Am pro cir-
cum ponere folebāt. Alij annū ab annouan-
do, quia fuo naturali ordine cūcta annouet,
hoc eſt, circumnouet. Sex. Pompeius annū
ex græco uenire ait: quod enim illi *ενοον*, nos
annū dicimus: & quod nos trienniū, illi *τριεν-
νον*. Non ſum tamen neſcius, aliam habere le-
ctionem, qui nunc impreſſi ſunt codices.
Sedenim *ενοον* dictionem per ſimplex *ν* ſcribe-
re uident Suidas & Euthathius, & cum affla-
tu: atq; ideo uideſ minus conſonū, ut ab eo
deriuetur. Sed nec te pigeat audire Socratem
ira loquentē in Cratylo: *ενιαυτος*, inquit, & *ετος*
idem eſſe uidentur: quod enim in lumen ui-
ciſſim educit quæcunq; naſcuntur, fiuntq;
ex terra, ipſumq; in ſeipſo examinat & diſcer-
nit, annus eſt: qui in duo ſectus eſt, ut Iouem
in *συννεγι δια* dictum eſt. Ita & annus *ενιαυτος*,
quia in ſeipſo: & *ετος*, quia examinat, quaſi
το εν αυτω ετασεν iunctim, quod diſiunctum
facit *ενιαυτος νεε ετος*. Hæc in Cratylo. Gram-
matici porro & aliam afferunt interpreta-
tionem ſuper illud Homeri: *ενιαυτοι μεγαλη
διδε*, quæ quoniam noſtro negotio minus
eſt apta & uerboſior, à nobis ideo mittitur.
Certe & illud ſciendum, *ενιαυτος* interdum
pro longo temporis ſpacio deſumi, ut cum

comi-

comicus poëta dixit *ετοον ενιαυτος, παρα το ενια-
ουω* tunc dictus exiſtimatur, quaſi diutius
immoretur. Sed & annum Græci Lycobon-
ta uocant, idq; ea ratione, ut ſcribit Aelia-
nus, quod erga lupum ſol amorem habere
dicatur: eoq; animali Apollinem delectari
ferunt, quod ipſe in lucem æditus feratur ex
Latona in lupæ ſpeciē imaginemq; cōuerſa.
Cuius fanè rei & Homerus meminit, cum
Apollinem uocitet *λυκωγεννη*, ob eamq; rem
lupi ſimulachrum in Delphico templo ex
ære poſitum fuiſſe legimus. Sed hac de re aliq;
alia, quod & Aurelius Macrobius exequi-
tur. Nunc de annorum magnorum nume-
ro uarietateq; diſſerendum. Annorum quos
magnos uocant, diuerſa multiplexq; adeo
magnitudo obſeruata, quàm eſt autoribus
proſita. Nam Ariſtoteles, ut ab hoc incipi-
am, hunc annum maximum potius quàm
magnum uocauit, quem ſolis & lunæ ua-
garumq; quinque ſtellarum orbis conſciunt,
cum ad idem ſignū, ubi quondam ſimul fue-
runt, unà referuntur. quod idem ferè M. Tul-
lius in lib. de ſin. bon. & mal. Idq; etiam in
vi. de Republica ex Scipionis perſona: Ho-
mines, inquit, annum tantum ſolis, id eſt, u-
nius aſtri reditu metiuntur: re autem ipſa,
quum ad idem, unde ſemel proſecta ſunt,
cuncta aſtra redierint: eandemq; totius cœli
deſcriptionem longis interuallis retulerint,

Annus magnus.

tunc ille uerè uertens annus appellari potest. Hunc autem fieri phyfici, ut Macrobius scribit, uolūt post annos xv. mil. peractos, mundanusq; annus nominatur. Plato uero in Timæo perfectū appellat. Eius autem anni maximi hyems summa est cataclysmus, quem alluionem uel diluionem nostri uocant. Aestas uero ecpyreosis, quod est mundi incendium: nam in his alternis temporibus, mundus tum exignescere, tum exauescere uiderur, ut Censorini uerbis utar. Hūc annum Aristarchus putauit esse annorū uertentium duum mil. CCCCLXXXIIII. Aretes Dyrachinus quinque mil. DLII. Herodotus & Linus x. mil. DCCC. Dion XIII. mil. DCCCCLXXXIIII. Orpheus centum xx. Cassandrus tricies sexies centum mil. Noster Cicero XII. mil. DCCCCLIII. Iosephus Hebræus antiq. lib. i. DC. tantum. Iulius, qui & Vilius Firmicus, MCCCC & LX. unius anni circuitu terminauit. Sunt qui cum phœnicis auis uita eius anni cōuersionem fieri scribant. Alij infinitū esse, nec in se reuerti unquam putauerunt. Alij longe minore spacio magnū hunc annū mensi sunt, quippe qui ex duobus annis uertentibus illum constituerint: alij trium, alij quinq; alij plurium: quorum rationes hic breuiter conabor absoluere. Veteres in Græcia ciuitates cum animaduertēt dum sol annuo cur

su or-

su orbem suum circuit, lunam nouam interdum terdecies exoriri, idq; saepe alternis fieri, arbitrati sunt lunares XII. menses & diuinarum, ad annū naturalem cōuenire. Itaq; annos ciuiles sic statuerunt, ut intercalando facerent alternos XII. mensium, alternos XIII. utrūq; annum separatim uertentem, iunctos ambos annum magnum uocantes. Idq; tempus trieterida appellabāt, quod tertio quoq; anno redibat: quo in primis tempore Bacchi sacra celebrabantur, quæ ideo Trieterica uocitata sunt: & qui in ijs uersus canebantur, *τριαιτα* dicti, de quibus in historia & dialogis poëtarum egimus. Penteterida uero nominabāt, quod quinto quoq; anno reuertebāt, qui annus magnus ex quadriennio cōmodior uisus est, quod uidelicet ratione solis circuitus congrueret: cuius annus quidē solis constat ex diebus CCCCLXV. & diei parte circiter quarta. Penteteridas ergo Græci maximè obseruabant, id est, quaternorum annorū circuitus, quas Olympiadas uocabant, & ludos Ioui Olympio in Eliade celebrabant. Hoc quidem scribit Censorinus, cui & de Olympiadum numero annorum Solinus in Polyhistore astipulat. Idem & Suidas, & Eusebius, si quis eius de temporibus libros diligētius euoluat. Idem & Hieronymus in Chronico, & in expositione hebdomadū Danielis prophetæ. Isidorus item

C

non adeò contemnendus scriptor: Et hoc, inquit, certaminis tempus Olympiadem uocauerunt, quadriennio in una Olympiade suppurato. Isaacius quoq; in cōmentarijs in poëtam Lycophronē, quinquagesimo quoque mense Olympicum agonem celebratū prodidit. Hoc ideo pluribus recensui, quod uideo multos hac de re disceptare. Non me fugit uulgus & grammaticos quosdam aliter sentire, ut Lactantius Caelius in primo Theb. qui ita scribit: Quinto finito anno agon olympicus fiebat, quo loco quarto potius legendum puto, quibus & poëta, si recte perpendantur, parum sufragantur.

Quid, de Ponto ad Brutum:

In Scythia nobis quinquennis Olympias acta est,

Iam tempus lustris transit in alterius.

Seneca in Herc. furente:

Qualis elæum coit ad tonantem

Quinta cum sacrum reuocauit æstas.

Non enim de perfecto quinquennio agunt, sed iam, incepto. Ita etiam de lustris intelligendum, quod ad penteteridis græcæ modum Romani celebrabant: ideoq; sic uocabatur, ut ait Isidorus, quod censu per quinquennium in Repub. peracto, urbs Roma lustrabatur. Vel, ut scribit Varro, lustrū nominatum est à luendo, id est, soluendo, quod quinto quoq; anno uectigalia & alia tributa per censores soluebantur. A Seruio uero
Tullio

Tullio ita institutum, ut quinto quoq; anno censu ciuū habito, lustrū cōderetur, sed nō ita à posteris obseruatū. Nam cum inter primum à Seruio rege conditum lustrum, & id quod ab Imperatore Vespasiano v. & Cæs. filio III. COSS. factum est, anni interfuerūt paulominus DCL. lustra tamen per ea tempora non plura quàm LXXV. facta sunt, & postea planè fieri desierunt. Quod si uerum est non plura quàm LXXV. fuisse, nō uidentur continuata fuisse, id quod & uerisimile est, bellis præcipue ciuilibus impediens, cæterisq; reipub. incōmodis. Rursus tamen annus idem magnus per Capitolinos agones, ut Censorinus scribit, ceptus est diligentius scrutari: quorū agonum primus à Domitiano institutus fuit, die XII. eius & Sergij Cornelij Dolabellæ consulatū. Verū cum apud Græcos hoc tempus ad solis tantū modo cursum, nec ad lunę cōgruere uideretur, duplicatum est, & octoëteris facta, que tunc *ἑπταετής* uocitata est, quia primus eius annus nono quoq; anno redibat: huncq; circuitū uerè annum magnū esse magna pars Græciæ existimauit, quod annis uertentibus solidis constaret, ut proprie in anno magno fieri par est: nam dies sunt solidi uno minus centum, anniq; uertentes solidi octo. Hanc octoëterida uulgò creditum est ab Eudoxo Gnidio institutam ex disciplina Aegyptio-

rum Nectanabo tradente, ut Laërtius prodit. Huius anni apud Lucanum Pharsaliæ lib. x. est mentio, loquente Cæsare in conuiuio Cleopatræ:

Non meus Eudoxi uincatur fastibus annus.

Tametsi Seruius in v. Aeneid. eum primum annum deprehendisse scribit, & post ipsum Hipparchus, de uertente intelligēs. Sed hæc ipsam octoëterida Leostratū Tenedium primum ferunt composuisse, & postea alij aliter, qui mensibus uariè intercalandis suas octoëteridas protulerunt, ut fecit Harpalus, Nautelis, Menestratus, item alij in queis Doxitheus, cui in primis octoëteris Eudoxi inscribitur. Ob hoc multæ in Græcia religiones hoc interuallo temporis summa cæmonia cultæ fuere. Delphis quoq; ludj, qui uocantur Pythia, post annum octauū olim cōficiabantur. Post has etiam quæ uocata fuerunt Dodecæteres ex annis uertentib. XII. cui anno Chaldaico nomen fuit, quem Genethliaci non ad solis lunæq; cursus, sed ad obseruationes alias habebant accommodatū, quod in eo dicebant tempestates frugumq; prouentus ac sterilitates, itemq; morbos circuire. Præterea fuerūt & alij complures magni anni, ut Metonicus, quem Meton Atheniensis, non Lacon, mathematicus, ex annis uno de uiginti constituit, eaq; causa Decaëneateris, uel ut Suidas & Theophilus, *ἑκαετα-*

Annus Metonicus.

ἑκαεταετηρης appellatur, & intercalat septies: in eoq; anno sunt dies sex mil. & cccc xl. Huius anni meminit Cicero in epistolis ad Atticū: Quis erit, ait, cui credam? aut quando iste Metonis annus ueniet? Metonis meminit & Columella, eiusq; anni: item Aristophanes in Auib. Theon uero, seu qui alius in cōmentarijs in Aratū poëtam Metonis meminit, illumq; numerorū rationem diligentissimè tenuisse scribit, dicereq; solitum affirmat, paruum annum ad magni comparationem esse compositū: nō tamen illum, sed qui post eum fere astrologos ait tabulas in urbibus constituisse de decem & nouē annorū solis anfractibus & circuitibus, ut iuxta unumquēq; annū, qualis futura esset hyems, quale uer, qualis æstas, qualis ue autumnus, nosceret, & insuper qui uenti, aliaq; pleraq; quæ mortaliū usui forent. De Metone quoq; diuersa Callistratus, Euphronius & Phrynichus scripsere, eumq; & medicum & astrologum optimum fuisse. De Metone iam satis. Fuit & Philolai Pythagorici annus magnus, ex annis LIX. in quo erant menses intercalares XX. & unus. Fuit item Calippi ex annis LXXXVI. ita ut menses duo de XXX. intercalaretur. Fuit & Democriti annus ex annis LXXXII. cum intercalares essent XXVIII. Sed & Hipparchi ex annis CCCIIII. in quo intercalabat centies decies bis.

Hæc annorū magnitudo discrepat, eò quod inter astrologos nō cōuenit quanto uel sol plus quàm CCC LXV. dies in anno cōficiat, uel luna minus quàm XXX. in mense. Vnde usq; ad hanc diem, plurima licet sint tradita & quotidie tradantur, nō congruere tamen planè, alio aliquid indies superaddente uel detrahente, ut iam etiã Ptolemæi tabulæ nedum Alphonfi regis fordescât: qua etiã de causâ ingentia condita sint à plerisq; uolumina, de nostra aberrante ob id Dominicæ (ut nostræ religionis uocibus utar) resurrectionis solennitate. Verum quod restat agamus. Ægyptiorū magnus annus est, quē *μωνιόρ* Græci, Latini canicularē uocant. Nihil hic ad lunā pertinet, propterea quod initium illius sumit cum primo die eius mensis quem uocant Thoth, quo caniculæ sidus apud eos exoritur. Caniculæ illi astrum *σολήμ* uocant, *ἀστρονόμα* Græci, idq; principiū inter stellas tenere arbitrantur, ut scribit Horus Apollo. Iidem annum effingebant deę Ifidis imagine, muliebri scilicet specie, uel palmæ plantæ figura: idq; ea ratione, quod arbor hæc luna exoriente, unam gignat bain, quo modo XII. bais annum explet. Baiæ uero dicuntur folia uel ramuli palmarum. Porrò annum suum magnum Ægyptij eodem auctore lib. ij. quatuor annorū habuere, ita referente Philippo, qui Horum ex lingua ægyptiaca

ptiaca in græcam conuertit: Hominem, inquit, qui perfectam aetatem uixerit, mortuæ cornicis imagine effingunt: hæc enim centū annos uiuere traditur: annusq; ægyptiacus quadriennij spacium perficit. hæc ille. Idem fateri uidetur Censorinus, qui scribit: Ægyptiorū annus ciuilis solus habet dies CCC LXV. sine ullo intercalari. Itaq; quadriennio eo fit, ut annus MCCC LX. diebus ad idem reuoluatur principiū. Hic annus etiã *ἰλιονδς* à quibusdam dicitur, ab alijs *ἰναιόρ*. Atq; hæcenus de annorū magnorū uarietate dictum sit, deinceps de seculo, de genea et indiçtione agendum, & post hæc de annis uertentibus differendi locus erit idoneus.

Seculum quidam idem esse existimarunt quod græcè τὸ αἰών, quo pacto & sacra nostra scriptura. Sed de eo nos agimus prout est spacium temporis definitum. Est ergo seculum, ut Varro scripsit, spacium annorū centum, dictum à sene, quod longissimum spacium senescendorū hominū id antiqui putarunt. Alij uero à sequendo dictum putant, quod seipsa tempora sequantur: primamq; eius diçtionis syllabam producunt, quidam & diphthongo scribūt. Sanè, ut Censorinus ait, seculum est spacium uitæ humanæ longissimum, partu & morte definitum. Quare qui annos triginta seculum putarunt, multum uidentur errasse: hoc enim tempus Ge-

neam uocari Heraclitus & Zeno sunt autores. Sed de genea quæ in poëtarum historia prodidi, in hoc etiam paulò post breuiter repetam. Seculum autem quid sit, usq; ad sua tempora ad subtile non examinatū fuisse putauit Censorinus, qui ait poëtas multa incredibilia scripsisse, puta aurea secula, & argentea, aliq; ut Hesiodus & Naso. nec minus historici græci, quamuis à uero par non fuit de cedere, ut Herodotus, apud quem se legisse ait Censorinus (nisi locus sit mendosus) Arganthonium Tartesiorū regem c & l. annorum fuisse, quod tamen ego apud Herodotum haud legi, quod meminerim. Idem tamen & Lucianus in Macrobijis, eundemq; citat Herodotum, & cum eo Anacreontem Lyricum poëtam. Sed Arganthonij ut longæui & Cicero & Valerius, itemq; Plinius, Aufonius, Sillius, alij, cum Herodoto. Additur Ephorus, qui tradit Arcadas dicere, apud se reges antiquos aliquot ad c c c. uixisse annos. Verum hæc fabulosa prætereunda, nisi annos eorū trimestres intelligamus, ut alio loco referemus. Hoc loco mittā quæ Lucianus multa in eo libello de longæuis collegit. Hebræi quoq; suum seculum, quod illi Olam uocant, quinquagesimo anno definiebant, ut Hieronymus his propemodum uerbis scribit. In Hebræo, inquit, seculum, id est Olam, ubi Vau literam positā habuerit, æternitatem

nitatem significat: ubi uero sine Vau scribitur, annū quinquagesimū quem illi Iobeleū uocāt. ob hanc causam & ille Hebræus, qui propter uxorem & liberos amans dominū suum, aure pertusa seruitio subigitur, seruire iubetur in seculum, hoc est, in annū quinquagesimū. Sed ut hoc apud Hebræos ratū fuit, ita minus apud gentes: atque in primis non cōuenit inter astrologos, qui in stellarū signorumq; motuum ratione, uerū se scrutari putāt. Nam Epigenes c & xii. annis longissimā uitam constituit, uel ut Plinius dicitur uidetur, c & xii. Berofus uero, ut Censorinus scribit, centum & sex, ut Plinius c. & xvii. Alij ad c & xx. annos produci posse asseuerāt, quidam etiā ultra credidere. Fuerunt qui non idem putarent ubiq; obseruandum, sed uariè per diuersas regiones, prout in singulis sit cœli ad circulum finitorē inclinatio, quod *κλίμα* dicitur. Sed licet ueritas in obscuro lateat, tamen in unaquaq; ciuitate quæ sint naturalia secula, Rituales Hetruscorum uidentur apud antiquos docuisse, in quibus scriptum accepimus initia sic ponenda seculorū: Quo die urbes atq; ciuitates cōstituerentur, de ijs qui eo die nati essent, eum qui diutissimè uixisset, die mortis suæ primi seculi modulum finire: eorū die qui essent reliqui in ciuitate, de ijs rursus eius mortem qui quamlongissimā egisset ætatem, finem

esse secundi seculi: sic deinceps tempus reliquorum terminari. Sed & quod ignorarēt homines portenta mitti diuinitus, quibus admonerentur unumquodque seculum esse finitum: hæc portenta Hetrusci pro haruspicij disciplinæq; suæ peritia diligenter obseruata in libros retulerunt. Quare in Thuscis historijs, quæ VIII. eorum seculo scriptæ sunt, ut Varro testatur, & quot numero secula ei genti data sint, & transfactorum singula quanta fuerint, quibus ue ostentis eorum exitus designati sint, continetur. Itaque scriptum est quatuor prima secula annorum fuisse c. & v. Quintum CXXIII. Sextum undeuiginti & centū. Septimū totidem. Octauum demum agi, nonum & decimum superesse, quibus transfactis finem fore nominis Hetrusci: quod & factum fuit: Nisi & hoc demum tempore nouum inter eos regnum, nescio quo fato, inauspicatum illud quidem constitutum fuisset. Romanorum autem secula quidam ludis secularibus putant distingui: cui rei si fides certa est, modus Romani seculi est incertus. Temporum enim interualla quibus ludi ij referri debeant, non modò quanta fuerint retro ignoratur, sed ne quidem quanta esse debeant scitur. Nam ita institutum esse centesimo quoque anno ut fierent, id tum Antias alijsq; historici autores sunt, tum Varro cum

cum alibi, tum de scenicis originibus libro primo ita scriptum reliquit: Cum multa portenta fierent, & murus & turris, quæ sunt inter portam Collinam & Exquilinam, de cælo essent tacta, & ideo libros Sibyllinos Decemuiri adijissent, renunciauerunt, ut Diti patri & Proserpinæ ludi Terentini in campo Martio fierent tribus noctibus, & hostiæ furuæ immolarentur, utq; ludi centesimo quoque anno fierent. Sed quod ait Varro portam Exquilinam de cælo tactam, alij Sabiusam scribunt. Festus Terentum locum fuisse scribit in campo Martio, quo in loco ara Ditis patris in terra occultabatur, & propterea ludi Terentini dicti. Ausonius Gallus poëta:

Trina Terentino celebrata trinoctia ludo.

Papinius in Syluis:

Aut instaurati peccauerit ara Terenti.

Val. Max. libro secundo memorabilium aliquid tradit secularium ludorum initium, à Valesio quodam uiræ rusticæ uiro locuplete, qui tribus liberis ut succurreret, oraculum accepit ut Tarentum peteret. Huius potestea Val. Publicola exemplum secutus, apud eandem aram trinoctio ludos fecit. Titus item Liuius librò centesimo tricesimo sexto: Eodem, inquit, anno ludos seculares Cæsar ingenti apparatu fecit, quos centesimo quoque anno (is enim terminus

seculi) fieri mos: utq; decimo centesimo quoque anno reperant tam cōmentarij Quindecimviro- rum, quā diui Augusti edicta testari videntur, adeo ut Horatius Flaccus in carmine, quod de secularibus ludis cantatū est, id tempus hoc modo designauerit:

Certus undenos decies per annos

Orbis, ut cantus referatq; ludos,

Ter die clara totidemq; grata

Nasce frequentes.

Sed nos de seculo satis, nam de ludis secularibus Politianus in miscellaneis eruditè plura collegit. Nunc ergo ut polliciti sumus, de genea nos agamus. *γενεάν* Græci uocant, quā Latini tum ætatem, tum seculum uerterunt: sunt & qui generationem, & præsertim in sacris libris: nam humanæ uitæ spacium cuiusq; geneam nuncupant. Verum auctorum pleriq; septem annorum spacium significare cōtendunt, hoc est, quas aliās hebdomadas uocamus. Vnde & Hippocrates & ab eo medici, ante duas geneas pueris uenas incidi nō oportere præcipiunt, quo pacto fortassis de Orphei uita apud Suidam intelligendum: nam si aliter exponere uouerimus, qui fieri poterit ut Orpheus xi. geneas uixerit? Atqui Plutarchus & Zeno, & non ignobiles quidam grāmatici, geneam spacium xxx. annorum existimauere, quo pacto etiam Hesiodus & Homerus, & qui ab his

ab his poëtæ Nestorem scribunt tres geneas uixisse, quas nostri tria secula & tres ætates uocauerunt. Lucianus quoq; in Macrobijs de Tiresia ita fermè scribit: Sed & Tiresian, inquit, uatem tragœdia ad sex usq; geneas uitam prorogasse prodit, id est, ad sex ætates. Xenophon in libello de æquiuiocis, de ætate, hoc est, genea ita scribit: Ætas apud diuersos diuersa metitur spacia, quia apud Aegyptios spacio xxx. annorum perficitur, & apud Græcos quartam centenarij partem, id est, annos v. & xx. cōtinet. Censorinus uero ita scribit: Qui annos, ait, xxx. seculum putauerunt, multum uidentur errasse: hoc enim tempus geneam uocari quidam uolunt, quia orbis ætatis in eo sit spacio. Orbem autem uocant ætatis, dum natura humana ad sementem reuertitur. Hoc quidem geneæ tempus alij aliter definiuere. Heraclitus annos quinq; & xx. scribit dici geneā, Zenon xxx. quibus uerbis uidei error inesse. Nam Plutarchus in eo, quo cur oracula defecerunt causas inquirat, de ætatibus super Hesiodi uersibus, geneam ait ex Heracliti sententia xxx. annorum esse, ubi & pleraq; alia, tum illud, quod aliqui centum & octo annorum *γενεάν* cōstituerint, quinquagintaq; & quatuor dimidium esse uitæ humanæ. Reliqua ab eo subtilius disputata misa facio. Aurelius Augustinus in cuiusdam

psalmi Dauidici cōmentario geneam existi-
mauit xv. annum non excedere: quidam
& xxix. ut est apud Phaurinū super He-
siodi uersu de Nestore. Alia præterea multa
genea significat, quæ Theophilus & alij Græ-
ci enumerant: inter quæ & illud, quod genea
non modò de hominibus dicitur, sed & de
equis, & folijs, ut est illud Homericum, quo
hominum uitam folijs similem dixit: *οἷον
φύλλον γένει* &c.

Monet me Christiana pieras, ut de anno
Iubileo non nihil & hic congerā. Annus Io-
beleus fuit apud Hebræos duntaxat, & de-
mum longo pòst tempore apud Christianos
cōstitutus uidetur. Apud Hebræos quidem
ex septem annorū hebdomadibus perfectis,
hoc est, quinquagesimo quoq; anno celebra-
batur: etenim quadragesimus nonus annus
perficit septimā hebdomada: quo quidē an-
no clarius ac sonorius tubæ & buccinæ a-
pud Hebræos resonabant, unde & uocabu-
lum apud ipsos Iobeleus: Iobel enim Hebræi
buccinam uocant. Eum annū interpretatur
Hieronymus remissionis: in illo quippe iu-
xta legem ad omnes antiqua reuertebatur
possessio. Huius anni Moses, & ab eo Iose-
phus, & ab eis Christiani, rationē tradidere,
quos inter Isidorus, Iubileus, inquit, annus
remissionis: est enim Hebraicus & sermo &
numerus qui septē annorū hebdomadibus,
id est,

id est, quadraginta & nouem annis textitur,
in quo clangebat tubis, & ad omnes reuer-
tebat antiqua possessio, debita absolueban-
tur, cōfirmabantur libertates. hunc numerū
etiā in diebus pentecostes & nos ipsi celebra-
mus, post domini resurrectionē, remissa cul-
pa, & totius debiti chirographo euacuato,
ab omni nexu liberi, suscipiētes aduenientē
in nos gratiā spiritus sancti. Hæc uero uer-
ba ab Isidoro ante nostrū Iubileum cōstitu-
tum scripta sunt: eius enim omnino mentio-
nem fecisset. Institutus autem Iubileus Chri-
stianorū uidetur ad Hebræorum similitudi-
nem, si minus dicere liceat ad gentilis seculi
rationē: quippe qui à Bonifacio VIII. Ro-
mano Pontifice sit institutus centesimo quo-
que anno, quo tempore annus à uerbo cor-
porato trecentesimus supra millesimū age-
batur: dein à Clemente VII. Pont. ad quin-
quagesimum reductus, id poscentibus Ro-
manis: mox à Paulo II. ad xxv. redactus,
quod hominis ætas egrè quinquagesimū at-
tingat, simul ut largior cœlestium gratiarū,
si non potius pecuniarum prouentus fieret,
ut quidam argutè si non uerè scripsit. Cele-
bratus iam bis mea ætate, primū Alexandro
VI. Borgia Pont. Rom. M. D. anno: & ite-
rum Clemente VII. Medice M. D. xxv.
quo ego tempore Romæ eram cum Hercu-
le Ragon. S. R. E. sanctæ Agathæ diacono

Card. cuius post anno secundo Roma ab exercitu Imp. Caroli V. Caes. direpta est. Scribit Theodoricus Niemensis in historia schismatica, uariatum fuisse tempore Urbani Sexti in Iubilei aetate: cum enim schisma irrepresset in Christi ecclesia, is Pont. Urbanus nouissimo sui pontificatus anno, qui fuit M. CCC. LXXXVIII. Iubileum XXXIII. annorum indixit, qui & celebratus est, eo licet ipse tempore decesserit. Et hactenus de Iubileo.

Indictiones.

Sunt & Indictiones hoc praesertim tempore in usu, cum primis apud publicos scribas & Notarios dictae, ut nonnulli existimant, ab eo quod Romani cum rerum potirentur, tributum a subiectis nationibus indicebant, etiam, ut aiunt, ante CHRISTI aduentum instituta: quippe ut scribit Dionysius in suo calculo, tum quarta agebatur indictio, cum ipse natus est CHRISTVS, quod & Bedas reperit. Sunt qui Augustum Caesarem scribunt indictiones primum instituisse, Olympiade CLXXXIII. anno eius primo, incipiente octauo calend. Octobris, hoc est, XXXIII. Septembris, quo etiam tempore Olympiadum anni initium habere traduntur. Indictiones uero XV. annorum circuitu in sua semper uestigia reducuntur, quas antiqua Romanorum industria cooperimus ad cauendum errorem, qui de temporibus forte oboriri poterat, institutas. Dum enim, uerba

uerbi causa, quilibet Imperator medio anni tempore uita uel regno decederet, poterat euenire ut eundem annum unus historicus eiusdem regis adscriberet temporibus, eo quod eius partem regnaret: alter uero historicus eundem successori illius potius adscribendum putaret, eo quod & hic partem aequae eius haberet in regno. Verum ne per eiusmodi dissimilitudinem error temporibus oboriretur, statuerunt Indictiones, quibus uterque scriptor, imo etiam uulgus, omnem temporum cursum facillime seruaret: quas pro facilitate quoque calculi, XV. esse uoluerunt, ut planissimo numero ex denario & semis ad multiplicandum promptissimo, compendiosius transacti temporis status in memoria possit reduci. Quidam autem putant, quia quondam in Repub. post censum quinto quoque anno peractum urbs Roma lustrabatur, ad indicium ternae lustrationis & census, Indictiones esse conditas. Fortunatianus Consul Afer, cuius Hieronymus, & ab eo Sophronius meminere, qui rationem Indictionum conscribit, nullam huius rei mentionem facit. Mirum & Isidorum ne uerbum quidem de Indictione fecisse. Sunt tamen ex ecclesiasticis scriptoribus, qui rem ita tradant: Romanos, aiunt, cum non facile ex longinquis regionibus possent nationes Romam uenire ad tributa soluenda, statuisse, quod singulis

lis saltem lustris ea deferrent: & primo quidem lustro ferrum, secundo argentum, tertio aurum. Et quoniam semper ab auro ad ferrum redibant, ideo indictiones xv. annorum constitutas, qui circulus quasi quidam esset. Qua de re cum uetustos autores non habeam qui hoc tradant, eius rei fides penes sit scriptores ecclesiæ. Indictiones autem scribæ & tabelliones imperialis auctoritatis incipiunt ab VIII. calend. Octobris, & eodem die terminantur, hoc est, xxiiii. Septembris. Qui uero Romanorū Pont. auctoritate nituntur, VIII. calend. Ianuarij eas incipiunt, ut cōueniant cum annis natiuitatis Christi: ea autē ratione scribit Ambrosius, quod mensis Septembris apud plerosq; & in primis Aegyptios, anni sit principiu. Hoc autem argumento, quora sit in quolibet anno indictio, cognoscere possumus. Si annos si memus à Christi ortu quotquot fuerint, puta M.D. xxxix. his tres adde, quia (ut diximus) natus est Christus indictione quarta, fiunt M.D. xlii. Hos partire per xv. uides quod xii. superat: ergo is numerus, uidelicet xii. erit indictio: si uero nihil supererit, ipse xv. numerus erit indictio. Hoc quidē disticho tota hæc ratio breuissime continet:

Si tribus adiunctis domini diuiseris annos,

Ter tibi per quinos indictio certa patebit.

Nunc, ut exequamur ordinem, annus uertens

Indictio anni cuiuslibet quomodo cognoscenda.

tens à nobis est describendus, qui ἔτος & ἐνιαυτός à Græcis dicitur: quinetiā & χρόνος uocatur, quem ita M. Pfellus in lib. ἀστρολογικῶν ἀπορρημάτων definit: χρόνος γὰρ ἐστὶ ἢ ἀπὸ τοῦ σημείου πρὸς τὸ αὐτὸ σημείον μία ἢ αὐτὴ κατὰ τὸν οὐρανὸν ὁρμητὴρ τῶ ἡλίου πλανητῶν κίνησις. hoc est: Chronos est ab uno signo ad illud ipsum signum una atq; eadem secundum proprium cursum solis obliqua circuitio. Viétruius uero lib. architecturæ ix. Sol, inquit, signi spacium, quod est duodecima pars mundi, mense uertente uadens transit: ita xii. mensibus xii. signorū interualla peruagādo, cum redit ad id signum unde cœperit, perficit spaciu uertentis anni. Sed & hoc idem breuius Censorinus: Est, inquit, annus uertēs, dum sol percurrentes xii. signa, eodem unde profectus est redit. Hoc quidem tempus quot dierum esset, ad certum nondum astrologi reperire potuerūt, multa licet multi commenti sint. Nam Philolaus Pythagoricus annum naturalem dies habere existimauit cccxlxiii. & dimidium. Aphrodus cccxlxv. & dierum duorum & uiginti partem undesexagesimam. Harpalus autem cccxlxv. & horas æquinoctiales xlii. Thales Milesius cccxlxv. dierum. At Hipparchus ab Alexandri morte anno cclxxviii. scribens, ex suis & Chaldæorū obseruationibus minus quarta parte diei adijciendū supputauit: uerū quan-

Annus uertens.

tum illud esset quod deficeret, ad liquidū nō exegit. Noster autē Ennius ccc l xvi. die rum spacio annū determinauit. Ptolemæus Hipparchus posterior, annis ccl xxxv. trecentesimā esse illam diei partem quæ superat existimauit. Claud. Galenus credidit annū constare diebus ccc l xv. & particu- la quadam, quæ quadrante maior sit. Non tibi hoc loco Arabū opiniones afferam, Al- bategni, Thebithi, cæterorum. Vectius An- tiochenus in antilogijs annum definit ccc l xv. dierum & unius septimæ. Nostri qui- dam diligentes hoc tempore astrologi, ccc quidem & l xv. dierum annū constare con- tendunt, & horis quinq; minutijsq; xlix. adeo ut singulo quadriennio minutia xl- iiii. superfluo intercalentur, quæ in centū & xxx. annorum spacio ferè diem unum efficiant, quæ res sit multi erroris causa. His adde & illud, quod uideo à plerisq; pro- comperto haberi, annos omnes nō æquales esse, quod citius interdum, interdum serius sol ad locum unde digressus erat, redit: quo fit ut sint qui omnino annū incomprehen- sibilem & innumerabilem esse existimarint. Sed certè maiores pro uero, quod ei prox- imum putabant, amplexi sunt. Sic antiqui, ut Plinius & Macrobius scribunt, Iani signū ita formabant figurabantq; ut dextra qui- dem ccc. sinistra uero l xv. effingeret: et si qui-

quidā nō l xv. sed iiii. & l. duntaxat frigi- do quodam argumento persuadere conati sunt. Berofus quoq; Babylonicus, cui in gy- mnasio, ut ait Plinius, Athenienses statuam inaurata lingua posuere, in antiquitarum li- bris scriptum reliquit, Noah Armenios & Scythas docuisse astrorum cursus, & annū distinxisse ad solis cursum, & xii. menses ad motum lunæ, & cætera quæ in eius lib. 3. le- guntur. Igitur cum tanta fuerit inter doctis- simos dissensio, quid mirum si anni ciuiles, quos diuersæ ciuitates rudes etiam tum sibi quæq; statuebant, tam inter se discrepent, q̄ cum illo naturali nō congruant. Nam ut est apud Plinium, annum alij æstate unum de- terminabant, & alterum hyeme. alij quadri- partitis temporibus, sicut Arcades, quorum anni trimestres fuerūt. quidam lunæ senio, ut Aegyptij. Plutarchus quoq; in Numa ita ferè de Aegyptiorū annis scribit: Aegyptijs, inquit, menstruus annus fuit, dein quadri- mestris, ut aiunt: quare qui uel nuperrimè eam regionem incoluerunt, uetustissimi ef- se uidentur, annorumq; incredibili multitu- dine in familiarū deductionibus differunt, quippe qui menses in numerū annorū col- locent. Idem ferè Plinius & Augustinus, qui Aegyptij quoq; sacerdotis annos ex A- lexandri Magni epistola ad Olympiadē ma- trem, eadem ratione redarguit, Xenophon

*Aegyptiorum
annus.*

quoq; quisquis is est qui de æquirocis libellum composuit (neq; enim cōuenit cum Xenophonte Socratico) ita de Aegyptiorū annis scribit: Annus, inquit, diuersus est. Etenim Aegyptij utuntur anno quādoq; menstruo, sæpe bimestri, non raro trimestri, sæpe quadrimestri, nonnunq; solari. quæ uarietas ex nostris qui ab eis literas habuerūt sapientes coëgit aberrare. Sed & Censorinus ita inquit: In Aegypto antiquissimū ferunt annū bimestrem fuisse, post deinde à Pifone, uel ut rectius alij legunt, Pherone rege quadrimestrem factum: nouissime annū ad xii. menses & dies quinq; produxisse: id quod & Lepido carmine in Vrania etiam Pontanus ostendit:

*Dicendum est uarijs fuerit qui gentibus annus.
Aegypti primum ueteres fecere bimestrem,
Moxq; quater geminis compleverunt mensibus: inde
Per bisseña pari duxerunt sydera tractu.*

Quare mirū est Macrobiū ita scripsisse: Anni certus modus apud solos semper Aegyptios fuit. quod tamen & Herodorus scribit in ij. hist. Heliopolitanos, qui feruntur inter Aegyptios solertissimi, dicere solitos, Aegyptios ipsos primos annum statuisse, eumq; in duodecim menses distinxisse, idq; ex astris cōperisse diligentius q̄ Græci, quod Græci tertio quoq; anno intercalare mēsem introducāt: at uero Aegyptij tricenis lx. diebus qui-

quibus xii. menses taxant, adijciūt quotannis quinos dies. Idem fermè Diodorus Siculus, qui Thebæis id tribuit. Idem scribit & Strabo. Hebræi uero annum, ut Theophilus & Suidas tradunt, numerāt ad lunę cursum. Scribit Iosephus, & pluribus disputat Aurelius Augustinus, apud Hebræos semper annum fuisse xii. mensium. Idem etiam annum xii. mensibus lunaribus metiūtur. Verum tertio quoq; anno xiii. mensū annum constituunt, atq; ita per embolismū intercalationē uel adæquant tempora: nam & ipsi xii. habent mensū uocabula, ut suo loco pluribus ostendemus. Sed cum intercalaris annus est, Februarium bis enumerant, priorē quidem Adar appellantes, secundū uero Veadar, quasi dicas, & Adar, hoc est, & etiam Februarius. Arcades autem in Achaia trimestrem annū primū habuisse, etiam Censorinus dicit, & ob id *ω πο δ' ε λ ω α s* uel *ω πο δ' ε λ ω α ι* appellat, ut Cic. in Fundaniana. Stadius: Arcades astris lunaq; priores. Pontanus: Arcades antè iam geniti q̄ luna suos ostenderit ignes. ut Seruimittam & Lactantiū grāmaticos. Sunt qui scribant Hippum Rηγynū primū Arcadas hoc uocasse nomine, non, Censorinus ait, ut quidam putāt, quod antè sint nati quàm lunæ astrum in cælo esset, id enim ridiculum, sed quod prius habuerunt annum, quàm is in Græcia ad lunę cur-

sum constitueretur. Sunt qui putent Horon
 trimestrem annum instituisse, eorū uer, æsta
 tem, autumnum, hyemem, *de pps.* & annum di
 ci, & græcos annales *de pps.* & eorum scripto
 res horographos. Itaq; quatuor annorū cir
 cuitum in modum penteteris annum ma
 gnum dicebāt, id est, annum uertentem. Ad
 hæc Cares & Acarnanes semestrem annum
 habuerūt, ut Censorinus & Solinus tradūt.
 Scribit Xenophon in æquiuocis, Iberis an
 num fuisse quadrimestrē ut plurimū, rarissi
 mē solarem. Tum subdit: Chaldæi cum in an
 triquitate disciplinarū suarum utantur men
 struo anno, in cæteris semper solarem se in
 telligere fatentur. Addit & inscriptionem co
 lumnæ Semiramidis, quam progenitoribus
 illa erexerat, idem comprobare. Perfæ, ut *Q.*
 Curtius scribit, totidem dierum annū, quot
 nunc habemus, ad Alexandri tempora ha
 buere. Nam Magi, inquit, proximi patrium
 carmen cantabant, & cccclxv. iuuenes se
 quebantur Punicis amiculis uelati, diebus
 totius anni pares numero, quippe Persis to
 tidem dieb, descriptus est annus. Sed & Græ
 cos ita habuissent on modo supra ex Thalete
 Milesio, sed & Cleobuli illud ænigma ostendit,
 quod in ænigmatum libello ad Io. Th. Pi
 cum attulimus. Idem & significant Deme
 trij Phalerei que dicatē fuere statū cccclx.
 nondum, ut ait Plinius, anno hunc dierum
 nume-

numerum excedente. Reliqua Græcia ccc
 llii. dierum annum proprium constitue
 bat, quo pacto & Arabes etiamnum, ut Al
 phraganus eorum scriptor tradit. In Italia
 uero Laninij xlii. mensium annum habue
 re, ut testis est Solinus, qui cccclxxlii.
 diebus complebatur. Porro Ferentini annū
 alium habebant, alium Albani, alij alium,
 adeo ut ita hac dere Pontanus in Vrania ce
 cinerit:

Nanque alium primo Romæ nascentis in ortu

Instituit pater, & gyro breuiore cogit.

Promouit spaciū Numa, nec Laurentibus idem,

Idem erat Albanis, alium qui Tyburis arua,

Quiq; Ferentina Cererem metit incola falce,

Et tenuere suis habuerēq; in urbibus orbem.

Sanè nec illud nos ignorare oportet, Plane- *Planetarum*
 tarum, hoc est, uagarum stellarū circuitus, *annus.*
 cum scilicet certo loco in eundem locū re
 deunt, annū suum efficere. Nam Veneris an
 nus & Mercurij penè solari pares, Martis ue
 ro annus ferè bienniū occupat, Iouis annus
 solares xii. Saturni xxx. annorum sola
 rium esse Astronomi ostendunt. Demū luna
 ris annus quadrifariā accipitur: primus est
 cum luna xxvii. diebus & horis octo si
 gniferū percurrēs, ad id signū ex quo egressa
 est reuertitur. Secūdus est diebus duobus &
 horis quatuor prolixior, qui ex usu mensis
 appellatur, cum solem à quo noua digressa

est xxix . & xii . horis exactis, iam defecta repetit. Tertius, qui xii . mensibus huiusmodi, id est, diebus cccliiii , expletur, & uocatur annus cōmunis. Quartus est qui Intercalaris & Embolimus dicitur, id est, interiectus, & xiii . menses habet, & dies ccclxxx .

Annus ciuilis. iiii . Nec illud quoque ignorandum, annum ciuilem uocari, quē pro arbitrio populi seu gentes sibi statuere.

Naturalis. Naturalem uero, qui fideri cursu colligitur: qui & uertens, & solstitialis dictus est. Sed cum tanta sit anni ciuilis uarietas, omnes tamen ad uerū illum & naturalem annum intercalando quoquo modo corrigere studuerunt, de quibus nō multo post agemus. Nunc ad Romanorū annum trāsibo. Titus Lilius in primo ab Urb. cōd. Numam Pompiliū ait primū apud Romanos ad cursum lunæ annum in xii . menses descripsisse: quem, quia tricenos dies singulis mensibus luna nō expleret, deessentque dies solido anno qui solstitiali circumagitur orbe, intercalares mensibus interponendis ita dispensasse, ut xxiiii . quoque anno, uel xx . potius, ut castigati codices habent, ad metā tandem solis, unde orsi essent, plenis annorū omnium spacijs dies congruerent. Sed rem totā hanc copiosius Plutarchus in Numa, nos institutū sequamur. Annum uertentē Romæ Licinius quidē Macer, & postea Fenestella, statim ab initio xii . mensium scripserūt: quibus

astipu

astipulari alicubi uidei Plutarchus, qui, Romulo, inquit, regnante, præter rationē & ordinem mensibus utebantur Romani: alios enim menses neque dierū xx . alios quinque & xxx . nōnullos uero pluriū cōputantes: cognitionēque lunæ aut solis inæqualitatis nullam habebant, sed dies tantū anni ccclx . obseruabant, mensibus scilicet xii . Hoc quidem in uita Numæ. Idem fermē repetit in quæstionibus, dum causam inquit, cur Ianuarius principium sit anni, & December ultimum: Ex quo, inquit, nōnulli opinati sunt ueteres Romanos nō xii . sed x . mensium annum cōplese. Mox subdit: Mutatū tantum anni principium, cum prius Februarius ultimus esset, ut is qui parentationibus dicatus esset. Sed magis Iunio Graccho, & Fuluius, & Varro, & Suetonio, aliisque, ait Censorinus, credendum est, qui x . tantūmodo mensium annum putauerūt, sic à Romulo institutū. Ita & Ouid. poëta quoque narrationē Fast. exordit:

Tempora digereret cum conditor urbis, in anno

Constituit menses quinque bis esse suo.

ea uidelicet ratione, quod & mulieres totidem menses ferant, totidemque funeris luctus produceretur, & tot in manibus digiti. Romulum autem cum mensium numerū ab Albanis accepisse proditum est. Nam & ab Albanis orti sunt Romani: hi uero x . mensium annum habuere, hoc est, dierum cccliiii .

hoc modo: Martium dierum xxxi. Aprilium xxx. Maium xxxi. Iunium xxx. Quintilem xxxi. Sextilem & Septembrem xxx. Octobrem xxxi. Nouembrem & Decembrem xxx. Quorū quatuor maiores pleni, ceteri sex caui uocabantur. Et hæc quidem fuit Romuli ordinatio. Verum cum hic numerus neq; solis cursui, nec lunę rationibus conueniret: & nonnunq̄ usu ueniret, ut frigus anni æstiuus mensibus, & cōtrā, calor hyemalis proueniret, quod ubi cōtrigisset, tantum dierum sine ullo mensis nomine patiebantur assumi, quantū ad id anni tempus adduceret, quò cœli habitus instanti mensi aptus inueniretur. Quod & Seruius in Georg. his uerbis: Duo, inquit, menses propter rationem signorum anni intercalabantur, qui postea à Iano & Februo nominati sunt. Postea uero siue à Numa, ut uult Fuluius nobilior & T. Liuius, siue ut Iunius Gracchus à Tarquinio xii. facti sunt menses, & luna xii. suis mensibus cccliiii. dies tantū uideretur explere, placuit ut dies unus abundaret: quod aut per imprudentiā accidit, aut quod magis creditur, ea superstitione, qua impar numerus quā par, plenus ac magis faustus haberi etiam ex Pythagorę instituto creditum est: certè ad annū priorem Romuli unus & l. dies accesserunt: qui quia menses duos non implerent, sex ijs cauis

uis mensibus sunt singuli detracti, & ad eos additi factiq; dies lvii. & ex ijs duo menses, Ianuarius undetriginta, & Februarius duodetriginta dierum, atque omnes menses pleni & impari dierum numero esse cœperunt, excepto Februario, qui solus cauis & par, & ob hoc ceteris infaustior est habitus. Sic annus habere quinq; & quinquaginta & ccc. dies cœpit. Postmodum cum etiā perspicerent temerè annum diuisum, & appareret solis meatum non ante cccxv. diem, abundante in super quadrantis particula, Zodiaci cōficere decursum: ut quadrantis particulā illam & dies x. adderēt, intercalarium mensem xxii. uel xxiii. dierum alternis annis addere placuit, ut ciuili annus ad naturalem exæquaretur in mense potissimum Februario inter Terminalia & Regifugium: qui mensis intercalarius dicebatur, & ita apud scriptores pronunciatum uidemus. Liuius lib. 7. de bello Macedonico, cum de Scipionis Asiatici triumpho agit: Triumphauit, inquit, mense intercalario pridie calend. Martias. Sic & ceteri scriptores. Sed hic congruus locus uidet ut de intercalatione agamus, unde scilicet dicta, & quando, & quomodo, & à quibus inducta, tum demū qui hodie eius sit usus. Intercalo igitur uerbum, à *καρῶ* uerbo græco, quo priscos

Intercalo.

latinos usos esse uidemus, à quo & calend.

& curia Calabra deducuntur, & significat interuoco, uel intercino. Liuius: Ut intercalatæ pœnæ usuram habeant. Intercalabatur autē, hoc est, interuocabantur nominabanturue dies seu menses à Pontifice, qui anno essent adijciendi, demendū ue (uariē enim traditur) ut lunæ circuitus solari cōueniret. A qua similitudine & uersus intercalares dicuntur, qui in pœmatibus intercinunt, quales sunt Theocriti, Vergilij, Catulli, & Calphurnij, aliorumq;. Sic dies uel menses interiecti, ut lunæ tempus soli cōgrueret, intercalares uocari, quos & Mercedinos dictos Plutarchus ait in Numa & in Cæsare, licet aliquādo perperam Mercedonios in peruulgatis græcis & latinis exemplarib. legatur. Alij intercalo, interfero uel interpono, alij eximo interpretantur, sed qua illi ratione uiderint: rei enim effectum potius, quàm uerbi uim attendisse uidentur. Quando uero, & à quibus, & quomodo inductæ sint intercalationes, diuersa ac uaria diuersi, uarijs etiam de causis tradidere. Nam Aegyptij, ut ab his incipiam, tricenum dierum cum omnes habeant menses, CCC & LX. tantum anni dies habent: hinc explicitis XII. suis mensibus, id est, CCC. illis LX. diebus exactis, inter Augustum atq; Septembrem, hoc est, inter Mefori & Thoth, inter scilicet nouissimū anni sui mensē, & sequentis primum, reliquos quinq;

quinq; dies solaris circuitus anno inferunt. Quarto insuper quoque anno, diem eodem loco intercalarem, qui ex quadrantibus cōfit, annectunt. Hæc ferme apud Macrobiū Horus, cui consonat Bedas: fed & Herodotus, & Diodorus, item Dion & Strabo. Hebræi quoque cum annum, ut iam dictum est, ad lunæ cursū habeant, tertio quoque anno mensem intercalant, & XIII. mensium annum constituunt, addito scilicet intercalari mense post Adar, quem nos Februarium appellamus, qui Veadar dicitur ab eis, quasi tu dicas, & Adar, hoc est, & Februarius. Non me præterit apud antiquos Hebræorū patres, aliam fuisse embolismi rationem ab hac longe diuersam, quam ideo missam facimus, ut ad græcam & nostram properemus. Græci quidem, ut Solinus scribit, singulis annis XI. dies & quadrantem detrahebant, eosq; octies multiplicatos in annum nonum reseruabant, ut contractus nonagenarius numerus, in tres menses per tricenos dies scinderetur, qui anno nono restituti efficiebant dies CCCXLIII. quos *ἑμβολισμοῦ* uel *ὑπερβάλλοντας*, uel, ut est apud Macrobiū, *ὑπερβαίνοντας* nominabant, hoc est, interiectos, superiectos, & superuenientes. Quidā et *ἑμβολίμους* et *ἑμβολιμαίους* dicūt, et *ἑμβάλλω* et *παριμβάλλω* uerba, quæ intercalare et inferere significāt: et *παριμβολή* intercalatio,

ut nonnulli putant. De hac autem intercalandi ratione exactius scribit Macrobius, ut mihi quidem uidetur. Intercalabāt quidem, ut Glaucippus tradit, quem Macrobius & Theodorus sequuntur, ultimo anni sui mense, hoc est, ante solstitij mensem. Alium præterea apud Græcos intercalandi modum apud M. Tullium legimus, qui ita in *iiiij. lib. in Verrem* scribit: Est consuetudo, inquit, Siculorū cæterorumq; Græcorū, quod suos dies mensesq; congruere uolunt cum solis lunæq; ratione, ut nō nunquam si quid discrepet, eximant unum aliquem diem, aut summū biduum ex mense, quos illi *ἑξαπρωϊμους* dies nominant. Item nonnunq̄ uno die longiorem mensem faciunt, aut biduo. Hęc quidem M. Cic. totidem uerbis. Vocātur autem *ἑξαπρωϊμοι*, quasi tu dicas exempliles. Sed & aliam Græcorum intercalandi rationem Herodotus ab his diuersam attulit, cuius & retro meminimus, in qua se planē Gaza non explicat. Quibus omnibus ex rebus conspicimus, nō eandem semper fuisse apud Græcos intercalandi rationem: quod & Libanius docet in eius argumento orationis Demosth. quæ *κατὰ τὸν Διοδώρον* inscribitur. Idem & nostris contigit. Nam cum sæpe eueniret ut nundinæ modo in anni principem diem, modo in nonas inciderent, idq; uitium perniciosum Reipub. uideretur, remedium quo hoc auerteretur

teretur excogitatum est. quod intercalandi initium quando contigerit, & à quibus, uariè refertur. Macer enim Licinius intercalationis originem Romulo assignauit. Antias lib. 2. Numam Pompilium sacrorū causa id inuenisse contendit. Iunius Seruū Tullium regem primū intercalasse cōmemorat, à quo & nundinas institutas Varroni placet. Tuditanus refert lib. 3. magistratuū, Decemuiros qui decem tabulis duas addiderunt, de intercalando populum rogasse. Cassius eosdem scribit autores. Fuluius id egisse M. Consullem dicit ab urbe cond. anno DLXII. inito mox bello Aetolico. Sed hoc arguit Varro, scribendo antiquissimā legem fuisse incisam in colūna ærea à L. Pinario & Furio coss. cui mentio intercalaris adscribitur. Cum igitur incertum sit à quibus primū intercalatū sit, obtinuit tamen, teste Plutarcho & Liuiio, ut à Numa rege ferè credatur. Sed cum Græcorum ordinem Romanis imitari placuisset, frustra eis contigit: fugit enim eos, diem unum additum ad græcum numerum in honorem imparis numeri, cuius antè meminimus: quare per octennium cōuenire numerus atq; ordo non poterat. At cum nondum errorem comperissent, per octo annos x. c. græco modo cōputabant dies, alternisq; annis binos uicenos, alternis ternos ac uicenos, atq; ita intercalationibus quatuor, x. c.

numerum cōficiēbant. Verū octauo quoq; anno dies octo illi effluebant, qui additi fuerant ad græcum numerum: quem errorem cum cognouissent, ita emendarunt. Tertio quoque octennio ita intercalandos dies dispensabant, ut nō xc. sed lxxvi. dies intercalarent, compensatis xxiiii. diebus totidem annis superadiectis ad græcorū numerum. Iam uero monstrandum uidetur qui mensis intercalationi sit deputandus. quod cum in anni fine facilius fieri conspiciamus, ut etiam Aegyptios, Hebræos & Græcos intercalare solitos iam diximus, prisci Romani, quoniam annum à Martio inceptabant, Februarium intercalationi, quod is esset ultimus anni, deputarunt, inter Terminalia & Regis fugiū, ne scilicet sacra impedirētur. licet Ouid. Terminalia nono calend. & Regis fugiū vii. calen. Martias cōstituere uideatur. Rectius ergo Bedas & alij qui hoc v. illa vii. calen. celebrata asserunt. Quare post xxiiii. Februarij diem intercalabant: deinde, ut & nos hoc tempore de bissexto die facimus, post intercalationem reliquos Februarij mensis dies, qui erant quinq; subiungebāt, uetere ea religione, ut Macrobius credit, ut Februarium omnino Martius sequeretur. Quam rationem cum & nostri pontifices hoc tempore per manus traditam obseruēt, Astrologi quidam negocium sibi fieri non

ri non paruum aiunt, cum Februarius amplius non sit anni finis: nosq; in Decembris fine potius intercalare debere. Sed tamen Rituales nostri antiquam malunt, quā horū normam sequi. Atque hætenus quidem de uetere intercalandi ratione. Verum, inquit Macrobius, tempus fuit cum propter superstitionē intercalatio omnis esset omiſsa: unde, ait Censorinus, Pontificib. datum esse negocium, eorumq; arbitrio intercalandi rationem permissam, ut delictū corrigeretur. Sed horum pleriq; ob odium, uel quò quis magistratu citius abiret, diutiusue fungeretur, aut publici redemptores anni magnitudine in lucro damno ue essent, plus minusue ex libidine intercalando rem sibi ad corrigendū mandatam uitiose deprauarūt: quod etiam Macrobius & Solinus affirmāt. Quibus auctoribus planum sit, cur Cælius in familiaribus lib. 8. scribat: Leuissime Curio, quia de intercalando non obtinuerat, transfugit ad populū, & pro Cæsare loqui cepit &c. Gallorum uidelicet captus spolijs, ut ait Luca. poëta, & Cæsaris auro. E diuerso in epistolis ad Atticum, M. Tull. Atticum rogat, ne sibi intercaletur quid: idq; nec semel facit, ne scilicet sibi prouincia prorogetur. Hoc autem intercalandi uitio adeo est aberratum, ut Cæsar Dictator coactus fuerit annos ad solis cursum singulos dirigere, adhibito, ut

scribit Plinius, Sofigene eius scientig perito:
 & ea ipsa ratio postea comperto errore cor-
 recta est, ut planius infra aperiemus, ita ut
 XII. annis cōtinuis nō intercalaretur, quia
 cōperat sidera annus morari, qui prius an-
 tececebat. & Sofigenes ipse tribus cōmenta-
 tionibus, quanquam diligentior ceteris, nō
 cessauit tamen addubitare ipse semet corri-
 gendo. hęc Plinius. Macrobius uero ait, Cę-
 sarem ipsum omnē quidem hanc inconstan-
 tiam temporū uagam & adhuc incertam, in
 ordinē statutarę definitionis coęgisse, sibi an-
 nitente M. Flauio scriba, qui scriptos dies
 singulos ita ad Dictatorem retulit, ut & or-
 do eorum inueniri facillimē posset, & inuen-
 to certus status perseveraret. Sed ut res pla-
 nius constet Censorini uerba afferam: Adeo
 aberratum est, inquit, ut Caius Cęsar Pont.
 Max. suo tertio, & M. Aemylij Lepidi con-
 sultatu, quod retro delictum corrigeret, duos
 menses intercalares dierum LXXVII. ut scri-
 bit Dion in historia, licet alij uelint LXXVIII.
 uel ut alij legunt LXXXIII. in mensem No-
 uembrem & Decembrē interponeret, cum
 iam mense Februario dies III. & XX. in-
 tercalasset, faceret que eum annum dierum
 CCCXLV. uel ut Macrobius scribere uide-
 tur, CCCXLIII. qui & hunc ipsum annum
 appellat confusionis. Solinus uero interca-
 lares anni huius dies numerās ut exempro
 ex

ex anno, solū CCCXLIII. dies habuisse ait.
 Sed Suetonius XV. mensium hunc annum
 fuisse scriptum reliquit, cuius uerba paulo
 post referemus, ut cunq; Caius Cęsar simul
 prouidit, ut tradit Censorinus, in futurū ne
 iterū erraretur. Nam intercalario mense sub-
 lato, annum ciuilem ad solis cursum forma-
 uit: itaq; diebus CCCLV. addidit X. quos per
 septem menses, qui dies undetricenos habe-
 bant, ita distribuit, ut Ianuario & Sextili &
 Decembri, bini accederent: ceteris, hoc est,
 Aprili, Iunio, Septembri & Nouembri, sin-
 guli: eosq; dies extremis partibus mensium
 apposuit, ne Nonarum aut Iduum religio-
 nem, que statuto erat die, nouella comperen-
 dinatione corrūperet. Sed nec post Idus uo-
 luit inferere, ne feriarum quarunq; uiolare-
 tur indictio. Quapropter cū in septem men-
 sibus dies singuli & triceni sint, quatuor ta-
 men illi ita primitus instituti eo dignoscun-
 tur, quod nonas habent septimanas, ceteri
 omnes reliqui quintanas. Pręterea pro qua-
 drante diem, qui annū uerum suppleturus
 uidebatur, instituit, ut peracto quadrienni
 circuitu, dies unus, ubi mensis quondam so-
 lebat, post Terminalia intercalaretur, quod
 nūc bissextū uocatur. Quam omnē rationē
 mirū est, quā solo disticho poēta ingenio-
 sissimus lib. iij. Fast. cōcluserit: ita enim ait:

Is decies senos tercentum et quinque diebus

Iunxit. & è pleno tempora quarta die.

Hoc loco & illud addit Dion hist. libro xliij. Diem illum, inquit, qui ex quadrantibus conficitur, in quartum annum computauit, sic adeo, ut hora nisi in minimo ac tantillo discordarent: nam in MCCC. uno & sexagesimo anno, unus est duntaxat dies intercalandus. quam quidem anni correctione, Cæsarem ipsum comprehendisse ait, quod in Aegypto & Alexandria sit diuersatus. Ex hoc igitur anno ita à C. Cæsare ordinato, ad suam usque memoriam, scribit Censorinus, Iuliani anni appellabantur, qui etiam si non optimi, soli tamen ad annum naturæ adaptati sunt. De his & Tranquillus Suetonius in Cæsare: Fastos, inquit, correxerit, iam pridem uitio pontificum per intercalandi licentiam adeo turbatos, ut neque mensium feriarum ætati, neque uindemiarum autumno competerent: annumque ad cursum solis accommodauit, ut CCCXLV. dierum esset, & intercalario mense sublato, unus dies quarto quoque anno intercalaret. Quo autem magis in posterum è calend. Ianuarijs nobis temporum ratio congrueret, inter Nouembrem ac Decembrem mensum interiecit duos alios: fuitque is annus quo hæc constituebantur quindecim mensium cum intercalario, qui ex consuetudine in eum annum inciderat. Et hæc quidem Suetonius. In hoc uero Cæsar est imitatus Aegyptios,

ut

Anni Iuliani.

ut Macrobius & Appianus ac Dion scribunt. Hoc loco illud iure in disquisitione à plerisque trahitur, quas M. Cic. intercalares cal. significare uoluerit, cum in epistola ad Q. Ligarium scripsit: Ego idem tamen ait, cum ad II. calen. intercalares priores rogatu fratrum tuorum uenissem mane ad Cæsarem. & reliqua. Quo loco etiam notandum est Ciceronem ad II. calend. dixisse, non pridie calend. ut grammatici præcipiunt. priores uero intercalares dixit, quod duos menses intercalares Cæsar addiderit, ut ostendimus. Merula & in hoc elaborauit, sed parum se explicuit: quo fit, ut illud quod subdit, frigidum sit, & præcipue cum Leonardum Aretinum taxat, qui in sua Ciceronis uita scripserit, quod accedente ad C. Cæsarem Cicerone dicturo pro Q. Ligario oratione, Cæsarem ad amicos conuersum dixisse: Reum quidem Ligarium damnare certum est, nihil tamen prohibet Cicerone audire: quo mox agente causam, Cæsarem propositum mutasse, Ligariumque absoluisse &c. nam & hanc ipsam historiam non Aretinus tantum, sed & Plutarchus recitat. quare falsum id totum uidetur, quod in Leonardum Merula, & in ea parte epistolæ Ciceronis conscribit. Sic etiam cum Celsi Iurisconsulti uerba in eodem loco exponit, quæ sunt de uerborum rerumque signific. Cuius uerba ut hic adscribantur dignissima sunt:

Cum bissextus, inquit, calendæ est, nihil refert priore an posteriore die quis natus sit, & sic deinceps VI. calendæ eius natalis dies est: nam id biduum pro uno die habetur, sed posterior dies intercalatur, non prior. Ideo quo anno intercalatum non est, VI. calendæ natus, cum bissextus calendæ est, priorē diem natalem habet. Cato putat mensem intercalarem addititium esse, omnesq; eius dies pro momēto temporis obseruat: extremoq; diei mensis Februarij attribuit Q. Mutius. Mensis aut̄ intercalaris cōstat ex diebus XXIIX. Hactenus ille. In quibus uerbis Merula sicuti iure incesit Accursium, ita nō planē quæ à Celso affertur Catonis sententiā est interpretatus, sicuti nec Scæuolæ Budæus: quorum ideo opiniones refellere ego hoc loco prætereo, quod eas nostræ ætatis Iurisconsultorū eruditissimus Andr. Alciatus, in suo eiusdem tituli cōmentario doctē exposuit. Porro quod à multis quæri uideo, quæ dicantur calendæ intercalares, etsi res frigida uideatur, quæ tamen ego obseruauī, hic paucis notabo. Calendæ igitur intercalares erāt eius mensis qui intercalabatur apud Romanos post mensis Februarij diem XXIII. hoc est, inter VI. & V. calen. Martij. Vnde cū Cæsar tres menses in confusionis anno intercalauit, hoc est, unum XXIII. dierum in mense Februarij, & reliquos duos inter Nouembrem

brem & Decembrē, omnes ipsæ tres calendæ intercalares fuerunt. quare patet neq; Martias, quod Budæus: neq; Februarias, quod multi putauere, intercalares fuisse. Vnde & hoc tempore apparet inanem eorum esse obseruationem, qui in scribendis epistolis cum bissexti annus est, ita scribūt: Sexto calendæ intercalares priores. & altero die, sexto calen. intercalares secundas. qui scribendi modus, licet aliquando mihi arriserit, ut & ego scriberem tum priores & posteriores calendæ cum tamen alter tantū, hoc est, secundus intercalaretur, satis esse uidetur calen. intercalares scripsisse de secundo. Ecclesiasticus uero mos simpliciter pronunciat, bissexta calendæ Martias, unde & bissexti nomen est usurpatum. Sanē diem, mensem, & annū, intercalarem & intercalarium dicimus, sicut & bissextus & bissextum apud Celsum Iuriscons. Macrobiū & Censorinū. Ammianus Marcellinus diem bissexti infaustū esse in historia prodidit, & idcirco Valentinianus Imperator aliquando prodire in publicum noluit, ut ominosum illum euitans. Alij & bisextilem annum infaustum quoq; dixere: unde & hac tempestate sætæ mulieres, ut ominosum & noxiū expauescunt & execrantur. Quin etiā Macrobius scribit, quòd quoties in currente anno, dies cœpit qui adiectus est nundinis (ita enim ille scribit) om-

nis ille annus infaustus casib. luctuosus fuit, maximeq; Lepidiano tumultu opinio ista firmata est. Quam rem ut supersticiosam nostri nunc pontifices, ut ridiculam & inanem phisici damnare consueuerunt. Sed ut unde digressus sum redeam. Sic annis à Cæsare dispositis, per sacerdotes tamen uitium admissum est. Nam cum præceptum esset anno quarto ut intercalaret dies unus, & oporteret id quarto quoq; anno obseruare, anteq; quintus auspicaretur, illi incipiente quarto intercalarunt, non desinente: sic per annos sex & xxx. cum i x. dies tantū sufficere debuissent, xii. sunt intercalati. Quod erratū deprehensum Augustus reformauit, iussitq; annos xii, sine intercalatione decurrere, ut tres illi dies, qui ultra i x. necessarios temere fuerant intercalati, hoc modo possent repensari: ex qua disciplina omnis postea temporum est fundata ratio, quæ ad æternam memoriam æreis tabulis incisa est: & posthac sunt anni Augustani, sicut Iuliani ab Iulio, nūcupati ab Augusto. Sed & Aegyptij suos habuere Augustanos, ut ait Censorinus, institutos, cum in potestatem ditionemq; Pop. Rom. uenerunt. qui tamen & alios habuerunt, quos Nestabareos uocitabant, qui à primo anno imperij *Nestabareos* regis numerabantur. Sanè, ut ne quid omittā, nostræ ætatis diligentiores astrologi, pro quadrante annuo

Anni Augustani.

nuo intercalaris diei parte, nō sex, sed quinq; duntaxat horas censent integras, & minuta circiter xlix. ut singulo quoq; quadriennio minuta xliiii. superfluo intercalent, quæ in spacio annorum centum & xxx. ferè diem integrum cōstituant, qui quidem nimio plus satis intercaletur. Quam rem & ex parte attigit Theodorus, cum ait, satius esse in quadriennio unum diem intercalarem, unumq; c c ferme anno facere: cōtra Plethorem & eos scribens, qui annum ad lunæ q̄ solis cursum dirigere maluerūt, quod tamen diuersum uideretur ab eo, quod ex Dione historico antè norauī. Quibus ex rebus parū constare uidei, quod est in Chronico ab Eusebio proditum, uel ab Hieronymo: Manifestum est, inquit, luminibus antecedere lucē tribus diebus, in mundi scilicet exordio. Unde uidentur Aegyptij ceteraq; gentes hoc sequentes decretum, quatuor annis impletis diem integrū superfluum adijcere, quem etiam bissextū nominauerunt. Nam cum tres dies istos computare qui sint, atq; recogitare uoluerimus, unius anni centesimam uigesimamq; partē istam esse cognoscemus: centesima autem & uigesima dies inuicem computata, tertia pars esse anni dignoscitur. Tertia ergo addita parte, annuali quadriennio dies integer completur, atq; ad partium partes menses atq; anni superflui computatur,

quos Græci quidem embolismos uocare solent, Aegyptij autē exaltationes siderū, atq; stabilitates appellant: imò bissextū, ob rememoratiōē lucis atq; dierū & noctium, quæ luminibus triduum antecesserūt, ideo quod tres dies sine autore sole processerunt. Hæc quidem illi. Quæ ideo adscribenda duxi, nō quod rata putarem, sed ut ostenderem pios homines ac sanctos, quā argute, quibusq; rationibus nos ad pietatem & religionē inducere conentur. Verum iam nos satis de intercalatione, ad cætera quæ restant accedamus. Principiū anni iam tum Romani à Numa usq; Pompilio ab Ianuario habuerunt, cum ab ipso Ianuarius & Februarius anno menses additi fuerunt, quæ cōmunis est opinio. Sed poëta Ouid. Fast. lib. ij. Ianuariū annum inchoasse semper dicere uidetur, & Februariū aliquando terminasse, his uersibus:

Sed tamen (antiqui ne nescius ordinis erres)

Primus ut est Iani mensis & antè fuit.

Qui sequitur Ianum, ueteris fuit ultimus anni.

Tu quoque sacrorum Termine finis eras.

Primus erat Iani mensis, quia ianua prima est.

Qui sacer est imis manibus, imus erat.

Postmodo creduntur spacio distantia longo,

Tempora bis quim continuasse uiri.

Decemuiros ergo hunc ordinē mutasse scribit Ouid. Plutarchus primum ait Ianuariū omnium numerari cœptū, quod primo huius mensis

mensis die, hoc est, calendis, primi coss. exactis regibus creati sunt. Hinc & postea Cōsules calen. ipsis Ianuarij magistratum inibant, festumq; diem agebant, ut uel Herodianus in hist. tradit. Nam cum Saturnus ab Ioue pulsus, ad Ianum in Italiam uenisset, ab eo hospitio susceptus latuit: unde & nomen est Latio datū, id quoq; testante poëta. Quocirca & Saturnalia ante Ianuarium agebantur, de quibus in primis Aurel. Macrobius pluribus differit, ut alios mitram. Dein post Saturnalia anni statim principium celebrabant, unumq; quodammodo iungebant festum, atq; ideo biceps fuit eius dei imago, ut à quo inciperet, & in quem desineret annus. Nam quod etiam quadriceps formaretur, alia ratio est, à nobis ex uetustis autoribus alijs relata. Cumq; antiqui inuicem munerata missitarēt in Saturnalibus, idem quoq; in anni exordio factitabant: quod cum ab alijs scriptoribus, tum in primis in Cōmodi Cæs. uita ab Herodiano est proditum, quem morem in strenis dandis hodie quoq; obseruant nostri. Scribit & illud Plinius, primum anni incipientis diem latis precationibus inuicem faustum ominari solitos antiquos: id quod & hoc tempore, in curia præsertim Romana, non modò in calend. Ianuarij, sed & in solennibus Christi celebritatib. adhuc obseruari uidemus. Non tamen id perpetuū

fuit quod diximus, Cōsules calen. Ianuarij magistratū iniisse: nam ut apud historicos & principuē Liuiū uidemus, aliquādo calen. Sextilibus, aliquando Idibus Martij & Maij magistratū iniisse legimus. Sed iam par esse uideat ut annorū uertentiū exordia inuestigemus, si modò id rectè ratione colligi potest. Nam cum annus ueluti circulus quidā existat, qui sua per uestigia semper uoluat: quæq; in orbem circūagunt, nihil suapte natura habent quod primū extremūue sit, nisi quod uel lege, uel cōsuetudine aliqua cōstitutū sit: hac ergo causa alij aliud anni principiū sibi statuere. Sed ramen illi optimè uident annū, ut Plutarchus & Plethon aiūt, exordiri, qui cū sole nouo, hoc est, cum ad brumā sol peruenit, nec ultra progredit, sed ad nos rursus regredi incipit: naturale enim id quodāmodo principiū: quo modo nos in primis Christiani, quibus cōtigit Christi nouæ lucis natalis dies. Romani quoq; ut modo dicebam, Numa instituyente, annū inceperere. Pleriq; uero ab æquinoctio uerno, hoc est, à Martio mense, ut Albani, & Romani ante Numā. Item Hebræi, fatētes mundū à deo cōditore ea anni parte conditū. Scribit enim Bedas in lib. de nat. xii. calen. Aprilis primū seculi diem quosdam dixisse: alios quosdam vii. quod ramen incertū esse pluribus Picus Patruus in vii. lib. contra astrologos ostendit. Sed reuera

uera duo anni principia Hebræi habuere: alterum creationis mundi in autumno, alterum in lege à Mose descripta in uere: quam rem Hebræorum uernaculus Iosephus non ignorauit. Porro nōnulli annum inchoant à solstitio æstiuo, ut Athenienses, qua in re Gaza laborat. Alij ab æquinoctio autumnali, ut Asiani, & nunc Græci. Hinc exorta est anceps quæstio quorundam mathematicorum, quale esset Olympiadum principium: quidam enim solstitio, quod id apud Græcos antiquiores esset anni exordium: alij autumno credidere. Sed certè estate ludi Olympici agebantur. Quin & Isaacus Argyrus, eodem autumnis tempore mundum conditum affirmat, hoc est, mense Septembri. Solinus tamen ex Aegyptiorum sacerdotum sententia, mundi natalē fuisse scribit inter xiiii. calen. Augustas & undecimum diem. Extrat quidam græcus libellus Isaaci, cuius hic titulus: Isaaci monachi Argyri demonstratio, quod xxx. Septembris est propriè principium anni, & nō aliqua alia ad hanc ipsam: in qua & de solaribus & lunaribus periodis, quas & Cyclas plures uocant, methodica causæ ratio, hoc est, ut græcè legitur: *ισαακίου μοναχου τοῦ ἀργυροῦ ἀποδείξεις, ὅτι ἡ ἡ' τῶ σπημβρίου ἔστι κυρίως ἀρχὴ τῶ ἔτους, καὶ ὅτι ἕτεραί τις παρὰ ταῦτα, ἢ ἢ καὶ πρὶ τῶν ἡλιακῶν καὶ σεληνιακῶν περιόδων, ἀσὶ οἱ πλεῖστοι κήλοιο καλοῦσιν, ἐπιμέθοδος αἰτιολογία, Σὺν*

ad hæc qui annum inchoent à Vergiliarum ortu. Alij ab earundem occasu, ut Censorinus docet, & pleriq; rerum rusticarum scriptores. Alij à Canis ortu, ut antiqui Aegyptij, qui stellam ipsam *sioblu* uocabant, & ab eius exortu qualis futurus eo anno rerum euentus, edoceri putabant: qua de re & alia ab Horo Aegyptio prodita sunt. Sed & de anni principio Simplicius philosophus diligens Aristotelis interpres, ita lib. v. physice auscult. Nos, inquit, facimus anni principium in solstitio æstiuiali, ut Athenienses: uel in autumnæ æquinoctio, ut qui eam quæ nunc Asia dicitur incolunt: uel post brumam, ut Romani: uel in uerno æquinoctio, ut Arabes & Damasceni. Hanc quidem partem & Pontanus poëta in Vrania elegantissimè est executus cum de sole ageret:

Hasq; uices pater ille deum uoluentibus annis.

Esse dedit, quas ipsa æterno fœdere seruant,

Tam certos elementa simul retinentia nexus.

Atque alij (horrendum) quæ brachia pandit iniqua

Parte poli, chelasq; audacius exercit ingens

Scorpius, hinc anni primos duxere meatus,

Et primam fecere uiam, cum partibus æquis

Dimidium luci atque unbris sol diuidit orbem,

Ac noctem paribus suspendit libra diebus.

Ast alij seue post horrida frigora brumæ,

Cum premit auratos nephelæi uelleris artus

Phœbus. & imbriferum redijt uer. Omnia quando

Alma

Alma parit tellus, quando omnis germinat arbor,

Cum uiret omne nemus, resonant cum frondea rura

Concentu uolucrum uario. Et paulò post:

Nec uero non è summo quoque culmine Cancræ,

Quæ regnat calor ipse, & equos sol sistit anhelos,

Extremum inuasens Aræm q; atque ultima Thules

Littora, carceribus positus, exordia prima

Hinc anni fecere, alacresq; egere quadrigas.

At Numa frigoribus sub iniquum tempus, ubi ingens

Declinat cœsum. & cætera quæ poëticè il

le est executus. His ita de anni principio à nobis expositis, nec illud prætermittendum uideatur, diuersa quoq; apud nationes numerandorum annorum fuisse initia. Nam Hebræi nunc à mundi exordio, nunc à magni Nochi cataclysmo, nunc ab Aegypti exitu, demum uel à templo Solomonis cõdito uel instaurato, annorum principium agunt. Nos quoq; Christiani uario initio utimur. Nam plerique, ut Romana curia, à natali Christi: alij à salutatione Virginis, id est, conceptione: alij à passione: alij, quæ plurima pars est, à calen. Ianuarij: alij aliter, ita ut olim Romani ab Vrbe cond. uel ab exactis regibus: Athenienses, & omnis fermè Græcia ab Olympiadibus: alij à Troicis, hoc est, Troiæ excidio: alij ab Heraclidarum descensu: Sarraceni uero & Arabes à Magmane, id est, Mahomete, quæ Mahometis Albigna sua uocedicitur: quæ, ut Campanus prodit, anno Christi

DCXXI. fuit, duodecim diebus post conceptionem Christi, ita ut inter Christi conceptionē, & hęc ipsam Mahometis, profuxerint bis centies uiceties sexies mille, & nō geties tricies & duo dies, hoc est, $\frac{M}{CC} \& \frac{M}{XXVI}$
 DCCCCXXXII. Id est, 226932. Quo uero anno hęc ego prodeba, annus agebat à mūdi creatione septies millies quadragies VII. hoc est, septimus millesimus quadragiesimus VII. uel ut aliq̄, LII. à Christo uero nato M.D.CCCCXXXIX. Ista autem temporū exordia à scriptoribus Christianis æra uocantur. Latium uocabulum esse dicere non ausim: ea tamen dictione nō modo diuus Leo usus est in epistolis, aliq̄ eius classis scriptores, sed & apud Ptolemęum & Theonem inuenitur: utuntur & Chronographi & Astronomi. Sunt qui gram dictā existiment ab ære. Nam cum Augustus Cæsar orbem inuisit ad censum faciendum primū describi, æs populo Romano dari imperatum est, unde aiunt illi nomen. Aera, inquit Nonius Marcellus, numeri est nota. Lucillius lib. xxix. Hęc est ratio per uersa, æra numeri est subducta improbē. Aera, ait Isidorus lib. vi. singulorum annorū cōstituta est à Cæsare Augusto, quando primum censu excogitato, Romanū orbem descripsit. Dicta autem est gra ex eo, q̄d omnis orbis æs reddere professus est reipublicæ. Et de æra hæctenus. Fuit & mos ille
 Ro-

Romanis antiquus anni signandi per clauum fixum in parietibus sacrarum ædium, cuius est mentio apud historicos, & Liniū præsertim, qua de re sic Festus: Clauus, inquit, annalis appellabatur qui figebatur in parietibus sacrarum ædium per annos singulos, ut per eos numerus intelligeretur annorum. Sed satius est ut particulam ex T. L. uio adscribamus, qui lib. vii. ab Vrbe cond. rem hanc omnē elegantissimē exponit. Repetitur, inquit, ex seniorum memoria dicitur, pestilentiam quondam clauo ab Dictatore fixo sedatam, eaq̄ religione adductus senatus, Dictatorem clauī figendi causa dicitur inuisit. dictus L. Manlius Imperiosus, L. Pinarium magistrum equitum dixit. Lex uetusta est priscis literis uerbisq̄ scripta, ut qui prætor maximus sit, Idibus Septembribus clauum pangat. Fixus fuit dextro lateri ædis Iouis opt. max. ea parte qua Mineruæ templum est: eum clauum, quia raræ per ea tempora literæ erant, notam numeri annorum fuisse ferunt, eoq̄ Mineruæ templo dicaram legem, quia numerus Mineruæ inuentū sit. Volscinijs quoq̄ clauos indices numeri annorū fixos in templo Nortia: Hetrusca: deæ comparere, diligens talium monumentorū autor Cintiū affirmat. Hęc quidem Linius, qui & plura scribit, sed hęc ego tantum pro re & tempore. Nomina uero temporū, hoc

est, *καρῶν ὀνείματα καὶ χροῶν*, quæ à Græcis anxie colliguntur, non hic attuli, quando sibi quisq; prout occasio tulerit, statuere poterit: ut, sesquiannus, biennium, decennium, si milia. Illud iam dicen dū succurrit, antequā de mensibus agamus, annum uidelicet uerentem à Græcis in has partes diuidi, *ἐς ἑσάμηνος τὸ ἔτος, καὶ πρῶτος τὸ ἔτος, καὶ ἕως ἔτος*. Item *μεσῶντι ἔτος & ἀνιμάσωντος*, & demum *πανσαμίνος, καὶ λήγοντι ἔτος*. Diuiditur etiā & in quatuor tempora quæ uocantur à nostris. Hinc pœta in Georg.

Temporibusq; partem diuersis quatuor annum.

Hæc Græci tum *καρῶς*, tum *ἄρας* uocant: nōnunquā & *τροπᾶς*, quibus sol per diuersa cœli spacia discurrens temperat orbem, unde & tempora dici uident: uel quia cōtemperata uoluunt, hyems, uer, æstas & autumnus. Quorū temporū principia uariè tradūtur. Quidam enim hyemem incipere 1 x. calen. Decembris, alij 11. Idus Nouembris. Quidam uer octauo calen. Martij, alij 11. Idus Februarij. Aestatem aliqui 1 x. calen. Iunij, alij 11. Idus Maij. Autumnū nonnulli esse uolunt x. calend. Septembris, alij 11. Idus Augusti. Qui rem subtilius uestigant, ipsa quatuor tempora à signis cœlestib. metiuntur. Cardo, inquit Plinius, temporum quadripartita distinctione cōstat. per incrementa lucis augetur, hoc est, à bruma, & æquatur nocti

noctibus uerno æquinoctio in diebus xci. tribus horis: deinde superat noctes ad solstitium diebus xciiii. horis xii. usq; ad æquinoctium autumnū: & tum æquata die procedit ex eo ad brumā diebus lxxxix. horis tribus. Sol quidē ipse has quatuor differentias facit, bis æquata nocte diei, uerno & autumnū in centrū incidens terræ, octauis in partibus Arietis, ac Libræ, bis permutatis spacijs in auctum diei. Bruma in viii. parte Capricorni, noctis uero solstitio totidem in partibus Cancrī. Nec desunt qui tempora distinguant à Vergiliarum matutino uel uespertino ortu uel occasu, earundemq; meridianū uel nocturnū: illis enim hyemē & æstatem, his uer & autumnū designari afferunt. Alij, teste Polluce, à fructibus, ut uindemiæ tempus, mæsis, & sationis uel seuentis tempus: hoc est, ut ille scribit, *τροπῆς καρῶς, καὶ ἀμείνου καρῶς, καὶ σπόρος καρῶς*. Et aliter aliquādo, ut à uentis flantib. Fauonio, Etesijs, alijsq;: tum etiam interdū à reliquis stellis. Sed quid nos uetat hoc loco addere quā Damascenus lib. ij. sententiarum attulit Christianis hominibus horum quatuor temporum descriptionem? Ait em̄ uer, hoc est, *ἑαρινὴ τροπῆς*, extendi à xxi. Martij ad usq; xxiiii. Iunij. Aestatem uero, hoc est, *θερινὴ τροπῆς*, à xxiiii. Iunij ad xxv. Septembris. Autumnū autem, hoc est, *μετοπιονικὴ τροπῆς*, à xxv. Septembris

ad Decembris usq; xxv. tum demū hyemē,
id est, ut ille ait, χειμῶν ἔρον, à xxv. De-
cembris usq; ad xxi. Martij extendi. & cete-
ra quæ ille scribit. Pythagoras has quatuor
anni partes, quatuor hominū ætatibus com-
parabat: uer pueritiæ, ætatem adolescentiæ,
autumnū iuuentuti, hyemem senectuti, ut
Laërtius scribit, & in xv. Metamorph. Oui-
dius. Alij cæli quatuor partibus adscribunt.
Ver quippe orienti datur, quia tunc ex terra
omnia oriatur. Aestas meridiei, eò quod ca-
lore æstuq; pars ea sit flagrantior. Hyems se-
ptentrioni, quod frigoribus & perpetuo ge-
lu torpeat. Autumnus occidenti, quod gra-
ues morbos habeat, unde & folia ex plantis,
ut ait Isidorus, defluant. Sanè hæc quatuor
tempora in ternos menses discreta, ita nomi-
nantur. Primo quidem mense, uer nouum,
secundo adultum, tertio præceps, quo modo
usus est Sallustius. Ita noua ætas, adulta, præ-
ceps uel extrema. Idem de reliquis, ut, extre-
mæ sub casum hyemis. Dicimus & appeten-
te uere, & ineunte: item alijs multis modis.
His utiq; quatuor anni temporibus nostra
religio per summos pontifices trium dierū
ieiunia instituit, quibus & ad sacros ordines
prouelimur. Sed de his iam fatis: deinceps
non minori studio ac diligentia de mensi-
bus agendum.

De mensibus quoniam apud Græcos le-
gimus

gimus & Callimachū Cyrenæum gentium
& nationum appellationes & uocabula scri-
psisse, & Lyfimachiden de Atheniensiu men-
sibus, item Io. Philadelphæū: idem ego quo-
que de Latinis subtilius diligentiusq; agen-
dum mihi sum ratus. In primis ergo menses
à mensura dicti, quod eadem omnes fuerint
mensura: uel, ut ait M. Cicero, quia mēsa spa-
cia conficiant: uel à græca dictione potius,
quæ est *μήνη*, hoc est, luna: unde & menses ipsi
μήνη uocantur, quod uidelicet ad cursum lun-
næ antiqui menses agerent. Hebræorū quo-
que lingua à luna uocati sunt, teste Hierony-
mo: unde & naturalis usus nationum exte-
rarum, ut scribit Ambrosius, lunas pro die-
bus appellat, ut apud Hebræos xiiii. luna,
& similia. Sed & eodem modo Hesiodus &
Vergilius, ut nunc alios mittam. Eustathius
etiam in cōmentarijs in Homerum, mensem
bouem uocatum tradit, à luna cornibus.
Mensis uero principium *μήνη*, id est, uirtu-
lum uocat, aitq; Orpheum *μήνη* uocasse,
rationemq; affert subobscuram: qua
eadem de re & cōmentaria in Hesiodum a-
gunt. Mensium quidem in primis duo gene-
ra sunt, naturales aliq, quos uertentes Viētru
nius uocat: aliq, ciuiles. Naturalium species
duæ, quod partim solis, partim lunæ esse di-
cuntur. Secundum solem fit mensis, dum sol
unumquodq; in Zodiaco orbe signum per-

Mensis etymon.

Mensium duo
genera.

currit. Lunaribus autem temporibus quoddam spacium à noua luna ad alteram nouam lunam, quo spacio XII. permeat signa. Vnde Ouidius in Fastis:

Signa quoque longa frater percenscat anno,

Ite per hæc uno mense sororis equos.

Ciuiles uero menses sunt numeri quidam dierum, quos unaquæque ciuitas suo instituto obseruat, ut nos à calendis ad calend. Naturales menses sunt & antiquiores, & omnium gentium communes. Ciuiles posterius sunt instituti, & ad unamquamque pertinet ciuitatem. Qui solis sunt menses seu lunæ, non per æquum inter se pares sunt, nec dies habent totos: quippe fol moratur in Aquario circiter dies undetriginta, in Piscibus ferè xxx. in Ariete unum & xxx. in Geminis propè xxxii. & sic in cæteris non æquali spacio. Sed usque adeo non totos dies in singulis, ut annus suus, id est, dies ccc l xv. & portionem nescio quam, adhuc, ut Censorinus ait, astrologis inexplorata, in XII. suos menses diuidat: tametsi nostre ætatis astronomi ea de re multa subtiliter tractant, in his qui de motu stellarum & cæli libris inscribuntur. Luna autem singulos suos menses conficit diebus undetriginta circiter & dimidiato: sed & hos inter se dispares, alios longiores, alios breuiiores, adeo ut uerum uideatur quod à Plutarcho scribitur: Sed certissimum, inquit, dierum nume

numerum exequi non oportet, non ex eo quod parum abest à calumnia, quandoquidem uel hoc tempore, quo ad summum astrologie peruentum est, inæqualitas tamen temporum, mathematicorum peritiam uincit, & eorum numeros ac calculos sapissimè fallit ac fugit. Hæc ille. At ciuitatum menses uel magis numero dierum inter se discrepant, sed dies ubique habent totos. Apud Albanos Martius erat sex & xxx. dierum. Maius xxxii. Sextilis undetriginta. September xvi. Tusculanorum Quintilis dies habebat xxxvi. October xxxii. Idem October apud Aricinos xxxix. Minimè uidentur errasse, ait Censorinus, qui ad lunæ cursum menses ciuiles accommodarunt, ut in Græcia plerique, apud quos alterni menses ad xxx. dies facti sunt. Maiores quoque Romani idem sunt æmulati, cum annum dierum ccc l x. haberent. Sed diuus Iulius cum uideret hac ratione nec ad lunam menses, ut oportebat, neque annum ad solem conuenire, maluit annum corrigere, ut sic menses lunares cum solaribus, etsi non singuli, tamen uniuersi ad anni finem concurrerent. Nunc iam mensium nomina inuestigemus. Nomina decem mensibus iam tum primò Romulum fecisse Fuluius & Iunius autores sunt: & quidem duos primos à parentibus suis nominasse, Martium à Marte patre, Aprilem ab Aphrodite Venere, unde ma

iores eius oriundi dicebantur. Hinc et Mars pater, qui & Marspiter, & Venus genitrix in sacris, teste Macrobio. Hinc & Lucretius Romanus suum carmen exorditur. Proximos uero duos menses idem Romulus à populo nuncupauit, Maium à maioribus, Iunium à iunioribus: quia, ut ait Seruius, antea Pop. Rom. in centurias iuniorum & seniorum diuisus erat. Ceteros autem menses ab ordine, quo erant singuli, uocauit, hoc est, Quintilem &c. ad Decembrē usq;. Varro tamen à Latinis Romanos nomina mensium accepisse arbitratus est: docet enim Martiū mensē à Marte quidem denominatū, non quia Romuli pater fuerit, sed quod gens latina bellicosa. quod idem scribit & Festus, & his uersibus Ouidius:

*Mars Latio uenerandus erat, quia præsidet armis,
Arma feræ genti remq; decusq; dabant.*

Sanè sciendum & alias urbes latinas Martium mensis nomen habuisse, sed non anni primum, quod his uersibus manifeste ostendit Ouidius:

Quod si forte uacat peregrinos inspicere fastos,

Mensis in ijs etiam nomine Martis erit.

Tertius Albanis, quintus fuit ille Phaliscis,

Sextus apud populos Hermica terra tuos.

Inter Aricinos, Albanaq; tempora constat,

Faliskaq; Telegoni mœnia celsa manu.

Quintum Laurentes, bisquintum Aquiculus acer.

A. tribus

A. tribus hunc primum turba forensis habet.

Et tibi cum proauis miles Peligne Sabinis

Conuenit huic genti quartus utriq; Deus.

Romulus hos omnes ut uinceret ordine saltem,

Sanguinis auroi tēpora prima dedit. hec poeta.

At uero hoc mense matronæ seruis conuiuia proponebant, uti in Saturnalibus domini, quod Solinus & Macrobius scribunt. Calendæ etiam huius mensis matronarū dies festus erat, quod in Horatium Porphyriion notat super eo Sapphico,

Martij celebs quid agam calendis.

Martias calendas, inquit Festus, matronæ celebrabāt, quod eo die Iunonis Lucinæ aedes coli cœpta est. Idem & Ouid. pluribus. Seruius in viij. Aeneid. Ideo ait, quod eo die pacem inter Romanos & Sabinos raptæ Sabinæ fecerūt. Idem & poeta. Martij insuper prima die ignem nouū Vestæ aræ accendebāt, ut incipiēte anno cura denuo seruādi nouati ignis inciperet, ut Macrobius & Solinus tradūt. Eodem quoq; ingrediēte mense tam in regia curijsq;, q̄ in Flaminū domibus laura ueteres nouis laureis mutabant. Hoc eodem mense publicè ac priuatim ad Annam Perennā sacrificatū ibat, ut annare & perennare cōmodè liceret. Hoc etiā mense mercedes exoluebant magistris, quas cōpletus annus deberi fecerat. Comitia auspicabantur, quæ partim ex Solino & Macrobio, partim

ex Ouid. alijsq; collegimus. Nec hoc mense nubere bonū fuit, donec ancilia conderent. uel, ut Porphyrius tradit, quod in hoc mense de nuptijs inter Martem & Mineruam habitum fuit certamen. Mars uictus, Minerua obtenta uirginitate, Nerine est appellata.

APRILIS autem dictus est, non ab *ἀπρίλος*, id est, spuma, quasi Aphrilis, unde orta Venus creditur, ut pleriq; tradunt, & pluribus uersibus contendit Ouidius, & Plutarchus in Numa: sed ab aperiendo, quod tunc ferē cuncta gignantur, & nascendi claustra aperiat natura. Idem tradit & Cintius in libro quem de Fastis reliquit. Nullus, inquit, dies festus, nullumq; sacrificiū in sine Veneri hoc mense institutum est. Sed ne quidem in carminibus Saliorum, Veneris ulla ut cæterorum cœlestiū laus celebratur: quin nec sub regibus apud Romanos uel latinū uel græcum nomen fuit Veneris. Cintio & Varro consensit, ut Macrobius docet. Verrius tamen Flaccus nō negat, hoc die postea constitutum, ut matronæ Veneri sacrum facerent.

MAIUM tertium mensem Romulus posuit, de cuius nomine inter autores lata defensio est, quam eruditè Macrobius est executus. Nam Fuluius, inquit, nobilior, in Fastis, quos in æde Herculis Musarum posuit, Romulum dicit postquam populum in maiores iunioresq; diuisit, ut altera pars consilio,

lio, altera armis rempub. tueret, in honorē utriusq; partis, hunc Maium, sequentē Iuniū mensem uocasse. Sunt qui hunc mensem ad nostros fastos à Tusculanis transisse cōmemorent, apud quos uocabatur deus Maius, qui est Iupiter, à magnitudine scilicet & maiestate dictus. Cintius mensem nominatum putat à Maia, quam Vulcani dixit uxorem: argumentoq; utitur, quod flamen Vulcanalis calendis Maijs huic deæ rem diuinam faceret. Sed Piso uxorē Vulcani Maieſtam, nō Maiam dicit uocari. Ouidius Maieſtatē Honoris & Reuerentiæ filiā, mensi nomen dedisse canit. Contendunt alij Maiam Mercurij matrem mensi nomen dedisse, hinc maxime probantes, quod hoc mense mercatores omnes Maiæ pariter Mercurioq; sacrificarent. Quinetiā mensem ipsum scribit Plutarchus Mercurio sacrum fuisse. Affirmant quidam, quibus Corn. Labeo cōsentit, hanc Maiam cui mense Maio res diuina celebrabatur, terrā esse, hoc adeptam nomen à magnitudine, sicut & mater magna in sacris uocabatur: assertionemq; existimationis suæ etiam hinc colligunt, quod sus prægnans ei mactaretur, quæ hostia est propriè terræ. Et Mercurium ideo illi in sacris adiungi dicunt, quia uox nascenti homini terræ cōtactu datur. Scimus autem Mercurium uocis & sermonis potentem existimatū. autor est Cor-

Labeo. Huic Maia, id est, terræ, ædem calenti
dis Maij dedicatâ sub nomine Bonæ deæ,
& eandem esse Bonâ deam & terrâ, quod ex
ipso ritu occultiore sacrorû doceri posse cõ-
firmat. Hæc fermè totidem uerbis Aurel. Ma-
crobius. Hoc mēse nec nubere bonū fuit, qd
& Plutarchus & Ouid. ostendunt, & Por-
phyrius in ultima Horatij epist. cū inquit;
Lemures dicti quasi Remures, à Remo, cu-
ius cum occisi umbras frater Romulus pla-
care uellet, Lemuria instituit, id est, parenta-
lia, quæ mense Maio per triduum celebrari
solebant, ante additū anno mensem Februa-
rium: ob quam rem Maio mense nubere fuit
religio. Sanè quod nō à maioribus Maius di-
catur, præter ea quæ recitauimus, illud quo-
que argumento est, quod ante Româ con-
ditam, aurore Festo, Maij mensis nomen e-
rat. Certè & Mæsius hic mensis Osca lingua
appellatus est, ut idem ait Festus.

IUNIUS. Hic quoque mensis habet du-
bias in nomine causas, ut Naso canit:

Quæ placeant, positis omnibus ipse canam.

Quidam enim ab Iunone potius, quam ab
iunioribus dictū uolūt, quod illo mense Iu-
noni maximi haberentur honores. Quine-
tiam Iunonius appellabatur, ut ait Cinti-
us apud Latinos: diuq; apud Aricinos & Præ-
nestinos, aliosq; hac appellatione in fastos
relatus fuit, adeo ut ita scribat Ouidius:

Inspi-

Inspice quos habeat nemoralis Aricia fastos,

Et populus Laurens, Lauiniunq; meum.

Est illic mensis Iunonius, aspice Tybur,

Et Prænestinæ mœnia sacra deæ.

Et sicut Nisus in cõmentarijs Fastorū dicit,
apud maiores quoq; Romanos hæc appel-
latio mensis diu mansit, sed post detritis qui-
busdam literis, ex Iunonio Iunius dictus
fuit. Sed & ædem Iunonis Monetæ calendis
Iunijs dedicatâ fuisse legimus. Festus etiam
ait: Iunium mensem dictum purant à Iuno-
ne: ijdem ipsum dicebant Iunonium & Iu-
nonialem. Agrætius uero inter antiquos
grammaticos annumeratus, ab Iuuenta dea
scribit, quæ Hebe græcè dicitur, Herculis u-
xore, Iunium mensem appellatū se in libris
priscorum legisse. Idem & poëta Ouidius in
Fastis, qui & hanc quoq; opinionem attu-
lit, uocitatum scilicet mensem hunc ab con-
iunctis & unitis Sabinis & Romanis rege
Romulo & Tatulo. Ita enim ille:

Et late communi generos socerosq; receptos,

His nomen iunctis Iunius inquit habet.

Nonnulli & à Iunio Bruto denominatū pu-
tant, qui primus Romæ consul factus, calen-
dijs Iunijs pulso Tarquinio rege sacrum Carnæ-
deæ in Cælio mōte uoti reus fecit: quæ dea
uitalibus humanis præesse credebatur ab
eâq; petebatur, ut iecinora & corda, quæq;
intrinsecus sunt uiscera, salua conseruaret.

Alia, ut puto, fabulose addit Ouid. Huic uero deę pulre fabacia & larido sacrificabatur, & calendę ipsę Iunię, Fabarię dicebantur.

QUINTILIS dictus fuit, quod loco fuerit apud Latinos quinto. Item SEXTILIS, ac deinceps ad Decembrem, suis numeris sunt appellati. Sed de Quintili & Sextili, hoc est, Iulio & Augusto, paulò infra dicemus.

SEPTEMBER in tutela Vulcani fuisse legitur. Huius mensis secunda factum esse bellum nauale inter Cęsarem Aug. & M. Antonium, Dion in hist. scribit, ab eorū die numeri eius monarchiam cępisse.

OCTOBRIS quoq; nomē, ut aliorū, perseverat. In Martis uero tutela esse existimabatur, unde & huic deo equus immolabatur, de quo sic in cōmentarijs Festi legimus: October equus appellatur, qui in campo Martio mense Octobri immolatur quotannis Marti bigarum uictricum dexterior, de cuius capite nō leuis contentio solebat esse inter Suburranenſes & Sacrauienſes, ut hii in regio pariete, illi ad turrim Mamiliam affigerent. De capite huius equi idem alibi: Panibus, inquit, redimebant caput equi immolari Idibus Octobris in campo Martio: & id sacrificium fiebat ob frugum euentum. Et equus potius quàm bos immolabatur, quod hic bello, bos est frugibus pariendis aptus. Eiusdem quoq; equi cauda tanta cele

ritate

ritate perferebat in regiã, ut ex ea sanguis de stillaret in focū participandę rei diuinę gratia, quas hostias hic quidam Marti bellico sacrari dicunt, non ut uulgus putat, quia uelut supplicium de eo sumatur, quod Romani Ilio sunt oriundi, & Troiani ita effigie equi sunt capti. Hęc Festus, qui & illud ait, à multis gentibus equos immolari solitos, ut à Lacedæmonijs, Rhodijs, & Salentinis, & ut canit pœta:

Placat equo Persis radijs Hyperiona cinctum.

Quibus ex rebus Plutarchi codices tum grecos tum latinos problematū rerum Romanarum in emendatos uidemus, ubi huius celeberrimatis causam inquit: non enim Decembres Idus, sed Octobres legendum.

NOVEMBER in tutela fuit Dianę. Apud antiquos hoc mense claudimaria dicuntur, quod etiã scribit Vegetius: & ut Plutarchus in Marcello tradit, inferię Gallis & Gręcis defossis fiebant. Hoc mense & Ioni epulum celebrabatur, quo eodem mense, si coniectura locus datur, putamus Vacunalia quoq; celebrata: quippe Vacuna dea fuit quę pręesse uacantibus & ociosis credebatur, cui à laboribus cum uacarent agricolę, post perceptos fructus, & agrorum cultus, per hęc mem sacra faciebant. Ouid. vi. Fast.

Nam quoq; cum sunt antiquę sacra Vacunę,

Ante Vacunales stantq; sedentq; focos.

G

Vacuna dea.

Huius deq̄ meminit & Horatius in epistolis:

Hæc ego dictabam post templum putre Vacinæ.

Quo loco Porphyrio: Vacuna apud Sabinos plurimū colitur dea, quæ est sub incerta specie formata: quidam Mineruã, alij Dianam putauerunt, nonnulli & Cererem esse dixerunt. Sed Varro in primo rerum diuinarum Victoriã ait, & ea maxime eos gaude re qui sapientia uincunt.

DECEMBER in Vestæ tutela fuit, Saturnoq̄ sacer, ut post alios pluribus Macrobius docet. Et Saturnalia celebrabant, quibus bellum sumere nefas, à nocente pœnas exigere piaculare: apud maiores primū uno die instituta, alij tribus tradūt, ad XIII. calen. Febr. sed postquã C. Cæsar huic mensi duos dies addidit, XVI. calen. celebrari cœpta. Macrobius quidẽ antiquissimū esse scribit VII. diebus celebrari, idq̄ Nouio, Mumio & Pomponio Attellanarum probatissimis poëtis adstruit. Cæterum IANUARIUM & Februarium post Romulum additos diximus, sed nominibus iam ex Latio sumptis. Ianuarium quidem à Iano, cui attributus, nomen traxisse legimus, cui deo primò supplicabãt uelut parenti, à quo rerum omnium factum putabant initium. Dicitur uero esse, ut ait Sext. Pompeius, ab hiare, detracta aspiratione, uti chaos, ex eo quod χῆμα hiare. Chaos enim Hesiodus appellauit confusio-

nem

nem quandam ab initio, unitatem hiantem patentemq̄ in profundum: unde & pater à Latinis quibusdam dictus est, & Ianus ipse Parulcius. Sed hæc satis: plura Naso poëta statim in Fastorum principio. Sanè & Aconarium Ianuarium appellatum testes sunt Theophilus & Suidas, qui & illum à Longino interpretatum tradunt, quod scilicet pater sit τῶν αἰώνων, hoc est, seculorum.

FEBRUARIUS autem à Februo dicitur. Februum quidem Plutonium nuncupatū ait Isidorus. Sed Censorinus, Februum, inquit, est quicquid expiat expurgatq̄: & Februamenta, purgamenta: item Februare, purgare, & purum facere. Februum autem nõ idem usquequaq̄ dicitur: nam aliter in alijs sacris februabatur, hoc est, purgabãt. In hoc quidem mense Lupercalibus cum Roma lustraretur, salem calidum ferebant, quem Februum appellabãt: unde dies Lupercalium proprie februatus, & ab eo porro mensis Februarius uocitatus, ut Censorinus & Plutarchus scribunt. Sext. autẽ Pompeius: Mensis, inquit, Februarius dictus, quod tum, id est, extremo mense anni populus februaret, hoc est, lustraretur ac purgaretur: uel ab Iunone Februata, quam alij Februalem, Romani Februlam uocant, quod ipsi eo mense sacra fiebant, eiusq̄ ferie erant Lupercalia, qua die mulieres februabantur à Lupercis amiculo

Iunonis, id est, pelle caprina, à quarum pelli-
cularum crepitu, Crepi Luperci dicti sunt,
quam ob causam is quoq; dies februatus ap-
pellabatur. Quæcunq; denique purgamenti
causa in quibusq; sacrificijs habebantur, fe-
brua appellabantur: id uero quod purgatur
dicitur februatum. Sed cur non lepidissimi
poëtæ ex ij. lib. Fastorū uersus adscribo: ita
enim ille canit:

Februa Romani dixere piamina patres,
Nunc quoque dant uerbo plurima signa fidem.
Pontifices à rege petunt & flamine lanas,
Quæq; ueterum lingua Februa nomen erat.
Quæq; caput licetor domibus purgamina certis,
Torrida cum mica sara uocantur idem.
Nomen idem ramo qui cæsus ab arbore pura,
Casta sacerdotum tempora fronde tegit.
Ipse ego Flaminiam poscentem Februa uidi,
Februa poscenti pinca uirga data est.
Deniq; quodcunque est quo corpora nostra piantur,
Hoc apud intonsos nomen habebat auos.
Mensis ab his dictus, secta quia pelle Luperci,
Omne solum lustrant, idq; piamen habent:
Aut quia placatis sunt tempora pura sepulchris,
Tunc cum feriales præteriere dies.
Omne nephas, omnemq; mali purgamine causant,
Credebant nostri tollere posse senes.

Atq; hæc tenus poëta. Historiam Suidas, si nō
potius fabulam, recitat, quam me apud aliū
quempiā legisse haud memini, Ait enim Ca-
millum

millum ab æmulo Februario Consule ur-
be Roma eiectum fuisse: postmodum urbe à
Breno & Gallis capta & à Camillo liberata,
Camillum tum populū docuisse, quàm ini-
quas in se Februarius iniurias exercuisset,
quam ob causam Februarius scirpea tegete
circūtectus, ab urbe neruis pulsatus eiectus
est, ac mensi illi cognomini dies ablati. Hu-
ius historiae fides sit penes autorem. Horum
autem XII. mensium, duorū tantū nomina
mutata perseuerant. Nam Quintilis Iulius
cognominatus est C. Cæsare v. & M. An-
tonio c o s s. anno Iuliano secundo, ut scri-
bit Censorinus, M. Antonio legem ferente,
ut ait Macrobius, ut uero Festus, ideo Iulius
dictus est, quod eo mense natus Iulius fue-
rat. Qui uero Sextilis fuerat, C. Marco Cen-
s. C. Asinio Gallo c o s s. in Augusti honorē di-
ctus est Augustus, anno Augustano xx. ut
est apud Censorinū. Legit & hodie Senat.
conf. qd hic ex Macrobio placet ascribere:
c v m Imp. Cæsar Augustus mense Sextili
& primū Consulatum inerat, & triumphos
tres in urbem intulerit, & ex Ianiculo legio-
nes deductæ, secutæq; sint eius auspicia ac
fidem, & Aegyptus hoc mense in potestatem
Pop. Romani redacta est, finisq; hoc mense
bell. ciuilib. impositus sit, atq; ob has causas
hic mensis huic imperio felicissimus sit ac
fuerit, placuit Senatui ut hic mensis Augu-

Mensibus uaria à diuersis nomina indita

stus appelleretur. Item plebiscitum factum ob eandem rem, Sext. Pacuuius Trib. plebem rogante. Hæc igitur duo mensium nomina, Iulij scilicet & Augusti, ad nostram permanent memoriã. Postea etiam multi principes eodem exemplo uocabula quædam mensium mutauerunt, suisque uel alienis nuncupando nominibus, quæ aut ipsi postmodum mutauerunt, aut post obitum eorum illa nomina pristina suis sunt reddita mensibus, quorum hic aliqua uisum est subsignare. Tiberius quidem Cæsar post Iulium & Augustum sequentem mensem Septembrem à se Tiberium, & Octobrem Liuium appellauit. Tum Nero Apri-lem Neronem, Maium Claudium, Iunium Germanicum, ut partim ex Suetonio, partim ex Corn. Tacito didicimus: atque ideo Iunium mensem ait Tacitus transmissum, id etiam testificante Orphito, qui id censuerat, quod duo iam Torquati ob scelera interfecti, in faustum Iunij nomen fecissent, Domitianus item Septembrem Germanicum, & Octobrem Domitianum uocauerat, qui menses mox Senatus decreto, ut omnis eius memoria, aboleri mandati sunt, omnique uel ære uel saxo eradi. Præterea Senatus, ut Capitolinus scribit, in honorem Antonini Pij & Faustinae, Septembrem & Octobrem Antoninum & Faustinum appellandos decreuit. Post hæc adulescentes in Commodi honore, ut est à Lam-
pridio

pridio proditum, pro Augusto Commodum, pro Septembrem Herculeum, pro Octobrem Inuictum, quem postea ipse Aelium nominauit: pro Nouembre Exuperatoriū, pro Decembre Amazonium, à nomine ab eo dilecti scorti Martiæ, quam in Amazone pictam diligebat: quapropter & ipse habitu Amazonico in harena Romæ aliquando processit, & eius demum arte è medio sublatus est. Sed enim Eusebius Septembrem Commodum appellatum innuit, cum Platyna Decembrem dicat. At uero Suidas xii. à Comodo menses scribit ita nuncupatos: Amazoniū, Commodum, Augustum, Herculeum, Romanū, *Ἐξυπερατοριῶν*, id est, Exuperatoriū: *Ἄβινου*, hoc est, Inuictū: *Πιον*, hoc est, Pium: *Ὀτυχη*, id est, Felicē & Fortunatū. Tum Lucium, Aelium, & Aureliū. Ex quibus uerbis facilius intelligimus uerba historiographi, quæ sunt in uita Commodi: Nominatus, inquit, Commodus inter Cæsares iiii. Iduum Octobrium, quas Herculeas postea nominauit, Pudente & Pollione c o s s. Appellatus Germanicus Idibus Herculeis Maximo & Orphito c o s s. Assumptus est in omnia collegia sacerdotalia sacerdos xiiii. calen. Inuictas, Pisone & Iuliano c o s s. Profectus in Germaniam xiiii. calen. Aelias (ut postea nominauit) iisdem c o s s. Togam uirilem accepit, cum patre appellatus Imp. v. calen. Exuperato-

rias, Polliōne iterum & Apro coss. Triumphauit x. calen. Ianuarias iisdem coss. Iterum profectus III. Non. Cōmodias, Orphito iterum & Ruffo coss. Datus in perpetuum ab exercitu & Senatu in domo palatina Cōmodiana cōseruandus xi. calen. Romanas, præsente iterum coss. Tertio medians de profectioe à Senatu & populo retentus est. Vota pro eo facta sunt Nonis Pij Fusciano iterum coss. Hac tenus ille. Meminit Herodianus in historia, sed mensium nomina non adscripsit. Idem, inquit, Commodus mensium uocabula cōmutauit, proq̄ antiquis nominibus noua de suis cognominibus adhibuit, & ad Herculem in primis referebantur, cuius ipse sibi cognomē adoptasset. Tacitus quoque Imperator mensē Septembrem Tacitum de suo nomine appellari iussit, quod eo mense & natus & factus esset Imperator, ut Vopiscus in eius uita prodidit. Legimus & Carolum Magnum Imp. nomina mensibus imposuisse, quæ ideo nō adscripsimus, quod barbarum quiddam & teutonicum sonant. Si quis tamen ea desideret, legat Eginardum eius olim ab epistolis, qui & hoc, & eius uitam utcunq̄ literarum monumentis mandauit. Sanè etiam legimus antiquos mensibus singulis sua præfuisse nomina. Siquidem Ianuarij tutelam, uel ut dicunt, pontificium habere Iuno credebatur:

batur: Februarij Neptunus, Martij Minerua, Aprilis Venus, Maij Apollo, Iunij Mercurius, Iulij Iupiter, Augusti Ceres, Septembris Vulcanus, Octobris Mars, Nouembris Diana, Decēbris Vesta. XII. enim hos deos antiqui penates & patrios, & ut putat Varr. Urbanos uocabant, quos Apuleius & Martianus Ennij hoc disticho cōmemorant:

Iuno, Vesta, Minerva, Ceres, Diana, Venus, Mars,

Mercurius, Iouis, Neptunus, Vulcanus, Apollo.

Sed & XII. hi dei celebrant à græcis scriptoribus, apud quos eorum crebra adeo est mentio, ut superuacaneū sit de his plura dicere: unde & ara duodecim deorum.

Quoniam de Latinorū mensū interpretatione, & unde nomen acceperint, abunde me dixisse sentio, nō nihil & hoc loco de Atheniensium mensibus agendum uidetur, ijs operæ precii facturus, qui transmarinæ eruditioni operam libenter nauant, uel quibus nō adeo ocium superpetit ex uarijs autoribus hæc ipsa colligere. Primū igitur Atheniensium mensē Hecatombæona dicimus, qui in nostrum Iunium ut plurimū cadit, sic, ut Hyperides & Harpocration aiunt, appellatus, quod in hoc mense plures Hecatombæ (genus id sacrificij) fierēt. Sunt qui sacra hæc Ioui dicata tradant à centum, uel certè à plurimis bobus dicta. Hecatombæa uero ipsa celebritas uocabatur. Sunt qui hunc mensē

Hecatombæon primum Atheniensium mensis.

Soli dicatum uelint, propter solstitiū quod in eo fieri solet, & magnificum eius Atheniensium sacrificiū. Sunt qui *απόιον*, hoc est, Saturnium hunc eundem nominent, quod, ut dixi, Ioui sacer sit, ut est apud Plutarchū. Alij tamen diuersum faciūt, ut Cæcus in Hesiodi cōmentarijs, quē nihil ideo uidisse putat Gaza. Plutarchi interpres in Theseo Aprilem hunc mensem falso credidit. Dæsius, Iunius à Macedonibus dictus, ut Suidas, Pselus, Theophilus et Plutarchus in Aristide scribunt. Metagetnion secundus fuit Atheniensium mensis, qui nostro ferē Quintili respondebat. Hic, ut idem ait Hyperides in oratione quæ pro Xenippo dicta est, à sacrificijs nomen accepit, quæ in Apollinis Metagetnii honore celebrabantur, *μεταγέτνια* uocitata, ut Lysimachides ait in libro de Atheniensium mensibus, & Plutarchus in lib. de exilio, item Suidas. Hunc mensem Bæotij & Macedones *ναύριον* seu *ναύριον*, utrūq; enim legimus, uocabant. Hic idem Carnius à Syracusanis dictus est, tametsi in Nicia Plutarchi interpres Maium mensem nostrum crediderit. Hinc & Sacra Carnia, & *ναύριον* Apollo, ut planè in Deorum cognominibus ostendimus. Boëdromiona tertium Atheniensium mensem uocitatū legimus, qui Augusto nostro cōueniebat, à Boëdromijs nuncupatus, quæ celebritas erat cuidam ueluti

Metagetnion.

Boëdromion.

excursionem similis, quæ cum acclamatione fieret, unde & uocabulum deflexū uidetur, à uoce scilicet & cursu. Meminit in Philippicis Demosthenes, Philochorus & Harpocration in Ionem Xuthi filium hoc referūt, quod is multo studio opem Atheniensibus tulerit aduersus Eumolpum pugnantibus, Erechthei regis tempore: & *βονδρομίον* aiunt significare opem præstare, & ad pugnam currere. Idem ferē Suidas. Sunt qui scribant Apollinem cognominatū *βονδρομίον*, cuius & in Bæoticis Pausanias meminit. Plutarchus ex Hellanico Boëdromia tum instituta fuisse scribit, cū Amazones Athenas Thesei tempore inuasissent: quo in loco interpres deceptus, Boëdromiona existimat Iunium esse apud nos. Quarta huius mensis instantis, legimus à Græcis Persas superatos, quæ dies secundum Bæotios, IIII. Panemi definentis fuisse testis est in Aristide Plutarchus, qui hanc ait huius uarietatis causam neminem mirari debere, cum eos, inquit, qui diligentissimè astrorum rationem tenere hoc tempore profitentur, aliud aliq; mensis principium & exitū agant. Hęc quidem ille. Gaza quoq; ex Plutarcho in uita Camilli scribit, xx. eiusdem mensis Athenis mysteria celebrari solita: quod ut uix credam Galeni uerba faciūt quæ sunt de Elares, id est, abietis femine: Quod, inquit, tempus uocatur à Romanis

September, à nobis autem Pergami Hyperberetæus, Athenis mysteria. In quibus quidem Galeni uerbis nō mediocris inesse uideatur confusio: nam & Augustum in Septembrem, & Septembrem in Hyperberetæū cōmiscet, qui October potius est, ut paulō pōst ostendā. Sed & Demosth. in Olynth. ait mysteria Boëdromione mense celebrari. Plutarchus uero in Demetrii uita, mysteria distinguit in magna & minora, ab Atheniēsisibusq; illa celebrari mense Boëdromione, hæc uero Anthesterione. Idem quoq; Plutarchus in Phocionis uita: Vigesima, inquit, die Boëdromionis custodia inducta est, quo scilicet die magnorū mysteriorū Athenis agebātur solennia, & Iacchus, id est, Liber pater in Eleusinē ex urbe trāsmittebatur. quo in utroque loco interpretes, Donatus uidelicet Actiaiolus & Lopus Florētinus, decepti sunt: & cum his Guarinus quoq; qui in Alexandro ait, Iunio mense mysteria peragi Athenis solita. Atq; hæc ideo copiosius, ut ostenderem quanta esset uarietas inter scriptores. Sanē T. Liuius mysteriorū dies, in itiorū dies dixit, lib. primo de bell. Macedonico. Mefori uero ab Ægyptijs dictus Augustus est, qui Harpocrati deo facer erat, ut Plutarchus in lib. Isis & Osiridis scribit: quo etiam loco ait ipsum deum symbolum habere silentij, in eiusq; mensis celebritate cani solere, *γλώσσα τυχη*

τυχη, γλώσσα δάμων, hoc est, lingua fortuna, lingua dæmon. quanquam in exemplarib. Plutarchi pro Harpocrate Carpoctas perperam legatur. Sed & Harpocratis Latini meminere Catullus, Varro, Seneca & Casiodorus. Mæmacteron quartus est Atheniensium mensis, ut pluribus Gaza cōtendit, Septembremq; nostrum ut plurimū complectitur. quidam Augustum putant. Plutarchus in Aristide à Bæotijs ait Alaleomeniū uocatum fuisse, huiusq; xvi. die à Plataensibus Græcis parentari, qui cōtra Persas pugnando occubissent. Val. tamen Harpocratio Mæmactertona quintū mensem facit, à Mæmactēq; cognominari ait, quo nomine Iupiter est cognominatus. Scribit Lyfimachides in lib. de mensib. Atheniensium, *μαμάνηρον* furore correptum ac turbidum significare, qd hyems hoc mense & aër turbari incipiat & mutationē capere. Vlpianus uero in iij. Demosth. Olynth. hunc hyemis & pluuiarum mensem uocat, unde & nostri Septembrem dicūt, quia septimus est à Martio, & imbres habet. Aliqui tamen Octobrem esse existima uere. Suidas etiam ineptius, & eum secutus Nucerinus præsul, Ianuariū interpretantur. September ab Ægyptijs Thoth dictus, quo eodem nomine & Mercurius uocatur. Huius quidem xix. Ægyptij, ut Plutarchus autor est, ipsi Mercurio rem sacrā faciebant,

Mæmacteron.

melleq; & ficu uescebantur, illud identidem dicentes, *πλυνὸν ἢ ἀκχλεια*. Plin. lib. 27. nat. hist. cap. xij. Tradūt, inquit, Aegyptij mensis quē Thiatin uocant die xxvii. Augusto mense incurrente &c. Quidam eo loco putant Plinium Thoth mēsem intellexisse: ego quomodo non uideo, si rectē perpendantur quæ de Aegyptiorū mensib. paulò post referemus.

Pyanepsion.

Pyanepsion sequitur, qui mensis est quintus, hoc est, October. A pyanis uero fabis Apollini sacratis dictus est, unde & Pyanepsia celebritas. ipsa, quā ceteri Græci Panopsiam uocant. Hæc viii. huius mensis die Apollini, ut Apollonius & Suidas tradunt, agebatur. Pyanepsia tamen ipsi potius uocanda, quā Panopsia putant: pyana enim coquuntur, & Eresione plectitur, ut ait Harpocratio.

Eresione.

Erat autem Eresione ex sacra olea ramus alba lana coronatus, ut ait Plutarchus: nam *ἑρεσι* lana est. Historiam copiose in Theseo Plutarchus est executus, quo in loco interpretes hallucinari uideat: ubi enim *ὀρθοῖς ἰσθαμίνος πύανης φῶν* legebatur, ipse nonas Iulias reposuit, nam eo die Theseus cum adolescentibus ē Cræta in urbem se recepit in columis. quo & eodem mense Oschophoria, quasi dicas Ramalia, celebrabantur. Idem tamē Plutarchus in lib. Isid. & Osirid. ait, quod Athyr apud Aegyptios est, qui Pyanepsion ab Atheniensibus dicit, & a Bœotijs Demetrio.

Oschophoria.

cx

ex quibus uerbis October cum Nouembri confunditur, eadem ratione qua paulò antè in Boëdromione recitauimus. Porro *πύανη* etiā Pyanepsia dicebantur, quoniā *πύανη* prius dicebantur fabæ quā *πύανη*, ut est apud Phauorinum. Anthesterion secundum ordinē Gazæ sextus est mensis, qui nostro Nouembri ex parte respondet, dictus, ut pleriq; autumant, quod prata floribus priuantur, *καρπὸν τὸ αἰθλοῦ σπῆρι*. Quidā & anthesterida Dionysia & Bacchanalia interpretantur. *αἰθλοῦ σπῆρι* quidem Theophilus scribit Dionysia dici: sic enim, ait, ea Athenienses uocāt: & Anthesteriona mensē, quoniā tunc terra florescere incipiat: uel quod in ea celebritate flores inferri solerent, unde & prouerbum emanauit *ὀπισθε καρπῶν, ἐν αἰθλοῦ σπῆρι*. hoc est, foras cares, non anthesteria. quasi dicat, Ite foras cares, nō anthesteria sunt. Notissimum & illud est, Hædera post anthesteria. Thucydides in ij. ait, Limnis Baccho sacra fieri x. huius mensis. Suidas *χῆρα* hoc ipso mense xii. celebrari prodidit. Apollodorus omnem ipsam celebritatem Bacchi anthesteria uocari ait, per partes uero pithægia, choas, & chytran. Val. autem Harpocratio ita scribit: Anthesterion octauus est Atheniensium mensis Baccho sacer, sic uocatus, ut Hister in ij. Synagoges ait, quod plurimū ex terra tum flores nascantur. Quod si uerū

Anthesterion.

est, nescio quo pacto procedat ratio Gazæ, qui autumnalem mensem hunc constituit: plures uernalem, ut Macrobius & Philostratus, cui, ut sophista, parum Gaza fidit. Idem tamē Philostratus in iij. de Apolloniæ Thya nei uita, cum in eo ait Dionysia celebrari, autumnalem facere uidetur. Certè Plutarchus in Syllæ uita in hunc propè modum scriptū reliquit: Calēdis Martijs, qui dies ad Anthe sterionis mensis exordiū coincidit, quibus ex rebus omnibus, mihi planè non liquere pronuncio. Pofsideon, & Pofideon à Grecis aliquando enunciat, à Neptuni & Paladis certamine dictus. Hyperides, ut est apud Harpocratonem, septimū hunc Athenensium facit, quem secuti Suidas & Theophilus, Decembrem nostrum interpretantur. In hoc mense solstitium brumæ fieri scribit Plutarchus in Cæsare, & pluribus ostendit Gaza, qui & illud ait, quod quoniam hoc mense Alcyonij dies sunt, ab aliquibus auis ipsa Alcyon Pofsideonis appellata est. Apellæus à Macedonibus, ait Suidas, dictus est, & Chæac ab Aegyptijs. Iosephus quoque lib. xij. antiquit. nec semel ait mensem Casleu Hebræorum, Apellæum esse apud Macedonas. Non ferendo errore Græci quidā aguntur & Latini, qui hunc ipsum Elaphobolion crediderunt. Porrò & in hunc cadere Ianuarium testis est Plutarchus in Cæsare: Instabat,

Pofsideon.

bat, inquit, solstitium brumale, in mense Ianuario instante, qui est Pofsideon Atheniensibus. Gamelion à Iunone uocatus, quæ nuptijs præerat. Hinc & Gamelia solennitas nuptialis. consentiunt & in hoc Demosthenes & Isæus, teste Harpocratone, & Harpocratonem securus Suidas. Didymus Grammaticus in cōmentarijs in Isæum reprehenditur, quod parum rectè de hac re obserauerit: nam quem citat Phanodemū eius mentionē facere, apud eum nihil inuenitur. Idem Didymus in ijs quæ in Demosthenem scripsit, Gamelion ait esse *τῆς ἐπι τοῖς φερόμεναις ἐισαγωγῆς τῶν γυναικῶν*, hoc est, mulierum inductionem ad sodales & contribules: nullam licet eius quod exponit demonstrationē asferat. Hic mēsis, ut ait Suidas, nostro Ianuario respondet, à Macedonibus eodem teste Audynæus, & *νυχίων* dictus. Elaphebolion dictus, quod ceruorum in primis uenationi sit aptus. Elaphebolia quoque hoc mense celebrantur. Sūt qui putent quod hoc mense cerui Diang sacri Elaphebolio sacrificarentur, quod Phauorinus scribit. Gaza de huius mensis ordine plura ex Thucydide & Aristotele. A Macedonibus Peritius uocatus, teste Suida & Iosepho. In nostrum Februarium cadit. Hunc, si modò Febuario aptare uelimus, tribus annis $xxviii$. dierum erit: quarto uero, hoc est, intercalari, $xxix$. die-

Gamelion.

Elaphebolion.

Munychion.

bus constabit. Munychion à Munychijs Dianæ sacris dicitur, & Munychia Diana ipsa nuncupata est. Hyperides in oratione Xenophili decimum hunc mensem facit, ut ait Harpocraton. Suidas tamen hunc secundum autumat, magno, ut mihi uideretur, errore. Hoc mense, ut Plutarchus scribit xvi. Lysander Athenis potitus est. Qui Munychion & Nychion eosdē putauere, falsi sunt: nam hic quidem Ianuarius est Macedonū, ut iam dixi, Munychion uero Martio ferē nostro congruit, & à Macedonibus Distros dicitur, ab Aegyptijs Phamenoth: quod cū liquebit ex his quę paulo post trademus, plinius quoque sit ex Anatolij uerbis in lib. de Pascha, ubi ait: Est ergo in primo anno initium primi mensis, quod est xix. annorum circuli principium, secundū Aegyptios quidem mensis Phamenoth xxvi. die, secundum Macedones Distri mensis xxii. secundum Romanos uero xi. calen. Aprilis & c. Quibus ex uerbis uidemus nobiscum cōuenire Macedones in mēsis principio, hoc est, ut idem principium Martius & Distros habeant: ab his uero iiii. diebus Phamenoth euariat. Thargelion mensis dictus est, qđ iam terra calescat, quasi *θερά γῆ*. unde & Thargelia sacra Apollinis & Dianæ, quorum meminit Hyperides in oratione pro Polyucto, & Harpocraton, In his scribit Suidas, olla

seminum

Thargelion.

feminum & sacro iure plena fructuum primitias decoqui solitas. Aprili hic nostro ut plurimū conuenit. Delij Apollinē affirmāt Thargelionis vii. natū esse. Idem Laërtius in Platone, & ut idem scribit in Socrate, eiusdem priore, hoc est vi, Dianā. Sedenim mensem hunc auspiciatissimū Græcis fuisse legimus, ut pluribus est eorum historijs cōprobatum. Nam & sub huius finem, hoc est, *ἑσπέρῳ ἡσπέρῳ*, Ilium captum affirmant, ut ex Halicarnasseo Dionysio, Ephoro & Plutarcho disputat Gaza. Quare mirum est Plutarchi interpretem deceptum in Camillo, Thargeliona putasse nostrum Februarium. Apaturia insuper sacra hoc ipso mense celebrari solita prouerbium innuit, quod tale est, *ἀπὸ τῆς ἀπαυρίας ἐπαυρῆς ἐστὶν ἡ θαργελίωννα*. hoc est, In Apaturia ingressus, rediit Thargeliona. Miror uirum doctum in hoc prouerbio Maium putasse. Thargelia quoq; in Pericle Plutarchus unā Hyadum fuisse ait, sed hoc nihil ad nos.

Apaturia.

Scirophorion porro ultimus est Atheniensium mensis, qui in Maium nostrum cadit, dictus à Sciris, id est, umbraculis, quod hic mensis ædificationibus aptus sit. *σκιρα* etiam celebritas fuit apud Athenienses, quam ex nostris quidam perperam in xii. Martij cadere existimarunt: à qua celebritate, ut plerisque placet, mensis uocatus est. Sanè qui de mensibus Atheniensium, eorumq; festiuita-

Scirophorion.

tribus scripserunt, *οκίρρον* aiunt umbraculum fuisse, quod ex arce, hoc est, Acropoli, delatū est in locum Sciron etiam nuncupatū, unde dicata Mineruæ mulier, & item Neptuni sacerdos & Solis prodibant. Deferebant uero qui Eteobutada uocabantur: ij nobiles fere Athenis illustres, à Bute sacerdote prognati, ex qua familia sacerdotes seligi solebant. Erat autē symbolon hoc ædificandi, & tempus ad id instare idoneum. Colebant ad hęc Athenienses Sciriada Mineruam, quam Philochorus in i. Atthidos ait nuncupatam à quodam Sciro Eleusinio uate. Praxion uero in ij. Megaricorū à Scirone. Alij celebritatem hanc in ipso caloris & æstus uigore celebratam tradūt. Sunt & qui aliam historiam afferant, quod Theseus ab occiso Minorauero reuersus, Mineruam ex *οκίρρον*, id est, terra uel gypso fecerit: nam sic quidam terram albam uocant. Alij à Sciro quodam Salamina inhabitante. Inuenio & pelles uictimarū ex sacrificijs Iouis Milichij & Ctesij seruari solitas, quibus in umbraculorū pompa uterentur. græcè autem ex pelles *διδυμώδεις* uocatae sunt. Sed de ipso nomine iam satis superq; attulimus. Demosthenes in oratione *κατὰ πεδύνας*, decimū hunc mensem facere uidetur: ut etiam notat Vlpianus, licet corruptum exemplar existimē: nam idem scribens Suidas *δωδεκάτην* legit, id est, duodecimum.

Atq;

Atq; hæcenus de XII. mensibus Atheniensium, in quibus plurimū laborauit Theodorus Gaza, ut ad hunc ordinē redigeret. Nūc de alijs quibusdā subiungemus: nam de cunctis qui fieri possent, in tanta præsertim uarietate scriptorū? Lenæon mensis à Baccho dictus, qui Lenæus uocatur. De quo mense Theophilus & Ioannes Grammaticus, super ea Hesiodi uerba, *μηνᾶ δὲ Ληναιῶνα*, Mensem autem, inquit, poeta Lenæona Ianuarium uocat, qui Lenæus ab Ionibus dictus est, quoniam Pithægia sacra illo mense fiebant: uel quoniam Dionysij celebritas eo mense agebatur, quæ Ambrosia diceretur: sed Brumalia, inquit, uocant Romani, qui & Bacchum Brumum uocant. Fuit cum ego putarē Brumium legendum esse. Proclus uero Diadochus in eodē Hesiodi loco ait à Bæotijs Lenæona uocari, cum sol in Capricornū ingreditur, idq; ex Plutarchi sententiā: suspicaturq; ipsum Bucæron dicere, quod in eodem uersu *βῆδορον* ait, qd scilicet plures bonos eo mense intereant. Vel Hermæon, inquit, intelligit, qui post Budura est mense Gamelione, in quo ab Atheniensibus Lenæa celebrant. Iones quidem, ut idem Proclus scribit, Lenæona uocant. Tum & aliam sententiā subdit, Lenæona uidelicet à Bæotijs sic nuncupari, qd in eo mense uina inducantur uel colligantur: hic enim mensis principū est hyc-

Lenæon mensis.

H 3

mis. Alij autem sic dici existimant, quod lenæa, hoc est, uellera ouium uel caprarū pelles sic uocentur: uel quoniam Baccho hoc mense festū faciebant, quod, ut diximus, Ambrosiam uocabant. Porro & antiquum in ipsum Hesiodum scholium Lenæona Decembrem mensē esse asserit, quē Aegyptij Chæac, in quo quam diximus celebritatem antiqui peragebant. Atq; perinde de Lenæone haftenus. Xanticus qui uocatur à Macedonibus, Aprilis noster esse creditur, ab alijs Martius. In hoc mense, ut Socrates scribit in historia, Antiochenses sanctum Christi pascha celebrabāt: ab Aegyptijs Pharmuthi uocatur, teste Plutarcho in Theseo, & Suida. Iosephus quoq; ita in ij. antiquit. Praecipit, inquit, Moses ut sacrificium paratū haberent, essentq; instructi à prima die Xantici mensis usq; ad xiiii. qui apud Aegyptios quidem Pharmuthi, apud Hebræos autē Nisan uocatur, Macedones uero Xanticū eum appellant. Hæc ille. Sunt tamen qui hoc nomen cum afflatu scribāt, hoc est, Xanthicus, & Xanthonica ipsa celebritas. Ab aliquibus quoq; hic mensis Hippodromion dictus est, sed hi meo iudicio falluntur: quippe si Plutarcho credimus in Camillo scribenti, à Borothis sic uocatur noster Iunius. Hyperberetæus etiam mensis, ut alij pleriq; uariè referuntur: quidam enim, ut ostendemus, Octobrem

Xanticus.

Hyperberetæus.

brem esse statuunt, eumq; Macedonum mensē, ut Iosephus & Suidas: qui & inde prouerbiū factum ait de procrastinantibus moramq; trahentibus, quod Hyperberetæus uel timus sit Macedonū mensium, & anni finis: quæ enim eo mense proueniūt, serotina sunt, & post legitimū tempus. Zenobius quoque Hyperberetæa eadem ratione, qua Suidas, prouerbiū cōmemorat, hoc est, dā ijs quæ serotina sunt. Galenus tamē apud Pergamā patriam suam ait Hyperberetæū Septembrē esse. In Decretis uero, xvij. dist. de Concilio Antiocheno hæc uerba recitantur: Secundū inquit, Conciliū Idibus Octobris habeat, qui dies apud Græcos Hyperberetæi mensis decimus inueniūt. Quæ uerba ita exponas, qd Idus Octobris cadūt intra secundā decada, id est, post decimā diē. Omnis enim mensis ut ostendemus, in tres decades diuiditur, & secunda propè decas dicitur. Bedas in lib. de natura rerū: Et canones, inquit, qui dicuntur Apostolorum, idem antiquioribus literis edocuere, ubi duodecima dies mensis Hyperberetæi, quarto Idus Octobris esse memoratur. Hæc ille. Physisus seu Bysius mensis dicitur à Delphis, teste Plutarcho in græcis problematis, quæ græcè inscribuntur *κρητικὸν κατὰ γράφην ἐν δελφῶν*, sed quis sit non declarat, tantum dicit septima eius natum Apollinem. Dies ipsa *πολύφθορος* appellatur, & eadem

Physisus.

oraculum editum. Cum ergo ex eius uerbis parum constet quinam sit is mensis, eum tu Februarium, hoc est, Thargelionem, de quo paulò antè diximus, cognosces ex Diogene Laërtio, qui statim in Platonis uitæ initio ita ait: Nascitur Plato, ut testis est in Chronicis Apollodorus, LXXXVIII. Olymp. VII. Thargelionis, qua etiam die natum Apollinem De'ij putant. Idem Laërtius in Socratis uita: Nascitur, inquit, Socrates, ut ait Apollodorus in Chronicis, sub Apsephione, LXXVII. Olymp. anno IIII. Thargelionis mensis VI. quo die lustrant Athenienses ciuitatem, Dianamq; natam Delij tradunt. Hęc ille. Notissimū uero est Dianam ante Apollinem in lucem æditam, quin & matri Latonæ obstetricis munus exhibuisse dum Apollinem æderet. Atq; de his hætenus.

Supere est, ut postquam de Romanorū & Atheniensium mensibus egimus, uarias quoque gentium nomenclaturas afferamus, ut saltem ex ipsa nominū uarietate non nihil le gentes oblectemus, cum tot nationum, uno quasi intuitu, mensium uocabula comprehenderit. A Græcis uero primū exordiemur, apud quos tanta confusio, ut planè nō liquere etiam Græcorū doctissimi fateantur. quare in re de solis Athenensium mensibus adeo Theodorus Gaza uir cum græcè tum latinè eruditissimus elaborauit, ut eorum ordinè

osten-

ostenderet: id quod an rectè effecerit, ego temerè nihil statuo, quidam certè ambigunt. Sed neq; ille de alijs tot Græcorū prouincijs insulisq; quicquam attulit. Causas quidem ego tantarum uarietatum eas in primis esse crediderim, quod uarijs in locis & regionibus autores cum scriberent, non semper Atticis mensibus usi sunt, nec eorum insuper ordine, uarijs scilicet nationibus & prouincijs uaria nomina & mensium ordines habentibus, ut in Italia quoq; cum & eorū quidam menses à lunæ, quidam à solis cursu metirentur, ut quibus nō paruū est discrimen, ut hodie quoq; inter nos & Hebræos. Varia præterea annorū principia, ut à nobis iam planè antè patefactum est, uarietatem induxerūt. Aliam refert Theodorus causam, quæ & mihi quidem satis arridet: Romanos scilicet imperio potitos in causa fuisse, ut ordines & uocabula mutarentur: quin & pleriq; Romanis usi sunt nominibus, atque adeo magis hac tempestate. Nam in quorquoque eorum, quæ mihi uidiisse cōtigit, *μηνωνογίας*, hoc est, ut nos loquimur, Calendarijs, id est, Fastis, non eos alijs uti nominibus quàm nostris cōspexi. Hoc quidem loco nomina ipsa ut in græcis pleriq; codicibus etiā uetustis distinctos offendi, tanquam in tabellis afferam. Sanè nostræ religionis qui græcè scripserunt, Macedonū potius mensibus usi sunt,

H 5

quod ea tempestare magis uulgati essent, & iam uidebantur Atheniensium menses antiquati, quod & ex Synodis & Cōcilijs, & quidem antiquioribus, colligitur, Apostolorū scilicet, Niceni & Antiocheni. Macedonum igitur mēses ego in primis recitabo. Sunt au-

Macedonum menses.

tem hi: αἰθωνῶος, qui perperam ab aliquibus αἰθωνῶος dicitur: περιτιος, δύσρος, ξανθικός, siue ut alij scribunt ξανθικός, ἀρτεμίσιος, Δίσιος, qui & uocatur Δίσιος à Plutarcho in Alexandri uita. πάνεμος, qui & πάνεμος, λῶος, γορπιῶος, ὑπερβερετάος, Δίος, ἀπυλλῶος. Sunt qui eos ita cōmemorent, & à Decembri exordium sumūt, ob Christi uidelicet diē natalem: ἰλαφβολῶος, θυχῶος, βαργηλιῶος, δύσρος, ξανθικός, ἀρτεμίσιος, Δίσιος, πάνεμος, λῶος, γορπιῶος, ὑπερβερετάος, Δίος. Pfellus & Theophilus alijq; nonnulli Macedonum menses esse hos aiunt, qui sunt à XII. signis Zodiaci: αἰγαίρος, ὑδροχόος, ἰχθύς, κριός, ταῦρος, Δίδυμος, κερνῆος, λιῶος, πάρθρος, συγός, σιδρῆος, τοξότης.

Atheniensium.

Atheniensium uero menses à Theodoro Gaza hi feruntur, eosq; à solstitio æstiuo numerare incipit: ἐκατομβαιῶος, μεταγετινῶος, βοεδρομιῶος, μαιμακτηριῶος, πωανειῶος, αἰθσιριῶος, ποσειδῶος, γαμπλιῶος, ἰλαφβολῶος, μινυχιῶος, βαργηλιῶος, σιεροφειῶος, quos hoc ordine Gaza cōnumerat ex Aristotelis, Theophrasti, Thucydidis, Demosthenis, Aeschinisiq; & Plutarchi sententia, laboratq; nimis ut conueniant, quo loco & illud uerisimè scribit, difficillimū esse hoc ad

see ad Romanorū menses posse referri, id qd & causa est, ut inter autores differentia sæpe nō parua esse uideat: singuli enim Atheniensium menses inter binos Romanorū interferunt, hoc pacto: Hecatombæon Iunij partē extremā, & Iulij priorē attingit. Sic Metagegnion, Iulij & Augusti: Boëdromiō Augusti & Septēbris: & sic per ordinē de cæteris. Sed & hoc planè nō perficit, quin & illi occurrūt diuersorū loca scriptorū, ex quibus minus solida ac rata cognoscit doctissimi hominis diligentia: quo fit ut hoc loco lectorē admonendū operæ precii duxerim, rem omnino difficillimā esse, Græcorū menses Romanis coaptare, ut scilicet planè cōueniant, ut etiā Aegyptiorū. Totius enim, mea quidē sententia, cōfusionis causa à solis & lunæ differētia pendere uidetur. Nam quotquot ego id tentasse uidi, hallucinatos magis minusue fuisse cōspexi. Quare meā hac in parte diligentia requiri summopere non desidero, tantū recitabo quæ uaria ac diuersa legendo comperi. Sed, ut ad institutū redeam, alij inter Græcos hos potius menses complectuntur, atq; hoc ordine afferunt: ἐκατομβαιῶος, λιῶος, κριός, βοεδρομιῶος, πωανειῶος, μαιμακτηριῶος, αἰθσιριῶος, ποσειδῶος ἢ ποσειδῶος, γαμπλιῶος, ἰλαφβολῶος, μινυχιῶος, ἀκροφειῶος. At uide quæso quanta sit Græcorum confusio. Sunt & alij qui ita distinguunt, ut Pyanepsiona dicant Ianuarium

nostrum esse, Elapheboliona Februarium, Munichiona Martium, Thargeliona Aprilém, uel à floribus Anthesteriona, Scirophoriona Maium, Hecatombætona Iunium, Metagetniona Iulium, Boëdromiona Augustum, Mæmacteriona Septembrem, Hyperbereræum Octobrem, Gameliona Nouembrem, Posideona Decembrem. Addamus & aliarum nationū mensium nomina, quæ in Pselli aliorumq; libris inuenimus, in primisq; Cypriorum.

Cypriorum
mensēs.

Primus ἀφροδίσιος, ἀπογυονίος, αἰνεσιός, ἰόνιος, καισαρίος, σέβαστος, αὐτοκρατορικός, δημαρχεΐσιος, πλιθίπατος, ἀρχιερίσιος, ἰάδιος, ῥωμαῖος.

Bithynorum.

Bithyni uero hos suos menses enumerāt: ἡριος, ῥιμος, μηρῶος, διόνυσος, ἡράκλειος, δῖος, βερδύλιος, τρατύγιος, ἄρειος, περιώπιος, ἀφροδίσιος, δημῆριος.

Cappadocum.

Cappadoces quoq; hos suos habēt menses: τιρῆξ, ματὰ, ξανθῆρι, μεθρι, ἀπομῆναμῶθ, ἀρθρῶθ, τεθεσία, ἰουμονία, σουδαρῶθ, ἀρταρῆρι, ἀργόβητα, uel ut in aliquibus exemplaribus comperi, ἀρῶθ

Aegyptiorum.

τατα. Sunt & Aegyptiorū menses hi, quos obseruauimus: τυβί, μεχίρι, φαμῶθ, φαρμῶθ, παχώθ, παυνί, uel ut alij, παυρί, ἐπηφι, μεσορι, θῶθ, πασοφι, uel ut alia est lectio, φαθί, ἀθύρι, χυάκ, uel ut alij, χιῶχ, uel potius χοιάκ. Certe hos Aegyptiorū menses Isaacus Argyrus, & Aëtius medicus uiri doctissimi qui Alexandriae uersati sunt, hoc modo cōmemorant, ille in demonstratione quam & alibi citauimus, hic in xij. suæ medicinæ uolumine, sic à Septembri exordientes:

dientes: Thoth, Phaophi, Athyr, Chæac, Tybi, Mechir, Pharmenoth, Pharmuthi, Pachon, Payni, Epiphi, Mefori. Quo eodē modo & Bedas uir multæ lectionis, qui & ipsos ira nostris mensibus coaptat: Aegyptij, inquit, propter ocyorem lunę discursum, menses ad solis cursum, quod tardior sit, reduxerunt. Thoth, inquit, iiii. calen. Septembris. Phaophi iiii. calen. Octobris. Athyr iiii. calen. Nouembris. Chæac v. calen. Decembris. Tybi vi. calen. Ianuarij. Mechir vii. calen. Februarij. Phamenoth v. calen. Martij. Pharmuthi vi. cal. Aprilis. Pachon vi. calen. Maij. Pauni vii. calen. Iunij. Epephi vii. cal. Iulij. Mefori viii. cal. Augusti, quæ x. cal. Septembris die terminant, residuosq; quinq; dies ἐπαγόμενας uel intercalares, siue additos uocāt. quibus etiam quarto quoq; anno diem sextū, qui ex quadrantibus conficitur, annectunt. Et hæc cōsonant his quæ antè de intercalatione docuimus. Porrò si accuratè hanc Bedæ descriptionē obserues, facile quædam emendabis, quæ sunt in epistola diui Ambrosij ad Aemilię episcopos de ratione paschatis, ubi & perperam inuersa sunt nomina quædam mensium Aegyptiorum, & alterum pro altero. Græca etiā Arati cōmentaria aliquando parum rectè respondent, ut cum scribunt, Epephi Augustū esse, cum alibi Iuliū tradiderint, Extat uero græ-

cum epigramma incerti auctoris, in quo hoc modo mensium nomina referunt, & quid quodque mense apud Aegyptios agat xii. uersibus declarat, quod lib. i. epigrammatum legitur *ἡ ἑρμῆς ἡγεῖ μῆνας*. Sic autem habet, ut meis uerbis referam. Incipit uero à Septembri:

Primus Thoib' docuit falces inferre racemis.
 Capturamq; Phaothi dabit piscantibus amplam.
 Pleiadum sed Athyr uergentia tempora monstrat.
 Chocac cultarum segetum mox granina pandit.
 Tybiq; purpureum consultum uestibus ornat.
 Nauigijsq; Mechir signat percurrere marmor.
 Ostendit Phamnoib' dura fera praelia Martis.
 Sed Pharmuthi rosis uernis prænuncijs extat.
 Florentesq; Pachon campos iam falcibus urget.
 Nuncijs autumnis & fructus solet esse Payni.
 Vuam pampineus retinens maturat Epephi.

At Nilī Mesori fecunda exuberat unda. Hos ego, nō ut cum Græcis certarem, à quorum uenere quantum absim, nō ignoro, sed ut ignaris utcumq; opem ferrem, Latinos feci.

Hebræorum
 menses.

Iam uero ad Hebræorum menses accedamus, quos illi patria uoce Hodes nominant: nec minorē in his colligēdis uarietate offendimus, quam in Græcis uel Aegyptijs. Exordiūtur autē illi bifariā, uidelicet à Martio, seu potius Aprili, seu, ut uerius alij dicūt, à uerno æquinoctio: secundū legē latam à Mose, uel secundum mundi creationē in æquinoctio autūnali, ut antē docuimus. Nos hoc loco Mosis &

legis

legis ordinē sequamur. Primus igitur mēsis est Nisan, tum Hiar, Psethoan, Thamne, Ab, Elul, Therfi, Murionan, Casleu, Tebeth, Sabath, Adar. In alio uero peruetusto codice ita cōscriptos offendi: *νισάν, σνογάμ, ἰβραάθ, βερσι, ἀλόν, σαφάτ, ιαί, θαμνέ, ιούλ, μισρό, τυμυ, ιλάμ*. Be das quidem ipse hęc esse Hebræorum mensium uocabula prodidit: Nisan, Iar, Siuan, Thamul, Elul, Therfi, quem ob collectionem fructuum & celeberrimas in eo festiuitates annuum nouum appellat, caditq; in nostrū fermē Octobrem, & ut quidam magis uolunt, in Septembrem: idcirco scribit Hieronymus post collectionē frugum & torcularia, quando decimæ deferebantur in templum, Octobrem fuisse primū mensem, & Ianuariū quartum. Tum sequit Marefuan, Casleu, Tebeth, Sebah & Adar. Comperio tamen apud auctores Adar Syrorum lingua Sabe uocari, sicuti Iar, Zio uel Zin, hoc est, Aprilem à florum splendore. Legimus & Chaldæorum, & Babyloniorū ac Hebræorum menses ita uocari, parum uoce deuia ab iam cōmemoratis: Tisri, Marthesuan, Chisleu, Teueth, Seuat, Adar, Nisan, Hyar, Siuan, Tamuz, Ab, Elul. Sed & uulgò hoc modo à Septembri, & dierum anni & mensis numero addito, commemoratur: Tisrim primus, qui & Tisri, dies xxx. Tisrim secundus, qui & Marthesuan, xxxi. hoc est anni lxxi. Remiz primus

xxx. hoc est, xci. Remiz secundus xxxi.
hoc est, cxxii. Sabath uel Scebath xxxi.
hoc est, cliii. Adar xxviii. hoc est, clxxxi.
Nisan xxxi. hoc est, ccxii. Idar uel
Iar xxx. hoc est, ccxlii. Naziran xxxi.
hoc est, cclxxiii. Tamus uel Tamuz xx-
x. hoc est, ccciii. Abh uel Au xxxi. hoc
est, cccxxiiii. Eyul uel Elul xxxi. hoc
est, anni summa cccclxv. cum tamen se-
cundū legem & antiquos ritus cccliiii.
dies eorum annus habeat, & xii. lunas, hoc
est, lunares menses. Anno uero intercalari,
qui tertio quoque anno celebratur, xiiii. con-
tingunt lunares menses, bisque Adar numera-
tur, & prior quidem simplici uoce Adar, hoc
est, Februarius: posterior uero Veadar, hoc
est, & Februarius, uocatur. Sanē & Nisan, &
Nouorū mensem uocatum uidemus, & pa-
schatis ceremonijs dicatum, de quo & Hie-
ronymus in Iezechiele, & Ambrosius ad epi-
scopos Aemiliae de Niceni concilij institutis
agens: Ipsum, inquit, mensem Nouorum re-
cte custodierūt, quia in Aegypto hoc primo
mense noua secantur frumenta. Hic autem
mensis & primus est secundum Aegyptiorū
prouentus, & primus secundum legem, &
octauus est secundum consuetudinē nostrā:
Indictio enim Septembri mēse incipit. Octa-
uo igitur mense calendae Aprilis sunt. Inci-
pit autem mensis non secundum uulgarem
usum,

usum, sed secundum consuetudinē peritorū
ab æquinoctio, qui dies est xii. cal. Aprilis,
& finitur xi. cal. Maij. Hæc Ambrosius. Hu-
ius igitur mensis spaciū, ut ait Beda, propter
multiuagū lunę cursum, nūc in Martiū, nūc
in Aprilem cadit, nunc aliquot Maij dies oc-
cupat: sed nostro Aprili sæpius deputatur,
quia semper in eo uel incipit, uel desinit, uel
etiam totus includitur. Hoc autem tempo-
re propter æquinoctij anticipationē, quam
uocant Astrologi, cum nostro Martio con-
currit. Porrò qui Thamul, rectius Thamuz
dicendus, quem aliqui sine afflatu proferūt,
Tamuz: sic enim Hebræi & Syri Adonin uo-
cant, qua de re Hieronymus: Quia, inquit,
iuxta gentilem fabulam in mense Iulio ama-
sius Veneris & pulcherrimus iuuenis occi-
sus, & deinceps reuixisse narratur, eundem
Iulium mensem eodem appellāt nomine, &
anniuersariam ei celebrant solennitatē, qua
plangit à mulieribus quasi mortuus, & po-
stea reuiuiscens canitur atque laudatur. Et
quia eadē gentilitas huiusmodi fabulas poë-
tarum, quæ habent turpitudinem, interpre-
tatur subriliter, interfectionē & resurrectio-
nem Adonidis plāctu & gaudio prosequēs,
quorum alterū in seminibus quæ moriun-
tur in terra, alterū in segetibus quibus mor-
tua semina renascuntur, ostendi putat. Ha-
ctenus Hieronymus: atque hæc ideo ego, quo

niam quidam, ut uidisti, Iunium, Hieronymus Iulium Tamul seu Tamuz appellant. Scribit & idem Hieronymus, Tebeth decimum Hebræorū esse mensem, qui apud Aegyptios Tybi, apud Romanos Ianuarius. In Zachariæ uero prophetia xi. mensis Se-
bath dicit, qui in Ianuariū caderet, si à Martio annus exordia. Sed attende quæso quanta sit uarietas. Innuere quoque uidetur Iosephus lib. antiquit. 2. cap. 5. alia fuisse mensiū uocabula antequam, ut ostendimus, sic ordinata essent: ita enim ille scribit ubi de cataclysmo agit: Contigit, inquit, hæc clades d. c. anno natiuitatis Noë, mense secundo, qui à Macedonibus Dyo nuncupatur, ab Hebræis autem Marachath seu Amarfuane: sic enim in Aegypto annū constituerunt. Moses autem Nisan mensem, qui est Xanticus, primū in festiuitatibus definiuit, in quo ex Aegypto Hebræos eduxit. Nusquā em̄ Marachath seu Amarfuane mensiū nomina cōperi, licet ideo multa uolumina euoluerim, nisi fortè pro Marthesuan, seu Marchesuan, seu Maresuan sit positus. Idem etiā Iosephus lib. antiq. 4. ait Aarona uita functū mense Hebræorū Se-
depath. Ita enim scribit: Aaron mortuus est secunda lunā mensis, qui apud Athenienses quidem Hecatombæona, aliq̄ Mamacteriona, apud Macedones autē Loos (nō Lochos ut habent exēplaria uulgata) apud Hebræos uero

uero Sedebath, apud Romanos appellatur Augustus. At nostri scriptores Aaronis diē obitus calen. Quintilis fuisse scribunt: & si quis contenderet, Sebeth uel Senath, qui & Sabbath, nomen esse mensis, hoc est, Ianuarij, multo teneretur errore. Idem Iosephus lib. ij. aduersus Appionem: Nam duodecimus, inquit, mensis, qui apud Iudæos Adar, apud Macedones Distros uocatur &c. Sed huiusmodi uarietates quomodo accidant, nunc haud satis quisquam proderet potest. Addam & hic breuissimè Hebræorū celebritates. In primo igitur mense legali, hoc est, Nisan, Pascha celebratur, & septem azymorum dies, quos incipiunt xliiii. die mensis uesperis. In secundo mense nulla est præcipue festiuitas. In tertio uero Pentecostes celebratur septimo die, in honorem legis acceptæ. In quarto mense ieiuniū fractarū tabularum obseruatur. In quinto ieiunium desolationis urbis sanctæ & templi: quæ eodem die contigisse quidam scribūt, sub Nabuchodonosore, & postea sub Vespasiano: unde in septimo apud Iosephum de bello Iudaico, quidam legendum putant Hau pro Augusto. In sexto mense nullam præcipue celebritatē legimus. In septimo, qui nunc Septembri, olim Octobri congruebat, propter iam allatam rationem, prima dies festum tubarum & buccine propter Isaaci liberationem & arietis immo-

Hebræonon
celebritates.

lationē. Decima uero dies, expiationis est ce-
lebritas, quādo scilicet deus ignouit populo
Hebræo uituli idololatriā. xv. autē dies fe-
stum est scenopēgia, id est, tabernaculi, per
septem dies. xxii. eiusdem mensis festū est
cœtus & collecta, in quo colligebant pecu-
niā pro sacrificijs. Item tertia die Godoliæ
ieiuniū. In viii. mense nullum peculiare est
festum. In nono, xxv. festum celebrat En-
cæniorū. In decimo mense, ieiuniū quo Na-
buchodonosor urbem obsedit, decima men-
sis. In undecimo mense nullum habetur fe-
stum. In duodecimo ieiunium Hester sortis
uel urnæ, die xv. Lege historiam Hester. Et
hucusque de Hebræis & Chaldæis & Baby-
lonijs sit dictū. Nunc addam & Arabum,
& Sarracenorū menses. Annum hi habent
cccliiii. dierum, præter intercalarios, qui
in xxx. eorum annis xi. sunt & lv. die-
rum, & rursus redeunt ad primū ordinē. Ha-
bent uero mēses triginta dierū sex, & xxx
alteros sex, qui alternis succedūt. Et qui xx-
x. sunt dierū, perfecti ab eis menses dicunt:
qui xxxix. imperfecti. Incipiūt autē annū ab
Almuharamo, hoc est, Septēbri, qui est xxx
dierū, & perfectus. Ab eo secūdus est Saphar,
qui xxxix. est dierū, & imperfectus: qui anni
dies sunt lxx. Tertius est Rabe primus, qui
xxx. dierum est, & perfectus, & anni sunt
dies lxxxix. Quartus Rabe secundus
xxxix.

*Arabum & Sarra-
cenorū annus &
menses.*

xxxix. dies habet, & imperfectus est, & an-
ni dies perficit cxviii. Quintus mensis est
Gemedi primus, qui xxx. dies habet, & per-
fectus est, & anni dies complet cxlviii.
Sextus est Gemedi secundus, xxxix. dierum
est, & imperfectus, & anni dies constituit
clxxvii. Septimus mensis est Rage, qui
xxx. dierū est, et perfectus, anni uero dies
ccvii. cōficit. Octauus mensis est Sahaben,
qui est xxxix. dierum, imperfectus, & anni
dies cccxxvi. perficit. Nonus Ramadan
xxx. dierum est, & perfectus, & anni dies
ccclxvi. exigit. Decimus mensis est Sauei,
qui xxxix. est dierum, imperfectus, & anni
dies complet cccxcv. Undecimus mēsis est
Dulchida, xxx. dierū, perfectus, anni dies
cccxxv. explet. Duodecimus Dulcheya
mensis est, & xxxix. dies habet, & imperfe-
ctus est, & totius anni numerū conficit, hoc
est, cccliiii. Porrò nec illud ignorandum
est, primam horam nascentis lunę mensis eo-
rum initium haberi.

Postquā in hæc barbara diuertimus, cur
non & Persarū menses, & uocabula, nume-
rumq; dierum subiungimus? Eorum qui-
dem annus ccc & lxx. dies continet, &
à Septembri sumit exordiū. Singuli menses
xxx. sunt dierū. Primus est Phordimechus
Secundus Ardaimechus. Tertius Cardaime-
chus. Quartus Zirmechus. Quintus Mar-

*Persarum menses,
uocabula, dierumq;
numerus.*

daynus. Sextus Sarembemachus. Septimus Maheramechus. Octauus Ebenmechus. Nonus Idramechus. Decimus Dimechus. Vndecimus Behmemechus. Duodecimus Azfirdamechus.

Indorum mens-
ses & annus.

Indorum uero mensium & annorum rationem hanc Q. Curtius prodidit; Menses, inquit, in quinos denos descripserunt dies. Anni plena spacia seruantur, lunæ cursu no- tant tempora, non ut pleriq; cum orbem si- dus impleuit, sed cū se curuare cœpit in cor- nua: & idcirco breuiiores habent menses, qui spacium eorum ad hunc lunæ modum diri- gunt. Hæc Curtius. At Bedas ita de Indis: Apud Indos, inquit, ubi est alia cœli facies, aliq; sunt ortus siderū, binas ætates in anno binasq; messes habere perhibent, media in- ter illos hyeme Etesiarum flatu, nostra uero brumali: lenes ibi auras, & mare nauigabile narrant. Traduntur & his fermè similia hoc demum tempore à Lusitanis nautis, & qui in nouum, ut dicunt, orbem nauigant. Sanè par etiam est credere & alias nationes, alia & habuisse, & nunc habere mensium uoca- bula. Scribit enim Strabo lib. xij. à Pharnace rege mensē denominatū, cui & templum cōstruētū fuit in Ponticis regionibus. Idem & Arcei mensis sacerdotiū cōmemorat, his uerbis: *τὸ δὲ ἱερὸν καλεῖται ἐν τῷ ποταμῷ τῆς μῆνης ἀρκεῖας.* Idem & mensis Cari templum ait magna ue- neratio-

neratione cultum apud Laodiceam & Caru- ros populos. Scribunt in Nemeon Pindari expositores, apud Aeginetas Delphinū A- pollinem cultum, & ab eo Delphinium men- sem cognominatū, in quo Hydrophoria lu- di celebrabātur. Ex recitatis his colligimus sacros etiam fuisse menses aliquos. Atq; ha- ctenus de uaria mensiū appellatione, nunc de mensium diuisione subiungam.

Menses, ut à nostris incipiamus, in tres partes diuiduntur, in Calendas, Nonas, & Idus: idq; lunæ ratione fieri autor est Plutar- chus: nam singulis mensib. omnino tres lu- næ mutationes fiūt. Prima cum penitus oc- cultatur, soli cōgressa. Dein cum solis radios ac lumen elapsa ab occasu incipit apparere. Postremò cum solaribus radijs illustrata, ple- nilunium efficit. Hæc quidem & alia Plutar- chus in causis. Sed alia est exquisitior lunæ diuisio, quæ etsi huic rei parum cōgruit, co- gnitioni tamen nō indigna est. Est ergo qua- driformis, *μηνος διῆ, διχῆταμος, ἀμφίτροπος, & πᾶν σελῶν*, hoc est, cornicularis, diuidua, gibbe- rosa, & plena, quæ à Pindaro in Olymp. *διχῆ μῆνος μῶν* dicitur. Sed & ab hac mutatione Græci lunam *μῶν* nuncupatā uolūt, quòd in una figura nunquam permaneat, hoc est, ut illi scribūt, *μὲν ἐν ἑνὶ σχήματι μένει.* Alij quod minuatur, *παρὰ τὸ μειῶσαι*, quod Socrati pla- cet apud Platonem: nam & interdum *μῆνος*

Mensium
diuisio.

Lunæ di-
uisio.

vos dicitur. Alij *καρὰ τὸ μῆος μελῶς*, & per syncopen *μῆος* mensem uocant. Quare uero *οὐλίον* dicatur & *οὐλίωνα*, in Cratylo Plato docet. Porro plenilunium magna superstitione antiquis colebatur, unde & prouerbium *ἰν τῷ πᾶσι οὐλίω*, de cunctantibus & procrastinantibus. Scribit Plutarchus & mulieres partu facilius in plenilunio leuari. Lucianus in libello de astrologia, Lycurgum ait Lacedæmonijs legem tulisse, in plenilunio ne præliū inirent. Sed hæc ferè præter institutum, ad nostra redeo. Primus igitur mensis dies à nostris calendæ dicuntur, & Iunoni sacer erat, ut Festus ait, & in Fastis canit Ouidius:

Vendicat Ausonias Iunonis cura calendæ.

Et ideo, ut Varro docet, Laurètes Iunonem appellabant calendarē. Plutarchus in quaestionibus, mensem quidem Iunoni sacrum, annū autem Ioui, suis quibusdā argumentis affirmat. Sed nō modo à Romanis calendæ colebantur, sed & numeniæ à Græcis & Hebræis, ut Isidorus obseruat. Dicuntur uero calendæ *καρὰ τὸ κελῶ*, quod est uoco, uel potius quod antiqui, ut in primo de Vitis patrum ait Varro, calendis calabātur, id est, uocabantur; etsi aliter perperam apud Noniū legitur. Nam præcis temporibus antequam fasti à Cn. Flauio scriba inuitis patribus in omnium notitiam proderentur, Pōtifici minori hæc prouincia delegabatur, ut noue lunæ

næ primū obseruaret aspectum, uisamq; regi sacrorum nunciaret: itaq; sacrificio à rege et minore pontifice celebrato, idem Pontifex calabat, id est, uocabat in Capioliū plebem iuxta curiā Calabram, & quot numero dies à calendis ad nonas superessent, pronuntiabat: & quintanas quidem dicto quinquies uerbo, Calo Iuno nouella: & septimanas easdem, repetito septies eodē uerbo, Calo Iuno nouella, ut ait Varro: atq; ideo, quod eo die calarentur, calendæ nuncupatæ, & curia ipsa Calabra locus nūcupatus ubi id fieret. Plutarchus tamen in quaest. nō à uerbo *καλῶ* calendæ ait uocatas, sed à particula latina quæ est clām, quod tum luna clām esset, id est lateat: qua in re & Theodorus Gaza est eum secutus. Sanè idem Plutarchus in libello, qd non oporteat fœnerari: Numeniæ uel calendæ, tametsi dies sacratissimi existunt, nefandi tamen & execrandi ab usurarijs redduntur &c. Sed quod usuræ calendis & in noua luna persoluerentur, & poëtæ innuunt, ut Aristophanes & Hesiodus, & noster Horatius. Porro cum Græci calendis carerent, Augustus Cæsar cum mutuum nunquam reddituros significare uellet, ad calendas græcas soluturos dicere solitus erat, ut tradit Suetonius, id quod & post ad alia prouerbij loco usurpatū est. Atq; de calendis hactenus.

Nonæ nulli deo dicatæ sacrae ue fuere, ita Nonæ.

in Fastis canente poeta: Nonarū tutela deo caret. Dictæ uero Nong, quod *uis* esset luna, hoc est, noua. Sedenim nostri Nonas dictas uolunt quasi nouæ initium obseruationis, quod scilicet post uisam nouam lunam Nonæ ipsæ pronunciarentur. Et ideo quidem minor pontifex dierum numerū qui ad Nonas superessent calando prodebat, qđ post nouam lunam oportebat Nonarum die populares qui in agris essent ad urbem cōfluere, accepturos feriarum causas à rege sacrorum, ut quid eo mense faciendū esset scirent. Alij, ut Varro scribit, Nonas dictas arbitrantur, quod à Nonis nouē dies essent ad Idus. Sed Tuscos tamen legimus Nonas plures habuisse: nono etenim quoq; die Tusci regem suum salutabant, & de proprijs negocijs cōsulebant. Et de Nonis hæc tenus.

Idus. Iduum porrò nomē ab ipsidem Tuscis acceptum quoq; legimus. Itis enim, ut Macrobius: ut Varro, Itus illi dicebant. Itum uero Iouis fiduciam interpretabantur: quam opinionem parū receptam uideo. Alij à uidentido deriuant, quod eo die plenior luna uideri soleat, *ἀπὸ τῆς ἰδύου*, quod uidere significat: uel *ἀπὸ τῆς ἰδύου*, quod plenam speciem luna demonstrat: quam sententiam Plutarchus sequitur. Sunt etiā qui existimant Idus ab oue Iduli uocitatas, quæ omnibus Idibus apud Hetruscos à flamine immolabat. Istius certē Idulis

Idulis & Festus et Macrobius meminere: ipsi tamen Macrobio magis placet, quod idus ab iduando uerbo deducantur. Est autem Iduare apud Hetruscos idem quod diuidere: enim dies mensem diuidere uidetur: unde & uidua mulier dicitur, quasi à uiro diuisa. Idus quidem omnes Ioui dicatæ fuere, ut calendæ Iunoni, ut diximus. Hinc poeta in Fastis:

Idibus alba Ioui grandior agna cadit.

Quot uero dies, quot Nonas & Idus quilibet mēsis habeat, etsi planius post dicemus, hoc loco tamen inconditos hos uersus pro canone adscribam:

Ter denos September habet, totidemq; Nouember,

Iulius, Aprilis: reliquis super additur unus.

Sit nisi bissextus, uicenos Februus octo.

Prima dies mensis cuiusq; est dicta calendæ.

Sex Maius nonas, October, Iulius & Mars:

Quatuor at reliqui tenet Idus quilibet octo.

Inde dies alios omneis die esse calendæ,

Quas retro numerans dices à mense sequenti.

Atque hæc quidem de Latinorum mensium diuisione: nunc & Græcorum addamus.

Græci utique alio modo suos menses diuidunt: quāquam enim & ipsi in tres partes distribuunt, non nostro tamen mōre. Nam cum lunā sequant, mēsem in tres decades diducunt, & primā quidem appellant mensem consistentem: secundam uero, ad decem,

uel medium: tertiam, deficientem uel terminantem. Sic enim illi, *μῶδς ἰσαμένς*, & *ἐπι δέκα*, uel *μεσόντος*, tum demum *πλίνοντος* uel *λήγοντος* *μῶδς*. Has quidem tres mensis partes Philochorus & Proclus Mineruæ sacratas fuisse prodiderunt. Prima mensis dies dicitur his nominibus, *πρωτῆ*, uel *πρωτῆ μῶδς*, uel *ἡ πρωτῆ*, à nostris nouiluniū et calendæ. Secunda uero dies usq; ad decimā, à numero nuncupatur, *ἰσαμένς* addito, ut, *δουτῆρα ἰσαμένς*. Decima autem *δέκατη* dicitur. Undecima quidem dies *πρώτη ἐπι δέκα*, uel *πρώτη μεσόντος μῶδς*, usq; ad *xxix.* diem addito numero dicitur: ipsa uero decimanona *ἐννῆτη ἐπι δέκα*, uel *ἐννῆτη ἐπι δέκατη* dicta est. Tum sequitur tertia decas, id est, uigesima dies, quæ *ἐκοστή* dicitur uel *ἀνάστη* post quam sequitur *xxi.* dies, quæ *πρώτη ἐπι ἀνάστη* uel *δέκατη πλίνοντος*. Qui modus numerandi in Solonem philosophum refertur à quibusdam, qui ut luna sensim minuitur, ita et numerū desinentis mensis minuebat. Unde et Macrobius cum de antiquorum Latinorum numerandi consuetudine ageret: Latij, inquit, ueteres incolę, quia nihil iam tum discere ab Aegyptijs licebat, ad quos nullus illis cōmeatus patebat, morē Græciæ in mensium numerandis diebus secuti sunt, ut retrouersum cedente numero, ab augmento in diminutionem computatio resoluta desineret: ita enim nos decimū diem, deinde nouum

num, et postea octauū dicimus, ut Athenienses *δουτῆρα ἰσαμένς* uel *ἐννῆτη πλίνοντος* *μῶδς* soliti sunt dicere, et reliqua, id quod uidemus obseruari ab Aristophane in Nubib. Et ut propositū nō deseram, numerant Græci utroq; modo, ut dicebamus, usq; ad *xxix.* diem mensis, quæ *ἐννῆτη ἐπι ἀνάστη*, uel *δουτῆρα πλίνοντος* dicitur. Porro trigessimus dies *τριάκοντα*, uel *ἐννῆτη* ab Atticis uocatur, hoc est, uetus & noua, scilicet luna. Verū ab hoc numerandi modo nō nihil euariat Pollux. In hac autem *ἐννῆτη* uel *τριάκοντα* exactiones debitorū et usurarum fieri solebant, ut antè docuimus. Nec illud prætereundū, hac eadem die, *ἐννῆτη* uidelicet *τριάκοντα*, antiquitus *xxx.* prætereuntis mensis diem & sequentis primam uocitatā fuisse, hoc est, tempus illud quo delirescit luna, quod Latinum silentem lunam, tum intermestrem, tum interluniū, uel intermenssem, uel intermenstruum & coitum lunæ dixere. Græci astrologi *σύνωδον* uocant, ut Ptolemæus, alij. Varro: Inter mensis quidem dictus, quod putabant inter prioris mensis senescentis diem & nouam lunam esse diem, quem diligentius Attici *ἐννῆτη τριάκοντα* appellauerūt, ab eo quod ea die potest uideri extrema & prima luna. Gaza: Cum, inquit, hoc tempore exoleuerit ut ad lunæ rationem mensis dirigantur, nihil nos prohibet dicere ultimā mensis diem *ἐννῆτη*, cum primam *τριάκοντα* & nouilunium dica-

mus. Plethon philosophus patrum memoria celebratus *μηνῶν* xxx. mensis, *ἔτη* uero *ἑξήκοντα* xxx. putauit, id quod non esse dissonum suo instituto ait Gaza: qui & illud scribit, Athenienses in lunæ ratione parū recte in numeris cōuenire. Vnde & poeta Comicus ipsam lunā ideo Atheniensibus irasci in fabula inducit, qd ad suum ipsius cursum nō recte dies metirent, & suscipere deq; cōfunderent. Scribit ad hæc Polemon, quod hanc ipsam diem Græci aliquando uocauerunt Demetriada, ob memoriam scilicet Demetrii regis. Meminit & Harpocration. Vlpianus rhetor in quadā Demosthenis oratione ait Athenienses solitos numerare usq; ad xii. mensis diem, hoc est, *ἐν δώδεκῃ ἡμέρᾳ*, prætereaq; xiii. *ἡμέρας* & deinceps minorem numerū præponentes maiori ad xx. usq;: qd tamen nō usque adeo seruatum uidemus: ipsamq; xx. ut dictum est, uocari *ἐνάδεκα*, postquam *πρώτη ἐνάδεκα*, & cætera, ut ante propositū est, usq; ad xxx. diem. Sanè animaduertendum apud poetas, & imprimis Hesiodum, non planè obseruatas has numerandi figuras: quippe quod in media secunda decate ita sit solitus numerare Hesiodus, *τῆσδε δὲ μῆσιν* & *ἑξήκοντα*, hoc est, mediam quartam & sextā mediā, pro eo quod est, decimaquarta luna & sextadecima: id quod etiā Pollux, & in ipsum poetam uulgata cōmentaria obseruat.

Protu-

Protulit et idem poeta alia nonnulla licentia poetica, quæ hoc tempore parū usitata sunt nisi penes poetas. Idem et aliquando facit Homerus, sed parcius: id enim illi nō ex professo, ut Hesiodo, accidit. Pollux & Plethon & aliam mensis diuisionē attulere: in quatuor enim partes ita discernūt, *ἄρῃ* τὸ *ἡμισυ*, τὸ *ἑξήμισυ*, τὸ *ἑτεροῦ*, τὸ *ἑτεροῦ*, hoc est, instans, medium, præceps & recedens. Sanè ut ad nostram normā menses reducerent Græci, ita statuerunt, ut Popsideon, Gamelion, Munychion, Scirophorion, Metagection, Boëdromion, & Pyanepsion undecim dies haberent deficientes, hoc est, *ἑξήκοντα*, quia unum & xxx. dies habent ad nostram consuetudinem, & propterea græcè à Gaza *ἐν δώδεκα* uocantur. Reliqui uero decem tantū *ἑξήκοντα* habent, quia xxx. diebus numerantur, & ideo *ἐνάδεκα* ab eodē Gaza dicunt: præter Elaphebolion, qui octo duntaxat *ἑξήκοντα* habet, & quarto quoq; anno, hoc est, Embolimo & intercalari, nouē: atq; ideo *ἑξήκοντα* & *ἑξήκοντα* dictus est, ut apud nos Februarius. Porro & Aegyptios eodem modo quo Græci, menses numerasse obseruauimus, id qd cū ex alijs, tum maxime ex Plutarcho, uidemus, apud quē tum in Vitis, tum in libris Isis & Osiris legimus, *ἑξήκοντα* τὸ *ἡμισυ*. & in eodē, τὸ *ἑξήμισυ* τὸ *ἑτεροῦ*. Nō me præterit hoc tēpore aliū ordinē habere, sicuti

& in Armenia maiore: nam ut Indus Iosephus scribit, Armenij annum in XII. menses ut nos, diuidunt, similemque intercalarem habent diem: sed die ipsum in horas suas LX. partiuntur, easque ad solis aspectum interdiu cognoscunt, noctu uero intuitu siderum, & stellarum. Sed quid cum nubilum est? an eo tempore sunt sine horarum cognitione? Et quidem hæc de uaria mensium obseruatione sufficiant.

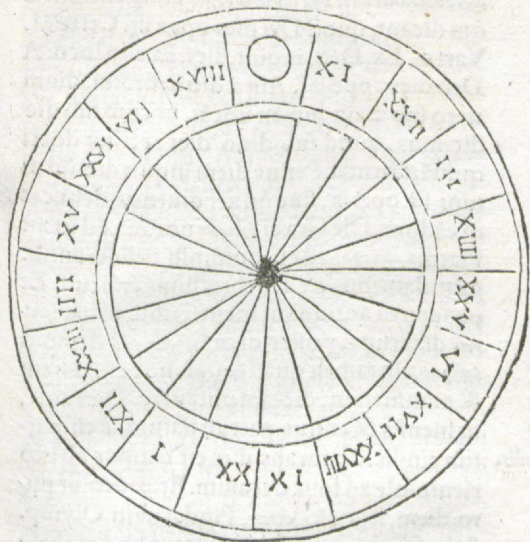
Nec à præsentis negotio fortè alienū fuerit, si de Epacta hoc loco aliquid adscripsero, quæ Fortunatianus Consultus & Isidorus adiectionem uocant. *Inductu* quidem græcum est uocabulū, quo & nostri iam ut suo utuntur. *Inductu* enim inducere est: nam lunari superexcedens solaris cursus numerus, id est, undecim, inducitur & superagitur, ut soli luna conueniat. Epactas ait Isidorus per undenarium numerum usque ad tricenarium in se reuolui, quas ideo Ægyptij adiecere, ut lunaris emensio rationi solis æquetur. Luna enim iuxta cursum suū $xxix$. semis dies lucere dinoscitur, & sūt in annum lunarem dies $ccliiii$. remanēt ad cursum anni solaris dies xi . quas Ægyptij adijciunt: unde & Epactæ, & adiectiones uocantur. Absque his non inuenies lunam quota sit in quolibet anno & mense & die. Continentur autē circulo decemnouenali: sed cum ad $xxix$. epactas

Epactas peruenerunt, qui est circulus decemnouenalis, iam sequenti anno nō addes super $xxix$ undecim, ut decem annumeres detractis xxx , sed inde reuertes, ut undecim pronuncies. Hactenus fermè Isidorus. Sedenim ut facilior huiusce Epactæ ratio tibi sit, & quo pacto inuenias ac utare, sic est agendum. Anni à Christi die natali per numerum $xxix$. diuidantur, nam totidem annis suum conficit luna circuitum: quibus sic diuisis, unitas addenda est, quoniam eo quo Christus natus est tempore, luna unum sui circuli annum iam peregerat, ut Mathematici docent. Ergo cum præsens annus, quo nos hæc scribimus, millesimus sit $D. xxxix$ ab ipso Christo nato, sic, ut diximus, si sit diuisus, nullo superabundabit: ideoque xi . erūt Epactæ. At uero quoties numerus superat, is per undenarium dispertitur: quo comperito, & per tricenarium diuiso, quotquot super extrabunt, Epactæ numerum cōstituent. Cum uero $xxix$, contigerit, quo modo anno superiore, quoniam is numerus, id est, $xxix$. parum abest à xxx . pro integro mense reputatur, nulla Epacta ideo in eo efficitur, quando etiam ad primum annū lunæ cursus reditum est, in quo nulla Epacta est, & prima Martij nouilunium est. Cum igitur Epactæ numerum habueris, ipsum capere, illique addas mensis numerum, id est, quotus

Epactæ inueniendæ ratio.

is fit à Martio: tum etiam addendus eius mensis dies, cuius uis nosse lunam. Quod si inde confectus numerus nō xxx excesserit, hic quantuscunq; sit, erit dierū Lunæ numerus, à noua scilicet Luna. Quam rationem ut pluriore faciã, huius instãtis anni exẽplo ostendam, cuius Epacta xi. Si ergo quæris quorã hodie habeamus lunam, qui dies est Idus Octobr. id est, xv dies mensis, assume xi Epactæ numerum, dein adde numerū quotus sit Octob. à Martio, qui octauus est, ipsum cum xi cõiunge, fient xix, superadde mēsis dies, quindecim uidelicet, quæ summa conficiet xxxiiii, quatuor supra xxx uides: ergo quatuor dies Lunæ habemus hoc ipso die xv Octobris. Age hoc idem monstramus altero exemplo. Si quota Luna futura sit xxx eiusdẽ Octobr. die, hoc est, tertio KL. Nouẽbris, nosse uelis, Epactæ numerū xi, quẽ diximus, concipe, tum mensis numerū, quotus sit à Martio, adde, hoc est, viii, qui numerus cū Epacta xix cõficit: addito insuper xxx numerū dierū mensiũ, qui xlix cõplet, femoue xxx, tum reliquus numerus, hoc est, xix, erit Lunæ dies. Sed ne te fortassis, ut fit interdum, Epactæ numerus effugiat, hic tibi cycli figuram effinxi, qua quotannis, quota futura sit Epacta edoceberis. Huius igit anni quo hæc ipsa cõmentamur M. D. xxxix. Epactæ numerus est xi.

His

His ita de mensibus, curiosus fortasse expositis, reliquum est, ut de die, eiusq; differentijs ac partibus agamus. Dies quidem dictus est à Deis, à quibus nō Romani modò, sed & aliæ gentes nominauerunt, planetis sideribusq; dicauerunt. Vel dies dictus à diebus, quod diei Iupiter rector existimatus est: dies inquit, cuius rectus in numero pluriũ est dies.

K 2

ut ostendit in primis Plutarchus ita scribēs:
ἡμεῖς οὐ πολλοὶ δῖος ἡμέρας ἔσονται. Sunt ex nostris
 qui dicant, quod Dei dies opus sit. Certē M.
 Varro, Ex Deo, inquit, dies. Er alio loco: A
 Deo dies appellat. Alij à dio deflectūt, dium
 uero sub cœlo lumen uocāt, ut cum sub dio
 dicimus, quod sub diuo dici rectius docti
 quidā affirmāt. Festus diem inquit dici qđ di
 uini sit operis, siue qđ aēr diurnus dehiscat
 in cādorē. Diē Græci *ἡμέραν* uocant, qđ ut ait
 Plato, *ἡμέρουσι*, id est, hominib. desiderantib.
 gratulantibusq; ē tenebris lumē emicuit. Er
 propterea antiqui, ut idem scribit, prius *ἡμέ-*
ραν dixerunt, posteriores *ἡμέραν*, & demum
ἡμέραν, alij tamen quasi *ἡμεραν*, hoc est, mitem
 & mansuetam, dictam putauere. Dies autē,
 ut mensis & annus, partim naturalis est, par-
 tim ciuilis. Naturalis dies est tempus ab exo-
 riente sole ad solis occasum. Atq; ideo, ut pu-
 to, diem, hoc est *ἡμέραν*, Pindarus in Olymp.
 Solis filium appellat. Nox uero ab occasu so-
 lis est ad orrum, appellata quidem quod no-
 ceat, uel quod græcē *νύξ* dicitur. Ciuilis dies,
 quem legitimum Isidorus uocat, tempus id
 est quod uno sit cœli circumactu, quo dies
 uerus & nox continetur, ut cum dicimus ali-
 quem dies xxx. tantum uixisse, tunc enim
 etiam noctes intelligimus. Græci uoce com-
 posita *νυκθήμερον* uocant, & sic à M. Psello in
 astronomicis definitur: *Νυκθήμερον δ' ἕσται ἡμέρα*
πάλιν

Dies naturalis.

Ciuilis.

πάλιν ἡμέρα αὐτῆ τοῦ μεγάλου κύκλου φορά. Nycthe-
 meron, inquit, est una rursus & ipsa magni
 circuli latio, seu transitus. Huiuscemodi ue-
 ro dies quatuor modis definiuntur. Alij à so-
 lis exortu ad exortum eiusdem astri statue-
 rūt, ut Babylonij, & uulgo omne. Alij à me-
 ridie ad meridiem, ut Umbri, & qui Astrolo-
 giam profitentur. Alij ab occasu ad occasum
 solis ipsius, ut Athenienses, & nunc Arabes.
 Alij à media nocte ad mediam noctem diem
 existimarunt, ut Romani sacerdotes, item
 Aegyptij, & Hipparchus, ut scribit Plinius.
 Apud Romanos quidem, ut ait Censorinus,
 indicio sunt sacra publica, & auspicia magi-
 stratum, quorum si quid ante medium no-
 ctis actum esset, diei qui præterierat adscribe-
 batur. Si quid autem post mediam noctem
 & ante lucem factum fuisset, eo die gestum
 dicebatur qui eam sequeretur noctem. In
 his horis quatuor & uiginti qui nascuntur,
 eundem diem habent naturalem: qua de re
 ex Varronis lib. humanarum, quæ de diebus
 scripsit, multa quidem Gellius & Macrobius:
 sed plura Plutarchus in quæst. capitum Ro-
 manorū, dum causam inquirat: ita enim post
 allatas rationes cōclusit: Quare, inquit, cum
 ob dictas causas ortus diei & occasus princi-
 pium difficilimē capi possit, relinquat ut me-
 dium diem, aut mediam noctem (quas par-
 tes *μεσουρανδρ*, & *αὐτῆμεσουρανδρ* uocat) diei

principium statuamus: potius autē secundū, hoc est, medium noctis. Fertur enim à nobis à meridiē ad occasum: à media uero nocte ad orientem ad nos redit. & hunc ipsum, inquit Gellius, Romani ciuilem appellarunt, qui à sexta noctis hora oritur. Nostri quoque quidam Christiani, inter quos Isidorus & Bedas, in eo qui est de nat. rerum, hanc principij diei rationem ita perscribunt: Hebræi autē & Chaldæi & Persę diem à mane ad mane deducunt, umbrarū uidelicet tempus luci supponentes: at contrā Aegyptij ab occasu ad occasum. Umbri & Athenienses à meridiē ad meridiem dies computabant. Hęc Bedas. Porro hoc tēpore Galli Germanique, eosque sequentes nationes, à meridiē ad mediam noctem, & à media nocte ad meridiem dies distinguunt, hoc est, XII horis, & alteris XII horis equinoctialibus. Sanē antereperas horas apud Romanos, dierū diuisionem uarijs modis factā esse legimus, quos breuiter subiugnamus. Scribit Censorinus nusquā XII. tabulis horas nominatas ut in alijs postea legibus, sed ante meridiē & post meridiē, quod uidelicet bifariā diem meridies discernebat. Alij diem quadripartitū censebant, & noctē similiter, quam rem militaris similitudo testatur, in qua dicitur, prima uigilia, item secunda, & tertia, & quarta, quo modo & à Græcis πρώτη φυλακή, δευτέρα φυλακή, και τρίτη, και τετάρτη. uel ut

Noctis diuisio.

uel ut Homerus ait, πρώτη μοῖρα, & πρώτος ὕπνος. Sūt & alia & diei & noctis tēpora, proprijsque discreta nominibus, quæ apud ueteres tum poetas, tum historicos, aliosque scriptores inuenimus: ea ut rectius potero ordine suo exponā. Incipiā uero, ut Romani, à nocte media, quod tempus principij & postremū diei fuerat, Græci μεσονύκτιον uocāt, & Homer. ἀμεινυγόν, ut notāt grāmatici in iij. odyss. et si alij aliter. Tempus uero quod huic proximū fuerat, de media nocte uocabat, uel ut ait Macrobius, mediæ noctis inclinatio. Hoc sequebat gallicinium, cum galli canere incipiunt: hoc à Græcis ἀλεκτροφωνία uocāt, uel ut scribit Pollux, περί ἀλεκτροφύων ὠδή, uel ἀλεκτροφύων ἀδύνατον. Tū post erat ὑπὸ τὸν ὠδὸν ἔρνεθα, & quod nostri conticiniū dixerūt, cum uel galli, uel, ut alij tradunt, omnes mortales silent. Plautus in Afin. Redito conticiniō. Ingeniosus poeta Ouid. 7. Metamorph. partem hanc noctis muta silentia uocat, de Medea agens his uersibus:

Egreditur testis uestes induta recinctas,
Nuda pedem, nudis humeris, infusa capillos,
Fertque uagos mediæ per multa silentia noctis
Incomitata gradus.

Tum est ante lucem, & sic diluculum uocatur, id est, ut inquit Macrobius, cum incipit dignosci dies: hoc tempus id esse uidetur, quod Græci dicūt ὑπὸ τὸ ἀναγυγίε, & Homerus ἀμεινυγὸν ὕπνος. Mane dicitur cum lux uidetur, Mane.

Gallicinium.

Conticiniū.

Diluculum.

dictum, ut Varro ait, quod tum manat dies ab oriente: nisi potius, quod bonum antiqui dicebāt manum. Ad cuiusmodi religionem Græci quoq; cum lumen affertur solent dicere *ἡμετέριος*, qui mos & apud nos ad hanc diem perseverat. Macrobius mane ait dictū, quod ab inferioribus locis, id est, à manibus exordium lucis emergat: uel quod Lanuini in Latio mane pro bono dicebant. Hanc partem Græci communiter *ἠέρος* & *πρωίρου* dicunt, & *πρωί* & *ἑως*. Sole postea exorto, ad meridiem dicebāt, hoc est, ad mediū diem. Tum meridies, quæ ipsa est mediū diei pars, ad quā partem nostro tempore ara turrium sonant. Sunt qui meridiem dictum putent quod merus sit dies, id est, purus: nam meridies purior est diei pars, quia sol in medio cælo rutilat, & omnem orbem pari illustrat claritate: hanc partem Græci *μεσοῦστος ἡμέρας*, & *πρὸ μεσημβρίας* dicunt, & *ἡλίου ὑπὲρ κεφαλῆς ἰσταμένω*, hoc est, sole supra caput cōsistente. Post hæc de meridie dicebatur, ut Censorinus ait. Macrobius tamen, inde, ait, uocatur tempus occiduum: & quod Græci *δελινῶν καιρῶν* uocāt. Dehinc est suprema dies, quæ & serum diei dicitur: quamuis plurimi supremam post occasum solis esse existimant, quia in XII. tabulis scriptū sit, Solis occasus suprema tempestas esto. De hac eadem sic Macrobius scribit: Suprema tempestas, hoc est, diei nouissimum

Ad meridiem.

Meridies.

Suprema dies.

imum tempus, sicut expressum est in XII. tabulis. Sed postea, ut ait Censorinus, M. Plethorius Trib. Pleb. scitum tulit, in quo scriptum fuit: Prætor urbanus qui nūc est, quique posthac fuerit, duos lictores apud se habeto, isq; supremam ad solis occasum ius inter ciues dicit. Meminit & hac de re Varro: Suprema, inquit, summum diei, id est, à supremo: hoc tempus XII. tab. dicunt occasum esse solis. Sed postea lex prætoris id quoq; tempus iubet esse supremum, quo prætor in comitio supremam renunciat populo. Dicitur & prima uespera, cuius Plaut. in Gurgul. me minit. Post uero supremam dicitur uesper, ante ortum scilicet eius stellæ, quam Plautus uesperuginem, Ennius, Vergilius & Catullus uesperum appellant, quia Græci *ἑσπερον*. quæ stella ante solem Iubar uocatur, teste Varrone, quod sit iubata. Pacuuius: Pastor exorto iubare, Noctis decurso itinere. Vergilius: Tum iubare exorto. Eadem à Græcis *φώσφορος*. Inde porro crepusculum est, ut ait Censorinus, sic fortasse appellatū, quod res incertæ creperæ dicuntur, idq; tempus noctis sit an diei incertum est. Id uocabulum sumptum ait à Sabinis Varro: Vnde, inquit, ueniunt Crepusci nominati Amiterno, qui eo tempore erant nati, hoc est, crepusculo, ut Lucij prima luce. Ab hoc tempore prima fax dicitur, ut Macrob. docet, quod lumina

Prima uespera.

Crepusculum.

Prima fax.

accendebantur. Hanc diei partem Lilius pri-
mas tenebras uocat, ut cum ait: Hannibal ob-
uerfatus eo die in foro auertēdæ suspitionis
causa, primis tenebris, uestitu forensi, ad por-
tam cum duob. comitib. ignaris consilij est
egressus. Sed quoniā in mentionē de accen-
sis luminib. incidimus, non nihil ea de re, ex
obseruatis nostris afferre uisum est, quando
eius rei frequēs est mentio apud autores. Vi-
detur autē id sumptū à tabernarijs, qui circū
plateas, iam uesperascente, lumina in taber-
nis accendunt. D. Hieronymus contra Lucif-
erianos: Dum audientia, inquit, & circulū,
lumina iam in plateis accensa soluerent, Dio-
nysius item Halicarn. lib. 7. & 11. accensio-
num luminū meminit. Item Herodotus cum
alibi tum in Polymnia, hoc est, lib. 7. & cum
his Censorinus. Horat. uero Flaccus epist.
lib. 2. prima lumina hanc diei partem appel-
lauit, hoc ad Florum uersu:

Lento Samnites ad lumina prima duello.

De quo Samnitum prælio & sic Ennius:

E quis de manibus nox intempesta diremit.

Fuit & apud Aegyptios celebritas, quæ lucer-
narū accensio dicebat, cuius ab Herodoto lib. 2.
fit mētio, his propē uerbis: Vbi uero ad Saim
urbē ad rem sacrā faciendā cōuenerūt, noctu
sub diuo uniuersi circū mœnia frequētes lu-
cernas accēdūt, imbutas sale, & oleo plenas,
cum multo ellychnio, qđ tota ardeat nocte:
cui

cui festo nomē impositū est accensio lucerna-
rū. Ad hunc cōuentū quicūq; Aegyptiorū nō
iuerint obseruātes sacrificij noctē, & ipsi lu-
cernas accēdunt, neq; id in Sai modo, sed etiā
per uniuersam Aegyptū. Sed & apud Hebr.
fuit lucernarū festum. Vnde Persius Flaccus:

Herodis uenire dies, unctaq; fenestra

Dispositæ pinguem nebulam uomere lucernæ.

Quo loco Probus seu Cornutus, seu quisquis
ille fuit qui Persium est interpretatus: Obser-
uāt, inquit, Iudæi & sabbatū, quo diē lucernas
accensas & uiolis coronatas in fenestris po-
nūt. Christiani quoq; in plebisq; locis hoc mo-
ris habēt in quibusdā celebritatib. ut uesperi
lucernas in fenestris & eminētiore, & diū par-
tib. collocēt. Id Romę frequētissimū. Aliā præ-
terea gentiliū celebritatē lucernarū designat
Anneus Seneca in lib. de beata uita: Cū laurū,
ait, linteatus senex & medio lucernarum diē
proferēs cōclamat iratū aliquē deorū, cōcur-
ritis. Eadē de re meminit Septimius Tertull.
Cur dielēto, inquit, nec laureis postes obum-
bramus, nec lucernis diē infringimus? Idem
alibi: Quis, inquit, philosophum sacrificare,
aut deicere, aut lucernas meridie uanas pro-
ferre cōpellit? de Christianis agēs in Apolog.
qui ad hæc cōpellebant. Sed & Apuleius lu-
cernā in sacris Ifidis describit, hoc modo: Sa-
cerdotū primus, inquit, lucernā claro præmi-
cātē porrigebat lumine, nō adeo nostris illis

consimilem, quæ uespertinas illuminant epulas, sed aureum cymbium in medio sui patore flumulam inscitans largiorem. & reliqua, ne longius uager. Fuit & antiquis lampadarum celebritas, quæ Athenis præcipue agitabatur in Ceramico, qua currentes inuicem lampada tradebant, qua de re Grammatici plura. Quidam à Prometheo rem inicitū sumpsisse tradunt: hinc & Prouerbiū factū, Lampada tradere. Vide prouerbiorum scriptorem. Nunc in uiam rediens reliquas diei partes affero. Sequitur quam primam facem diximus, quod concubium appellatur, cum itum est cubitum. Ennius in annalium vij. cōcubium noctem uocauit, ut docet Seruius apud Macrobiū:

Concubium.

*Quæ Galli furim noctu summa arcis adorti
Mœnia concubia, uigiliq; repente cruentant.*

Intempesta nox. Sic & Cicero & alij. Exinde est intempesta, id est, multa nox, quia nihil agi est tempestiuum. Aelius: Intempestū est, inquit, cum tempus agendi est nullum, quod alij concubium appellarunt, quod ferè omnes tunc cubarēt. Alij ab eo quod fileretur, silentium noctis dixerunt. Dehinc ad mediam noctem dicitur, & sic media nox. Atq; hæc tenus de diei & noctis partibus, quas & Iulius Pollux in primo græcè descripsit.

Media nox.

Nunc est à nobis afferenda longitudinis & breuitatis dierum causa, undèue solstitiales &

les & brumales dies, unde & æquinoctiales: quæ licet ijs qui in astronomicis periti sunt notissima uideantur, breuiter tamen minus in ijs uersatis, & ne quid præsentī lucubrationi deesse uideatur, hic colligenda duximus. Sunt igitur dies uel naturales uel artificiales: & naturales quidem omnes ubiq; gentium $xxiiii$. horarum, quos hic in præsentia nō quærimus, an id $xxiiii$. horarum spacium aliquando excedant, ut philosophi quidam & astrologi subtilius faciunt. Artificiales uero, quos & ciuiles & uulgares quidam nominant, longiores uel breuiores fiunt ex recto uel obliquo ortu uel occasu: rectè enim quàm obliquè oriens signum diutius ascendendo morari naturali ratione dicitur. Signum autem rectè oriri aiunt, quo cum maior pars æquinoctialis circuli, qui æquator ab Astrologis uocatur, oritur: obliquè uerò seu pronè oriri, quo cum minor pars eiuscè circuli oritur. Ergo singulis artificialibus diebus his seu longis seu breuibus sex signa oriuntur, & nocti totidem, quæ dierū & noctium moram uel longiorem uel breuiorem faciunt. Atq; ut à solstitio exordiamur, sole in Cancro existente mense Iunio, dies hac ratione longissimos fieri est manifestū, quod inter diu sex rectè signa oriant, quæ sunt ista: Cancer, in quo est Sol, & Leo, & Virgo, & Libra, & Scorpius, & Sagittarius: quæ signa

cum plurimum temporis in ortu consumunt diem extendunt, longumque efficiunt. Nox uero eodem tempore minima est, quoniam sex reliqua signa obliquis ascensibus oriuntur: ea quidem sunt, Capricornus, Aquarius, Pisces, Aries, Taurus, & Gemini. At uero e contrario causa est ut dies brumales breuissimi sint, quod sole in Capricorno, mense uidelicet Decembri, sex itidem ipso die signa oriuntur oblique a Capricorno usque ad Geminos: & nox eodem tempore longissima, quod reliqua sex signa ab initio Cancri rectum habent ortum. Aequinoctiali autem dierum causa est, quod tunc tria signa orientur oblique, & tria eque recte, in die quippe & noctu similiter. Exempli gratia: In uerno aequinoctio sole in Ariete posito, interdiu Aries, Taurus & Gemini oblique, Cancer uero, Leo & Virgo recto nascuntur ortu: pariter modo in nocte Libra, Scorpius & Sagittarius recte, reliqua tria oblique oriuntur, Capricornus scilicet, Aquarius, Pisces. In Autumni autem aequinoctio sole Libram tenente, ipsa Libra, & Scorpius, & Sagittarius recte nascuntur, sequentia tria oblique. At in nocte Aries, Taurus, & Gemini oblique habent ascensum, & caetera tria rectum. Atque haec breuissimè de dierum ac noctium longitudine breuitateque ex astrologorum monumentis excerpta. Quibus sic a me descriptis, facilius, ut opinor, Plinij uerba intelligentur.

gentur, quae sunt in eius lib. 2. nat. hist. Sol autem ipse, inquit, quatuor differentias habet, bis aequata nocte diei, Vere & Autumnio in centrum incidens terrae octauis in partibus Arietis ac Librae, bis permutatis spacijs, in auctum diei, bruma octaua in parte Capricorni: noctis uero, solstitio totidem in partibus Cancri. Inaequalitatis causa obliquitas est signiferi, cum pars aequa mundi super subterque terras omnibus fiat momentis. Sed quae recta in exortu suo consurgunt signa, longiore tractu tenent lucem: quae uero obliqua, ocyore transeunt spacio. Haec Plinius. Ex hac quoque dierum ratione horas pro rata portione uel longiores uel breuiores esse colligimus: quaedere, cum de horis agemus, statuemus. Porro & in caeli inclinationibus, quae graece κλίματα dicuntur, & a Pontano cliui, & in terrarum curuitate plus minusue longi sunt dies noctesue, id quod segmentorum & circulorum (sic enim uocat Plinius parallelorum) ratio ostendit: ex ijs enim umbrarum mensura colligitur, neque est eadem ubique: nam xl circiter, uel ut longissimè lx mil. pass. haec mutantur, id quod Solis umbilicus, qui gnomon dicitur, palam facit: tametsi neque id perpetuum est signum, ut Plinius monet, & ante eum M. Varro. In primo ergo circulo aequinoctij die media umbilicus vll pedes longus, umbram non amplius llll pedes longam reddit:

noctis uero dieiq; longissima spacia horas
 XIII. habent, breuissima è contrario x ho-
 ras. in his semper æquinoctiales intelligimus
 In secundo circulo umbilicus in æquinoctio
 xxv. pedum, umbram xxiiii. pedū lon-
 gam facit. Dies autem noxq; maxima XIII.
 horarū est, accedente ijs quinta parte unius
 horæ. In tertio gnomonis centū unciz um-
 bram Lxxvii. unciarū faciūt: longissimus
 dies est horarū XIII. atq; dimidia, cū xx.
 parte unius horæ. In quarto circulo gno-
 moni XXI. pedum, respōdent umbræ xvii. pe-
 dum: longissimus dies habet horas XIII. &
 duas tertias unius horæ. In quinto segmen-
 to gnomoni septem pedes umbris sex, magni-
 tudo diei summa horarū xv. In sexto, gno-
 moni pedes nouem, umbræ viii. longissima
 diei spacia horarum xv. addita nona parte
 unius horæ, uel ut Nigidio ac Plinio placuit
 quinta. In septimo umbilico, id est, gno-
 moni xxv. pedum, umbræ xxvi. ita ut ta-
 men in partem Venetiæ exqueat umbra gno-
 moni: amplissima dies horarū xv. & quinta-
 rum partium horarum trium. Idem ferè bre-
 uius collegit in lib. 2. nat. hist. Plin. Umbra, in
 quit, in Aegypto, meridiano tempore, æqui-
 noctij die, paulò plus quàm dimidium gno-
 monis mensuram efficit. In urbe uero Ro-
 ma nona pars gnomonis deest umbræ. In
 Piceno, in oppido Ancona, superest quinta
 trige-

trigesimæ. In Venetia regione iisdem horis
 umbra gnomoni par fit. Vtiq; uarietas hæc
 ex cœli declinatione: qua ex causa apud Hy-
 perboreos, dies semestri luce esse, autores tra-
 dunt, pariq; tempore noctes: quippe quibus
 semel in anno solstitio soles orientur, & bru-
 ma occidat. Idem ferè tradit Pythias Mas-
 siliensis in Thule & circumadiacentibus in-
 sulis. C. Cæsar lib. bell. Gall. v. cum in Britan-
 niam cum exercitu traicisset, ita scribit: In
 hoc medio cursu est insula quæ appellat Mo-
 na, cōplures præterea minores subiectæ in-
 sulæ existimantur, de quibus insulis nonnul-
 li scripserunt dies continuos xxx. sub bru-
 ma esse noctes: nos nihil de eo per cunctatio-
 nibus reperiēbamus, nisi certis ex aqua men-
 suris breuiores esse quàm in continente no-
 ctes. In Italia certè longissimus dies xv. ho-
 rarum esse, æquinoctialium ratio & experien-
 tia docet. In Alexandria XIII. horarum. In
 Meroë Aegyptia XII. horarū, & octauæ par-
 tis unius horæ. In Britannia xvii. ubi æsti-
 te lucidæ noctes. Hipparchus tamen Pythiæ
 Massiliensi fidem habens, in his Britaniæ lo-
 cis longissimū diem ait esse horarū æquino-
 ctialium XXI. Hipparchum quidem Strabo
 reprehendit, & cum Hipparcho Pythiam &
 Eratosthenem, ut parum cōsona scribentes,
 quæ omnia referre ad institutum nō faciunt.
 Alij nō decem & nouem horarum diem, sed

XVIII. tradunt, id quod Cleomedes prodit, cuius & de Thule uerba subiungemus: In Thule, inquit, insula, in qua Pythiam Masi-liensem philosophum fuisse accepimus, fama est totum solstitialem circulum esse supra terram, eundemque illis arcticum fieri: apud illos cum sol obtinet Cancrum, mensurus, uel ut alij legunt, bimestris sit dies, siquidem ibi omnes Cancri partes semper appareant: sin minus, quatenus perpetuo conspicuas ipsius partes sol tener. Ab hac insula uersus arcticum progredientibus, alij quoque signiferi partes præter Cancrum pro rata portione perpetuo apparēt, & sic quantum ipsius supra terram semper apud quosque apparētes sol transigit, tantum dē fiet & diei. Esse præterea ait climata ubi necessario sit dies bimestris, & trimestris, ac etiam quadrimestris, & amplius: nam & sex mensium dies inquit sub ipso polo esse: & cætera quæ idem ipse Cleomedes exequitur, à quo in lib. de mundi contemplatione, de tota hac dierum ratione accurate multa referunt, ut multos alios mittam, qui tum philosophiam, tum astrologiam literarum monumentis tradiderunt. Vniustamen Pontani uerba, quibus totam hanc breuissimè rationem complexus est, lib. de reb. celestibus primo, adscribere operæ precium duxi: Et primum quidem, inquit, siue illud clima, siue potius cliuum, aut etiam tractū, aut incli-

inclinationem uocaueris, tum diem maximum sub æstiuum solstitiū, tum noctem longissimam sub brumale XIII. tantum horarū habet: neque enim ultra hoc spacium aut dies aut nox illic producit, neque citra XI. subducitur. Hic tractus quoniam Meroën Aegypti pertingit, inde à Grecis *διὰ μέρους* est agnominatus. In secundo autē climate dies & noctes ad horas XIII. adijciunt horæ unius dimidium ubi maximè productæ sunt, ac tantum demunt ubi subductæ: quod quoniam Syenen, quæ est plagæ illius urbs notissima, tractu suo complectitur, ab ea nomen accepit *διὰ συνόχης*. & ille quidem tractus Meroënsis, hic uero dici à nobis Syenensis potest. In tertio, quod ab Alexandria dixerit Alexandrinum, dies noctesque maximæ illæ quidem sunt horarum XIII. minimæ autem decem. In quarto, quod Rhodium est uocarum, ad horas has XIII. accedit horæ unius dimidium, rursusque tantum demitur è decem. Quintum, quod Romanum dicitur, habet dies noctesque ubi productissimæ sunt horarum XV. ubi subductissimæ notuem tantum. Sextum, quod agnominatum est Helleponticum, addit ad horas has horæ alterius dimidium, ac tantum demit de nouem. Septimum Borysthenicum, habet horarum XVI. tum dies tum noctes ubi ad summum excreuere: at ubi quò decrescat

amplius non habent horarū VIII. Quidam addidere octauū, idēq; Rhiphæū, à Rhiphæis montibus: quinetiam quidam Hyperboreū uocauerunt. Hoc in tractu maxime frigidus, & ab æquinoctiali linea quam remotissimo, quo propius ad uerticem septentrionis accesseris, eo amplius augetur sub æstatem dies, sub hyemem noctes: siquidem comperitum est ad horas x x i accedere. Hactenus totidem Pontanus uerbis.

His ita de dierum longitudine ac breuitate cōmemoratis, de eorundem differentijs cōpriosius aliquanto agamus, si seorsum ab his quæ supra dicta sunt, aliqua de eorum partibus prius afferamus, ut res tota planius constet. Diuiditur autem in quadrantem, qui est diei quarta pars, ut dictum est, hoc est, horæ sex: uel in horas xxiiii. de quibus paulò post agemus. Hora uero in puncta quatuor. Punctum uero quarta pars horæ. Momentū est decima pars puncti à motu siderum: uel est, ut Isidorus scribit, extremitas horæ in breuibus interuallis, cum sol aliquid sibi cedit atq; succedit. Dicitur & momen. Vncia duodecima est pars momenti. Atomus xl vii. uncia pars. Sed hæc à mathematicis: nos ciuiles potius afferamus, quando de his apud auctores crebrior est mētio. Igitur Numa Rex, ut scribit Macrobius, sicut in menses annū, ita in dies mensem quencq; distribuit: diesq; omnes

Diei diuisio.

omnes aut festos, aut profestos, aut intercios uocauit. Festi dies deis sunt dicati, profesti hominibus, ob administrandam rem priuatam publicamq; concessi: dicti, ut Festus ait, quod procul à religione numinis diuini. Vnde profestum facere, est tanquam profanum facere: uel, ut quidam dixerunt, pro eo facere uelut feriæ non sint: aut id facere quod ferijs fieri non liceret. Itaq; diem profestum, diem sine ferijs. Intercisi deorū hominumq; cōmunes sunt. Festis insunt sacrificia, epulæ, ludi, feriæ. Profestis fasti, comitiales, comperendini, stati, præliares. Intercisi, ut Varro ait, dies sunt, per quos mane & uesperis est nefas: medio tempore, inter hostiam cæsam & extra proiecta, uel porrecta, ut alij legunt, fas est. à quo quod fastum intercedit, intercisi: aut quod intercæsum nefas. Hi uero, ut Macrobius ait, nō alia ratione diuiduntur: nam illorum dierum quibusdam horis fas est ius dicere. Cum enim hostia cædebatur, fari nefas erat, inter cæsa & porrecta fari licebat, rursus cum adolebatur nō licebat. Hinc exit illud prouerbialiter à Cicerone dictū ad Atticū: Ne quid inter cæsa & porrecta, ut aiunt, oneris mihi addatur, aut temporis. Significat enim, ne quid temporis ei prorogetur in prouincia: à sacrificandi scilicet consuetudine sumptum. Varro lib. 2. de ling. lat. Nam flamen, inquit, dialis auspicatur uindemiā, ut

Intercisi dies.

Prouerb.

iussit uinū legere agna Ioui facit, inter cuius extra casa & porrecta flamen uinum prorsus legit. Qui hoc ab auspiciōū ritu sumptū autumant, ipsi uiderint. Sed id etiā moris in quibusdam diebus apud nos Christianos seruatur, ut scilicet dum sacra hostia celebratur, ius tacet, reliquum diei ius dicitur. Iuriscōsulti sanē quidam dies intercisos scribūt eodem esse qui & diffisi in iure dicuntur, cuius nominis ratio à Seruio Grammatico lib. 6. Aeneid. hęc colligit: ait enim, diem illum diffissum in iure dici, qui partim religiosus, partim factus est. Meminit & Varro in libris de ling. lat. si sanē legatur, ubi de intercisus agit: Dies, inquit, qui uocatur sic quando rex comitiāuit, fissus dicitur ab eo, quod eo die rex sacrificulus dicat ad comitium, ad quod tempus est nefas, ab eo fas. Hinc & diem diffindere dicere solebant, pro eo quod est differre iudicium. Cum enim negociū aliquod uel iudicium expediendum esset, quod ob religionem legitimā uel aliā causam differre oportebat, dies diffindebatur, id est, scindebatur, uel differebat. Vlpianus: Et ideo lex, inquit, xii. tab. si iudex uel alteruter ex litigatoribus morbo sōtico impediatur, iubet diem iudicij esse diffissum. Gell. lib. 14. de se iudice electo agēs: Nequaquā, inquit, adduci potui ad absolnendū: iussi igit diem diffindi, atq; inde à subfellij pergō ire ad Phaurinū, Meminit & Li-

Dies diffisi.

& Liuius lib. ab urb. cōd. ix. Atq; ei legem curiatam de imperio ferenti triste omen diem diffidit. Aldina tamen exemplaria, diem definiunt, habent. Alia, diem diffudit. Sedem & Horat. lib. serm. 2. nihil diffindere possum, ait, id est, nihil differre, uel rem producere, quin pronuncie. A diffidendo in hoc significatu, diffisionē quoq; dixit Gell. eodē quo supra loco: Atq; in rerū, inquit, diffisionibus. compendinationibusq; & alijs quibusdam legitimis rebus. Et hoc quidē modo Politian. asserit se legisse, cum in Pisanis nō amplius illis, sed Florentinis Pandectis, tum in Gellij peruerustis codicibus. Quod & doctis. hodie Andreas Alciatus LL. & Iuris Doctor. Contra hos tamē, nimio (ut uidei) studio Italæ cōtra dicendi nationi, intrepidē Budæus legendū asserit, diffusum diem, & diffundere diē. Sed de hoc satis, ne nimium dicam: & propterea de festis & profestis nō nihil proferamus. Sacra erat celebritas, uel cum sacrificia deis offererent, uel cum deis diuinis epulationibus celebrabatur: uel cum ludi in honorē deorū agebant, uel cum ferie obseruabant. Ferie autem dictæ, ait Macrobinus, ab epulis ferendis: in ijs enim epulæ fiebant ex pecorum frugibusq; prouentibus. Alij à uerbo fari, ferias dictas putāt, qua in re syllaba cōsentit. Festus à feriēdis uictimis appellatas scribit ferias. Feriarū uero publicarū quatuor genera fuerūt.

Dies festi ac profesti.

Statiuæ feriæ.

Aut enim *statiuæ*, aut *conceptiuæ*, aut *imperatiuæ*, aut *nundinæ* fuerunt. *Statiuæ* quidē erant uniuersi populi cōmunes, certis & constitutis diebus & mēsis, & in fastis statisq; obseruationibus annotatæ: in quibus præcipuē seruabantur agonalia, carmentalia, lupercalia.

Conceptiuæ.

Conceptiuæ uero feriæ fuerunt, ut Festus & Macrobius scribunt, quæ quotannis à magistratibus uel sacerdotibus concipiebantur in certos dies, uel etiam incertos, ut sunt *Lating*, *sementinæ*, *paganalia*, hoc est, compitalia.

Imperatiuæ.

Imperatiuæ erant quas Consules & Prætores pro arbitrio potestatis indicabant, ut hoc tempore à Pontificibus & Regibus.

Nundinæ.

Nundinæ paganorum, id est, rusticorum erant, quoties conueniebant qui negotijs proprijs uel mercibus prouisuri erant. Erant præterea & familiarum feriæ propriæ, ut *Claudie* familiæ, *Iulie*, *Corneliæ*, & si quas ferias propriæ quæq; familia ex usu domesticæ celebritatis obseruabat, ut *Leonis* & *Clementis* tēpore *Medicæ* familiæ, quæ *Cosmæ* diem, hoc est v. calen. Octob. feriatū summa religione colebat. Erant & singulorū, ut dierum natalium, quæ & hodie à nonnullis obseruantur, ut, quoad uixere, *Picus* & *Manardus*, quorum utriusq; libenter quoad uixero meminero. Fuere item fulgurū expiationes, funerum & nuptiarum. Priuatę quidem feriæ, teste Festo, hæ dicebantur: ita enim ille scribit:

scribit: Priuatę ferię uocantur sacrorum priorum, uelut dies natales operatione denicales. Apud ueteres quoq; quicunq; nominasset, ut ait Macrobius, *Semonam*, *Seiam*, *Segetiam*, *Tutulnam*, ferias obseruabat. Item *Flaminica* quoties tonitrua audisset feriatæ erat, donec deos placasset. Sacerdotes porro affirmabant ferias pollui, quoties ijs indictis conceptisq; opus aliquod fieret. Præterea nō licebat sacrorum regem & flamines uidere ferijs opus fieri. Atq; ideo per præconem denunciabant, ne quid tale ageretur, & præcepti negligens mulctabatur. Præter mulctam etiam affirmabant, eum qui talibus dieb. imprudens aliquid egisset, porco piaculum dare debere. prudentem expiare non posse *Scuola* pontifex asseuerabat. Sed *Varro* negat eum pollui, qui opus uel ad deos pertinet, sacrorū ue causa fecisset, uel aliquid ad urgentem uitę utilitatem respiciens actirasset. *Scuola* deniq; consultus quid ferijs agi liceret, respondit, id quod prætermissum noceret: quapropter si bos in specus decidisset, eumq; paterfamiliās adhibitis operis liberasset, nō est uisus ferias polluisse: nec ille qui trabem tecti fractam fulciendo ab imminenti uindicauit ruina. Vnde & *Vergilius*, utpote omnium disciplinarū & rituum peritus, sciēs lauari ouem, aut lanę purgandę, aut scabiei curadę gratia, pronunciauit, tunc ouem

per ferias licere mersari, si id remedij causa fieret. ita enim cecinit:

Balantumq; gregem fluuio mersare salubri.

quippe adijciendo salubri, ostendit auertendi morbi gratia tantummodo, non etiam ob lucrum purgandæ lang causa fieri cõcessum: quod & Columella, & Seruius cum Macrobio diligenter obseruarunt. Hæc de festis, & qui ab eis nascuntur, qui & nefasti uocantur, per quos, ait Varro, nefas fari prætorem, Do, dico, addico: & à Varrone Sex. Pompeius, Ouidiusq;. Nunc de profestis, & qui ex eis prodeunt nonnihil dicendum, hoc est, de fastis, comitialibus, comperendinis, statis & præliaribus. Fasti sunt quibus prætori licet sine piaculo fari, quæ tria uerba modo dicebam, Do, dico, addico. Illud par est hoc loco admonere, & fastos etiam dici libros in quibus festa & profesta & nefasta continentur, qualia sunt quæ hodie usitata uoce calendaria uocamus, quomodo Ouidius fastos suos appellauit. Hos Flauionem publicasse restis est Cicero, Macrobius, & alij. Hos & fastus, quartæ scilicet inflexionis dicimus, & grammatici obseruant. Fastis diebus cõtrarij sunt nefasti, per N literam, ut ait Festus, notati, id quod adhuc est uidere in fastis antiquorum. Hos & nefandos uocatos ait Priscianus, à Græcis ἀνοσπιδας eodem autore dictos, quorum apud autores crebra mentio: quibus & festiue

Fasti dies.

festiue Lucianus hominem moribus ferum, corpore non integrum, mollem, periurum, uitijs inquinatū omnibus, abominandum, dici posse ait similem. Hinc & senarius ille græcus, ἀνοσπιδας ἀνοσπιδας, ἡγεὶ βέλτων ἀνοσπιδας, hoc est, homo nefastus, & tuens quid perfidum. Hos eosdem dies Plutarchus & ἀνοσπιδας dixit. Hinc & Suidas eos non conuenire ad actiones ait, hoc est, οὐ πὸς ἀράς αὐτῶν ἡδὲ δεισι, uel dies sunt, inquit, quibus defunctis libamina deferuntur. Sanè Attici septem dies ἀνοσπιδας custodiebant, quibus Manibus inferias peragebant. Dies quoq; quibus rei capitis damnabantur, uel insigni aliqua calamitate funesti, eodem nomine dicti. Sunt & qui ἀνευδάς nuncupent. Hi & à nostris religiosi dies dicuntur, de quibus Gellius lib. quarto Noct. Att. in his rem diuinam facere, & rem quampiam nouam exordiri temperandum esse ait. Hoc uulgus perperam nefastos appellat. Hinc dies Allienfis religiosus dictus à Marco Tullio in epist. ad Atticum. Macrobius lib. Sat. iij. Religiosi, inquit, dies sunt, qui facienda & uitanda discernunt. Sacri uero dies sacrati sunt. Fortunatianus libro rhet. tertio, religiosos sacris opponere uidetur. Festus religiosos dies ait, quibus nisi quod necesse est nefas habet facere, quales, inquit, sunt sex & triginta atri qui appellantur, & Allienfis, atq; ij quibus mūdus patet,

qui ter in anno patere dicebatur, ut in Calendario docebimus. Plutarchus in Camilli uita disputat, cum in mentionem incidisset horum dierum ἀνοργάσιον, an iure inter dies aliqui habendi sint boni, malive. Heraclitumque philosophum ait Hesiodum accusare, qui bonas malasque nonnullas fecerit, ac si non teneret totius diei naturam unam esse: nonnullasque historias tam Græcas quam Romanas eo loci commemorat, quibus Hesiodi sententiam ipse comprobare uideretur, quod scilicet aliqui in fausti sint dies & religiosi, id est, ἀνοργάσιον. Nec hoc in Camillo tantum, sed & in alijs locis idem scriptor ostendit. Erant & dies comitiales, quibus cum populo agi licebat. Et fastis quidem lege agi poterat, cum populo non poterat. Hos dies ingeniosus poeta in Fastis ita complexus est:

Ne tamen ignores uariorum iura dierum,

Non habet officium lucifer omnis idem.

Ille nefastus erit, per quem tria uerba silentur:

Fastus erit per quem lege licebit agi.

Nec toto perstare die sua iura putaris,

Qui iam fastus erit mane nefastus erat.

Nam simul ex te deo data sunt licet omnia fari,

Verbaque honoratus libera prætor habet.

Est quoque quo populum ius est includere septis,

Est quoque qui nono semper ab orbe redit.

Comitiales dies antiqui per C litteram notabant, ut est uidere in fastis antiquorum. Præter hos

ter hos fuerunt & comperendines, quibus uadimonium licebat dicere. Erant & statii, qui iudicij causa cum peregrino instituebantur: uel ut Festus scribit, Status, inquit, dies uocatur, qui iudicij causa præstitutus est cum peregrino: eius enim generis ab antiquis hostes appellabantur, quod erant pari iure cum populo Ro. Atque hostire ponebatur pro æquare. Plautus in Gurgul. de statio die meminit: Status condictus cum hoste intercessit dies, quo loco hostem Plautus more uetere peregrinum significat. Erant & dies qui pandiculares dicerentur, idem qui & comunicarij, in quibus omnibus deis communiter sacrificare consueuerant, ut est notatum apud Festum. Præliares ab iustis, ait Macrobius, non fegregauerim: siquidem, inquit, iusti sunt continui xxx. dies, quibus exercitui imperato uexillum ruffi coloris in arce ponebatur. quod idem penes Festum. Vocatur etiam iusti dies integri, quem admodum iustum exercitum, iustum uolumen &c. ut erat lex illa Romanis: Aeris confessi, rebusque iure iudicatis xxx. dies iusti sunt. Sex. Cæcilius Iureconsultus apud Gellium lib. 20. cap. 1. Confessi aeris ac debiti iudicatis triginta dies sunt dati conquirendæ pecuniæ causa, quam dissoluerent, eosque dies decem uiri iustos appellarunt. & alia que subdit idem Gellius. Præliares autem omnes dies, quibus fas est repetere, uel hostem lacessere.

Stati dies.

*Pandiculares.
Communicarij.*

Præliares.

Nam cum Latiar, hoc est, Latinarū solenne concipitur, item diebus Saturnaliorū, sed & cum mundus patet, nefas est praelium sumere: quare nec Latiar tēpore quo publicē quōdam induciæ inter pop. Ro. Latinosq; firmatę sunt, inchoari bellum decebat: nec Saturni festo, qui sine ullo tumultu bellico creditur imperasse: nec patente mundo, quod sacrum Diti patri & Proserpinæ dicatū fuit: satiusq; oclusa Plutonis fauce eundem ad praelium putauerunt. Vnde & M. Varro ita scriptum reliquit: Mundus cum patet, deorum tristiū atq; inferū quasi ianua patet: propterea nō modo prelium cōmitti, uerum etiam delectū rei militaris causa habere, ac militem proficisci, nauem soluere, uxorem liberūm quarendorum causa ducere religiosum. Vitabant etiam feriis, sicut idem Varro in augurum libris scripsit in hęc uerba: Viros uocare feriis non oportet: si uocauit piaculum est. Scien dum est tamē, eligendi ad pugnandum diem tunc fuisse licentiam si ipsi inferrent bellum: at cum exciperent, nullum obstitisse diem. Quis enim obseruationi locus, cum eligendi facultas nō supersit: Dies præterea postriduanos ad omnia Romani cauendos putarunt, quos etiam atros infausta appellatione damnarunt: & hoc in primo Faistorum pœta cum de Calendis, Nonis & Idibus egisset, ita describit: *Omnibus istis*

Ne

Ne fallare caue, proximus ater erit.

Omen ab euentu est, illis nam Roma diebus

Damna sub aduerso tristia Marte tulit.

Idem & T. Liuius lib. 6. ab urb. cōd. & longū extat Plutarchi problema. Verrius uero Flaccus lib. de uerb. sig. apud Gell. lib. 5. Dies, inquit, qui sunt postridie Calendas, Nonas & Idus, quos uulgus imperitē nefastos dicit, propter hanc causam dictos habitosq; atros esse scribit. Lege Gelliū. Marcellus, atri dies, inquit, dicunt, quos nunc nefastos uel posteros uocāt. Aphranius fratribus: Septēbris heri Calendę, hodie atri dies. Posterī, inquit Festus, Nonarū, Iduū, & Calēdarū dies nuptiis alieni habent, quoniā hi dies decreto pontificū atri iudicati sunt, qđ quotiescūq; Romani duces belli gerendi gratia his dieb. supplicauerunt, male remp. gessere. Meminit horū dierū D. Ambrosius, eos Christianos redarguens qui eos obseruaret. Sed quid uetat, ut cum de atris Romanorū dixerimus, etiā hoc loco asseramus, cur albi, lati & fausti à Græcis & Latinis dicant? Scribit in Periclis uita Plutar. cum Athenienses bellū cōtra Samios haberent, Periclē Samiorū urbē obsedisse, qđ cū cōtatione ac mora q̄ nece hominū urbē capere mallet. Eius rei cū iam milites tēdere cōpisset, nec propterea Pericles eos satis quietos haberet, in partes octo exercitū omnē diuisit, remq; ad sortes traduxit, ut cui alba faba

sorte obuenuisset, epularetur atq; in ocio esset, ceteris pugnantibus. Idcirco dicitur (ait Plutarchus) posteros dum uoluptatibus ac genio operam darent, album illum diem ab alba faba nūcupare solitos. Haecenus ferè Plutarchus. Alij hunc morem ex Thraciā instituto emanasse tradunt, ut Plin. lib. 7. Vana, inquit, mortalitas & ad circumscribendam se ipsam ingeniosa, cōputat more Thraciæ gentis, quæ calculos colore distinctos pro experimento cuiusq; diei in urnam condit, ac supremo die separatos dinumerat, atque ita de unoquoq; pronunciat. Quem morem secutus, epigramma memini me exordiri ad B. Ferrinum in natalem eius filioli:

Threicio Ferrine dies signanda lapillo,

Mascula qua proles te facit esse patrem.

Horatius tamen hunc morem Cretenesium fuisse innuit eo carmine:

Cressa nec careat pulchra dies nota.

Nisi quis Thressa, pro Cressa, malit apud Horatium legere. Ad hanc consuetudinem poetæ sepe alludunt, ut Persius:

Hunc Macrine diem numera meliore lapillo,

Qui tibi labentes apponit candidus annos.

Quo loco probus Grammaticus, seu Cornutus, hanc planè consuetudinem describit, & Cretenesium fuisse ait, quo modo & apud Horatium Acron & Porphyriion. Sed ad institutum iam redeo, de postridianis diebus, de qui

de quibus Plutarchus in Romanis quæstionibus: Quid est, inquit, quod postridie Calendas, Nonas et Idus nequaquam exire, nec peregrè proficisci Romani cōsueuerunt? Quo loco inter cætera negat propter Alliensē diem postridianos dies uocari, aliamq; libertius ipse amplectit opinionem. Vide igit, inquit, ne quæadmodū Olympijs deis ac cælestibus primū mensem cōsecrarūt, secundū uero chthonijs & inferis, in quo purgationibus utebantur, & mortuis parētabant, sic & dies alios quidē quasi autores ac principes, tres scilicet, festos & sacros posuerunt, Calendas, Nonas, Idus: eos autē qui deinceps sequuntur deis manibus attributos, nefandos ac religiosos habendos existimauerunt: nam & Græci primum mensis diem deis sacratū habebant, eum uero qui sequebatur heroib. ac dæmonib. attribuerunt. Secundū quoq; cratera heroib. & semideis libare solebant. Tum etiam idem subiungit quædam de numerorum ratione. Vnitatem enim in primis ait diuinitatis quiddam & numinis habere: & quidem omnem imparē terminatum esse, & terminare perfectumq; esse: contra parē numerum & indigentē esse imperfectumq; ac indefinitum. Alia his quædam adiungit, quæ mihi satius uisum est præmittere, quàm plura inculcare, & ad eas rationes deuenire, quæ à Latinis autoribus afferuntur.

Igitur Gell. annaliū lib. 15. & Cassius Hemi-
na hist. libro secundo referunt, anno ab urbe
condita c c c l x i i i. à Tribunis militum
Manlio & Pothumio collegisq; eorum in
senatu tractatum, quid esset, propter quod
toties intra paucos annos malè esset afflicta
respublica: & ex præcepto patrum Lucium
Aquinium haruspice in senatum uenire
iussum religionum requirendarum gratia,
dixisse, Q. Sulpitium Trib. militū ad Alliam
aduersum Gallos pugnaturū, rem diuinam
dimicandi gratia fecisse postridie Idus Quin-
tileis. Item apud Cremerā, multisq; alijs tem-
poribus & locis, post sacrificium die postero
celebratum, malè celsisse cōsiliū. Tunc pa-
tres iussisse, ut ad collegium Pontificū de his
religionibus referretur: pōtifficesq; statuisse,
postero die omnes Calendas, Nonas, Idus,
atros habendos, ut ij dies neq; præliares, ne-
que puri, neq; comitiales essent. F. Max. Ser-
uilianus Pont. in lib. 12. negabat oportere a-
tro die parentare, quia tunc quoq; Ianum Io-
uemq; præfari necesse esset, quos nominari
atro die non oporteret. Sunt uero qui atros
eos esse perperam existiment, qui ab obserua-
trice eiusmodi rerum prouincia Aegyptiaci
dicti sunt, de quib. paulò post agemus. Eos-
dem tamen atros nonnulli communes, ue-
lut ad emendationem nominis, ut ait Ma-
crobius, uocitarunt. Præterea ante diem quar-

quartum Calendas, uel Nonas, uel Idus, tan-
quam inauspicatum diem pleriq; omnes ui-
tabant. Quidam in Cannensem cladem refe-
rebant, idq; ex Q. Claudij libro quinto an-
naliū adstruere tentabant, qui scribit ante
quartum Nonas Sextiles, Cannensem cla-
dem factam fuisse. Sed Varro nihil ad rem
militarem pertinere ait, utrum fastus uel ne-
fastus sit dies, sed hoc ad priuatas solum a-
ctiones respicere. Dubitatum etiam apud an-
tiquos, an nundinarum dies inter ferias es-
sent referendi nec ne: cuius rei cum uarij sint
sententiæ, breuibus eas hic colligere libuit.
Titus de ferijs scribens, Nundinas inter fe-
rias non retulit, tantum solennes uocauit.
Iul. Modestus affirmat, Messala augure con-
sultente pontifices, an nundinarum Roma-
narum dies ferijs tenerentur, respōdisse eos,
nundinas sibi ferias non uideri. Trebatius li-
bro primo religionum ait, nundinis magi-
fratum posse manumittere, iudiciaq; adijce-
re. Contra hos Iulius Cæsar 16. auspiciorū
libro negat nundinis concionem aduocari
posse, id est, cum populo agi: ideoq; nundinis
Romanorū haberi comitia nō posse. Corn.
autem Labeo libro primo fast. nundinas fe-
rias esse pronūciauit. Sex. Pomp. Nundinas,
ait, feriarū diem esse uoluerunt antiqui, quò
rustici mercādi uendendiq; gratia in urbem
conuenirent: eumq; nefastum, ne si liceret

*Nundinarū dies
an inter ferias nu-
meratus.*

cum populo agi interpellarentur nundinatores. Causa uero huius ueritatis apud Granium Licinianum lib. 2. inuenitur: ait enim nundinas Iouis ferias esse, siquidem Flaminica omnibus nundinis in regia Ioui arietem solita sit immolare: sed lege Hortensia effectum ut fastae essent, uti rustici, qui nundinandi causa in urbem ueniebant, lites componerent: nefasto enim die praetori, ut diximus, fari non licebat. Ergo qui ferias dixerunt a mendacio uendicantur patrocinio uerustatis: qui contra sentiunt, aestimatu aetatis, quae legem secuta est, uera deprompserunt. Plutarch. in quaestionibus, nundinas ait Saturno consecratas, quod scilicet is deus emendi ac uendendi copia fructuum principium attulit. Nundinarum uero originem quidam Romulo assignant, quem communicato regno cum T. Tatiano, sacrificijs & sodalitatibus institutis, nundinas quoque adiecisse ferunt, sicut Tuditanus affirmat. Sed Cassius Seruium Tullium nundinas instituisse ait. Geminus uero scribit, nundinarum diem regibus iam exactis celebrari coeptum esse, quia plerique de plebere petita Seruii Tullii memoria, ei nundinis parentarent: cui sententiae & M. Varro consentit. Rutilius autem Romanos nundinas instituisse scribit, ut octo quidem diebus in agris rustici opus facerent, nono uero die intermisso rure ad mercatum legesque accipiendas Romam

Romam uenirent, & ut scita atque consulta frequentiore populo referrentur, quae trinundino die proposita, a singulis atque uniuersis facile noscerentur. Unde & mos tractus, ut leges trinundino die promulgarentur, quem morem cum probe non teneret qui Dionysium transtulit Halicarnasseum Lopus, pro trinundino & nundinis lib. 7. hist. sic latine uertit, de Mutio agens: Post haec, inquit, tempus praescribitur ad apparatus defensionis usque ad forum tertium: fiebant enim tunc Romanis, ut nunc quoque fiunt, fora in dies nonos: quidam conuenientes ex agris in urbem plebei permutationes faciebant rerum uenaliu, & inter se iudicia accipiebant, & de publicis quorum erant ex lege domini, & quae permitteret ipsis senatus ferentes calculos ea faciebant. Dies uero septem medios inter fora, coloni iidem multi & pauperes in agris morabantur. & reliqua. Hoc loco libentius graeca apposuissim uerba, sed non mihi praestitum est nunc exemplaris graeci copia. Deceptum uero interpretem putarim, quod graece ἀγορὰ legeret, quae dictio Graecis diuersa significat, inter quae & forum & nundinas. Nam & Plutarchum uidemus cum alibi, tum in eo loco caufarum capitum rerum Romanarum eadem dictione usum, Cum testes, ait, huius rei sunt τὰ τὰς ἀγορὰς διενεχθέντα ἡμερῶν τὰ ἀγορὰν ἐπιπέδου, νομδίνων δὲ καλουμένων, ἱερὰς τοῦ κρένου

uoluisse deum. hoc est: Conuentus singulis nouem diebus celebrati in forum, nundinæ uocati, quæ Saturno sacra putantur. Porro quod in nonis diebus nundinæ agerentur, indicio etiam nunc extant antiqua quædam diuersis in locis reperta fragmenta fastorum, ex quibus umbram saltem colligimus octo dierum: nam menses ita prænotatos habent literis, ut adusque H perueniant, quæ est octaua litera, quomodo & nunc ex ritu Christiano usque ad septimam, hoc est G, ut diximus, notamus. Sed his missis ad nostra redeo. Et hunc trinundini morem adumbratè quidem & quoquo modo hodie seruari uidemus, cum trino præconio quid publicè, uel à principe, uel à Republica promulgatur. Trinundinum autem dicimus, & trinundinum nundinum, & tertias nundinas: nam nundinæ & nundinum rectè dicimus. Verum hæc notiora. Eadem etiamnum ratione antè iam dicta, candidatis in petitionibus usus fuit in comitium nundinis uenire, & in colle consistere, unde coram possent ab uniuersis uideri. Verum hæc omnia negligentius haberi cœpta, & post abolita, postquam trinundino etiam ob multitudinem plebis frequentes adesse cœperunt. Dictæ autem sunt nundinæ quasi nouendinæ, à numero scilicet nouem & dies. Alij à Nundina Romanorum dea, quæ à nono die nascentium dicta est, ut Macro-

Macrobins scribit, qui dies lustricus nuncupatur, quo scilicet infantes lustrantur, & nomen accipiunt: quod & Pomp. Festus testatur. Sed lustricus dies maribus nonus fuit, fœminis octauus. Cur uero id Romani facerent pluribus explicat Plutarchus in questionibus: ait enim ideo citius fœminas lustrari, quod citius quàm mas fœmina adolescat: ideoque septimum prætermisum, quod obseruatum sit eum diem perniciosum esse infantibus, ea præsertim causa, quod illis umbilicus sæpe resoluitur. Sed & aliam in numerorum potestatem retulit. Tum & illud subiungit, fœminas duobus, mares uero tribus nominibus uti consueuisse apud Romanos: quod idem in Marij uita in exordio statim repetit, etsi quosdam uel caruisse tertio, uel ignotum potius fuisse uideamus, ut C. Marium, & Q. Sertorium. Qua ratione Possidonium aliter sentientem reprehensione dignum existimauit idem ipse Plutarchus. Verum de Romanorum nominibus res notior est, quàm ut ego pluribus hic comprobem, ab alijs pridem ante me tractatam. Sanè, ne institutum deseram, diem qui post quintum Iduum esset, quinquatrus uocabatur, qualis dies Mineræ dicatus. Simili modo & triatrus, & sextatrus, & septimatrus, & decimatrus, de quibus Pompeius Festus. Porro fue-

runt dies quidam in mense etiã apud Romanos qui *unz po vngē* uocati sunt, quorum meminit Suidas, qui eos etiam ait prius à Phrygi-
bus fuisse obseruatos: quales tamen, & quot fuerint, hætenus uel ex ipso, uel ex alio cognoscere haud memini: si tamen coniecturæ locus detur, Deum matri sacros fuisse putarim, hoc est, Megalesia uel Matronalia seu Matrاليا. Fuerunt & apud Græcos Datyli seu Datylli (utrunq; enim legimus) dies felices ac fortunati, à Datylo quopiã, cui apud Athenienses omnia felicia ac prospera contigere, ut res usq; sit in prouerbium deducta. Sunt præterea & duo dies in mense quolibet, qui Aegyptiaci uocati sunt, quorum & paulo ante meminimus, quos & uariè relatos inuenio: quidam enim inauspicatos eos esse dicunt, alij contrã: ego de his nihil statuo: quæ ab astrologis, & nostris quibusdam scripta comperi duntaxat refero, nõ ueritatis, sed curiositatis gratia, ne lectorem hac in re fraudasse uideri possim, quem saltem rerum uarietate, si non facundia ac lepõre, mulcere cupio. Lectorem tamẽ admonitum uelim, dies hos pierati ac religioni parum conuenire, ut monet Ambrosius, utcunq; ergo hi sunt ab Aegyptijs instituti & appellati, hoc est, à superstitiosissima natione. Sunt uero hi in singulis mensib. duo. In Ianuario quidem KL. & VII. KL. Febr. In Febuario pridie nonarum,

Aegyptiaci dies.

rum, & III. KL. Mart. In Martio KL. & V. KL. Aprilis. In Aprili IIII. Iduũ, & XII. KL. Maij. In Maio V. Nonas, & pridie KL. Iunias. In Iunio IIII. Iduũ, & XV. KL. Iulias. In Iulio III. Iduũ & VI. KL. Augusti. In Augusto KL. & IX. KL. Septembris. In Septembri III. Nonas & XI. KL. Octobris. In Octobri V. Nonas & XI. KL. Nouembris. In Nouembri Nonas & IIII. KL. Decẽbris. In Decembri VII. Id. & XI. KL. Ianuarij. Quorũ omnium dierum rationẽ concludere possumus duobus his uersibus:

Augusto decies auditus lumine clangor

Liquit, olens, abijs, coluit, colet, excute gallum.

Horum uersuum singularum dictionum primarum & secundarum syllabarũ literas desume, & quota prior fuerit in literarum numero, eum mensis numerum accipe: alterius uero syllabæ eundem à fine numerum. Exemplum propono ultimi mensis, hoc est, Decẽbris, cui hæc dictio, *gallum*, deseruit. Prima litera est G. quæ septima est in numero literarum: ergo VII. Decembris dies est Aegyptiaca. Secundę porro syllabæ litera L est, quæ X est in ordine, quoniã H nõ est litera, sed afflatus nota: igitur XXII, quæ decima est à fine eiusdem mensis, altera dies erit Aegyptiaca. Et de his adhuc satis. His ita à me percursis, aliam rursus mensis diuisionẽ afferamus, quam & uulgus & nostra obseruat ecclesia,

Aegyptiacos inueniendi dies ratio.

*Septimana.**Sabbatum unde dictum.*

illumq; in quatuor hebdomadibus & alterius parte diducamus. Hebdomada seu hebdomas græcè, latinè uulgò septimana uocatur: ab Hebræis uero, à quibus fluxisse uideatur, sabbaton: unde & ipsi Iudæi sabbatarij dicti. Cum enim, Mose teste, sex dierum spacio Deus omnia condidisset, septimum quictis ocijq; diem esse uoluit, hoc est, sabbatum seruari præcepit. Appion uero sabbatum nõ à quiete, id est, σαββατῶν, sed à σαββῶν, hoc est lie-ne, denominatū putat. Nam cum Iudæi, inquit, labore fessi essent eo ipso die, & splenis dolore correpti, sabbaton ipsum diem uocauere, à sabbo, hoc est, splene. Iustinus tamẽ ex Trogo lib. 36. & Corn. Tacitus lib. 21. à Mose uolunt institutum sabbatum, & sabbati ieiunium. Lege utriusq; historias, uidebis quàm uaria à nostris prodant. De hoc autẽ Iudæorum in sabbato ieiunio, ante Iustinum & Tacitum, & Strabo ita fermè scriptum reliquit, Pompeium Magnū Hierosolyma cepisse seruato ieiunij die, dum ij ab omni opere abstererent. Suetio, præterea hæc Augusti uerba de hoc eodem ieiunio affert: Ne Iudæus quidẽ, ait, mi Tyberi tam diligenter sabbatis ieiunium seruat, quàm egohodie seruauit. Notior uero est Diogenis grammatici, ut puto, Iudæi, qui cum sabbatis Rhodi solitus esset disputare, extra ordinem accedentẽ Tyberium per seruum in septimū diem distulit: mox cum imperium

rium Tyberius adeptus esset, Diogenes Romanam ipsum salutadi gratia accessit: quẽ pro forib. astantẽ cum Tyberius uidisset, nihil amplius, q̃ ut post septimū annū rediret, admonuit, argutè admodū referens sabbati dilationem. Sed ut ad propositā rem redeā, & hebdomada ipsa sabbatū uocata est: nam Hebræi & primores Christianorū dicere cõsueuerunt, primā sabbati, secundā, terciā, quartā, quintā & sextā sabbati, quæ & græcè *σαββατων*, id est, preparatio dicit: septima aut̃ propriè est sabbatū. De hac hebdomada ita Isidor. Hebdomada, inquit, à numero septẽ dierū dicta est, quorū repetitione & menses, & anni, & secula peragunt. Cæsorius q̃q; de septenario agēs: Septenario, inquit, quo rota humana finiẽ, ut Solõ scribit, & Iudæi in dierū omniū numeris sequunt. & reliqua. Porrò & sabbatū omnẽ celebritatẽ significare græcus Doctor scribit, *σαββατον γὰρ πᾶσαυτερον ἐκείνου*. quo loco inquit, cur Euāg. dixerit, *ὁπρὸ σαββατων*, nõ autẽ *σαββατων*. Verū de sabbato satis. Arabes nostros & Iudæos sequunt in hebdomada, ut qui per septẽ dies & ipsi menses numeret: primūq; diẽ dominicū cõstituunt, incipientes ab occasu solis diei sabbati, atq; ita deinceps, qd eorum tradunt scriptores, barbarè licet. Græci quoq; hebdomade utunt, appellantq; primā, uel secundā, uel terciā &c. uel ut nos, Solis, Lunæ, Martis, & reliqua, ut Theodor. Gaza scribit,

cui tamē quæ ab Hebræis desumpta sunt dierum nomina non satis placent, ut sabbatum & *σαββατον*. At uero gentes, quos nunc uulgi sequitur, à septē stellis uagis, hoc est, planetis, nuncupauere: id quod & Indos fecisse his uerbis libro 3. Philostratus in Apollonij uita significat: Scribit, inquit, Damis Hiar-cham septem annulos Apollonio dedisse, stellarum septem nominibus cognominatos, quorum singulos diebus singulis gestabat Apollonius, iuxta dierū nomina illos distinguens. Eadem repetit & ridet Eusebius Pamphili. Hoc uero planè ordine constare uidemus. Primā igitur gentiles diem Solis, dein Lunæ, tum Martis, post Mercurij, inde Iouis, mox Veneris, demum Saturni constituerunt. Idē ea ratione factū quidam arbitrant, quod scilicet à Sole spiritum gētes se haurire putabant, à Luna uero corpus sumere, à Marte feruorem, ut Bedas de rerū nat. scribit, uel ut Isidorus, sanguinem: à Mercurio uerba & sapientiam, ab Ioue temperantiam, uoluptatem à Venere, perseuerantiam ac tarditatem à Saturno, ut Bedas idem ait, ut uero Isidorus, humorem. Et à Sole quidem, qui in medio errantium stellarū est positus, totū mundum spiritus instar calefieri, & quasi uiuificari uidetur. A Luna autem, propter humoris ministerium, cunctis incrementum corporib. suggeri. A Marte, utpote qui Soli pro-

ximus,

ximus, uis & robur, quod calore ipse simul et natura sit feruidus. A Mercurio, quoniā perpetuò circa Solem discurrens ueluti in exhausta sapiētiae luce radiare putatur: unde & Stilbon dictus ab Ioue, quod Saturni frigore & Martis feruore hinc inde temperatur. A Venere, quod luminis uenustate, quam habere à Solis uicinitate putatur, spectantes mortales allicit atq; afficit. A Saturno demū, quod tardior cæteris sit, perseuerantiam cunctationemq;. Sunt qui Aegyptios fuisse uelint qui diebus ipsis hebdomadūm hæc errantiū stellarum nomina indiderint, ut Philastrius, qui Hermetē Trismegistū, ut paulò post docebimus, fuisse scribit. Dion & Bedas Aegyptios quidem fuisse scribunt, sed Hermetem non nominant. Id uero hac ratione factum, sol quòd maximum sit luminare, luna quòd minus est, & secundum dein ordinata quadam serie & alterna, hoc est, tertio diei primā à sole stellā nomen tertio dedisse, hoc est Marti: quarto diei primam à Luna, hoc est Mercurio: quinto secundam à Sole, id est, Ioui: sexto secundam à Luna, hoc est, Veneri: septimo tertiam à Sole, id est, Saturno attribuerunt. Alij à planetis ipsos quidem dictos, sed ex uis & potestate numerorū: qua dere, mirū quantum laborat noster Egnatius in quadam iuuenili sua, ut puto, racematione. Alij nonnulli ea ratione autumant, quod cuiusq; diei pri-

ma hora ei numini attribuatur, cum omnes diei xxi . horæ, medietatibus, ut ipsi dicunt, planetarū adscribantur, ac regnare quodammodo uideant. Sanè Dion historicus Bithynus lib. hist. 7. atq; 30. hac eadē de re ita prope modum scribit, Politiano in Miscellaneis interprete: Nam quod his, inquit, septem stellis qui planetes uocantur, dies assignari receptum est, inuentū quidem putatur Aegyptiorum: sed in omnes tamen homines haud ita pridem, ut sic dixerim, uulgari cæptum. Ceterum Græci ueteres, quantum equidē sciam, nullo profus eam rem pacto cogniram habuerunt. Quoniā uero cum nationib. alijs, tum Romanis uel maxime, sic mos peruulgatus hic est, ut quasi iam patrius uideatur, pauca super his edisseram, & quo pacto, quæ ue causa sic ordinentur exponam. Duplex igitur audita mihi ratio est, utraq; sanè haud intellectu difficilis, sed ut ambæ ramen inspectionem contineant. Nam si quis harmoniam, quæ diatessaron appellatur, qua una uis uniuersa musicæ totius contineri creditur, ad stellas has, quibus omnis cæli ornatus distinguitur, eodem quo feruntur ordine retulerit, atq; ab orbe illo supremo, qui Saturno tribuitur, incipiens, ommissis duob. sequentibus, quarti deniq; dominum nuncupauerit, ac deinde duos alios transfiliens, seipsum adiecerit, eodemq; modo progrediens

diens præfides illorū deos subinde in orbem recensuerit, atq; ita dies adnumerauerit, deprehendet omnes ratione quadam musica, cum cælesti illa distinctione ornaturq; congruere. Ceterum hæc una est quæ fertur ratio, altera uero eiusmodi est. Si diei noctisq; horas à prima statim cæperis numerare, sic ut primam Saturno, dein sequentē Ioui, tertiam Marti, quartam Soli, quintam Veneri, sextam Mercurio, septimam Lunæ tribuas, per eam scilicet orbium feriem quæ ab Aegyptijs traditur, atq; item denuò facias, donec horas quatuor & uiginti pertrans eas, inuenies primam sequentis diei horam soli coherentem: tum hoc idem in quatuor illis & uiginti horis eadē qua prius ratione si facias, Lunam primā tertij diei horam conciliabis. quod si subinde hoc ipsum in cæteris obseruabis, congruentē planè deum sibi dies quilibet asciuerit. Hæc quidem Dion, cuius descriptionem, ut planius quiuis etiam è plebe percipiat, exemplo declarabimus. Primæ dominici diei horæ Sol dominat, Venus secundæ, Mercurius tertie, Luna quartæ, Saturnus quintæ, Iupiter sextæ, Mars septimæ. Iterum quoq; Sol dominatur octauæ, atque deinceps, ita quod xv & xxii Iuppiter, Venus uero xxiii dominabitur, Mercurius xxiiii , Luna xxv , quæ hora est prima insequētis diei, ergo Luna dominabitur

principio diei insequentis. Atq; pari modo iuxta eandem calculi rationem VIII. horæ, & XV. & XXII. Vigesima uero tertia Saturnus, & Iuppiter XXIII, tum Mars uigesima quinta, hoc est, primæ horæ sequētis diei. Atq; ita Mars ei diei præerit, tum simili modo ac uia de reliquis septimanæ diebus. Sanè Philastrius Brixienſis episcopus nõ spernendæ eruditionis præful, cuius & honorificè in epistolis ab Augustino facta est mentio, in eo quem de hæresibus libro scripsit, eam quoq; hæresin habendam esse Christianis hominibus putauit, quæ, ut uerbis illius agam, dicit nomina dierum Solis, Lunæ, Martis, Mercurij, Iouis, Veneris & Saturni à Deo hæc ita posita ab origine mundi, non hominum uana præsumptione nuncupata, cum à prima origine usq; ad Græcos reges & Hermen fallacissimum illum, qui hæc nomina uanissima & friuola mentiendo ausus est nuncupare, si quærere uolueris inuenies multum fluxisse temporis, & sic paganos, id est, Græcos, hæc nomina posuisse, cum hæc nomina etiam secundum septem stellas dixerint hominū generatione consistere, ut ille ipse delirans hoc definit. Dierum enim numerus, primus, secundus, tertius, quartus, quintus, sextus, septimus à Deo est appellatus, non in hac uanitate nūcupationis turpissimæ initio enunciatus aut traditus, Hucusq; Philastrius. Nec illud

illud præterea hoc loco non annotauerim, certos mensis dies certis numinibus dicatos habuisse gentiles (præter planetas, qui hebdomadæ dieb. dederunt nomina, ut ostensum est) id quod ex autoribus didicimus, in primisq; Hesiodo *ip̄ ip̄t̄ p̄as*, cuius rei & supra meminimus, cum de nefastis ageremus. Hesiodum Vergilius, sed parcius, secutus est, & alij: sed manifestius hoc Dionysius Halicarnassensis ostendit, dum dat præcepta orationis natalitiæ, ubi inter cætera ait: Sin autem dies natalis septimus aut sextus fuerit, sacros hos dies deisq; dicatos esse, & communitatem etiam quandam cum deis immortalib. habere, oportunitate natiuitatis, propterea, ut ego quidem putauerim, quod in hoc Apollo, id est, in VII. in illo, id est, VI. Diana nata est. De nono die præterea subdit: Dicere possis nonum Soli consecratum esse, & paulo post: Sin autem, inquit, XV. sit dies, hanc etiam ad Mineruam referre queas. Hæc ille. Porro diuidere hebdomadas per ferias, ut Christiana usa est ecclesia, Nicephorus in quapiam oratione, & post eum Politianus Constantinum Magnum Imperatorem instituisse prodiderunt. Bedas uero uir multæ lectionis ac diligentia, id Syluestro Pontifici Romano attribuit, quem ideo ferias uocasse ait ad gentiliū feriarum similitudinem: nam cum ferijs minus liceret seruilia opera exercere, sic Chri-

stianis uni Deo immortalī uacare. Prima ergo feria dies est Dominicus, id est, *uenerandus*, iam tum à primis illis ecclesiæ proceribus institutus & nuncupatus, ut in Apocalypsi testis est Io. Theologus. Et tum deinceps secunda feria, tertia, quarta, quinta, sexta, & septima, quam sabbatum Syluester uocauit. Dominicus igitur & sabbatum dies à nostris frequentī sermone usurpantur, posthabitis primæ & septimæ feriæ nominibus, ut nouum & uetus testamentum per eos dies à nobis profiteri innuamus. Porro antiqui & ipsos septem hebdomadæ dies primis Abecedarij literis notare cōsueuerunt, ut uel pueris palam est, quo modo in antiquis nonis quibusq; diebus factitasse, octo literarum figuris, non multo ante scripsimus, nundinarū diem significantes. Sanè in toto anno insunt duæ & quinquaginta hebdomadæ, & diei unius septima, ut Vectius Valens tradit, nostri licet quidam integram diem putent, nisi cum annus est intercalaris: nam in eo uel duæ septimæ, uel dies potius superant. Hactenus de dierū hebdomadibus, quas & Medici peritiores alia ab hac nostra ratione obseruant. Quare & Cicero ad Tyronem: Symphoniam, inquit, Lysonis uelim uirasses, ne in quartā hebdomadam incideres. Certè & ipsi Medici à diebus quibus ægrotus malè habere incipit, obseruāt, quos & propterea, quoniam de ægrotis iudicant,

cant, *negotiosus* & *negritus* uocant, nostri iudiciales & decretorios: de quibus Hippocrates, & post eum Galenus copiosius: à quo, licet non nihil diuersi ac dissidentes sint, Manardus & Fracastorius nuper disseruere, hic libello peculiari, ille, id est Manardus, paulo antequam decederet subtilioris disputationis epistola: quorū utriusq; libenter meminī: ab altero enim plurimū amabar, alterū propter eius elegantiam plurimū facio. Sunt & in uita hominū annorū hebdomades, de quibus Censorinus multa, & Philon hebræus, qui ambo ex Solonis elegia ea de re egerunt: quam ego elegiam, à me ex græco in latinum cōuersam, in dialogis de poëtis retuli. Sed & hac de re D. Ambrosius in quadam epistola ad Orontianum, si non uersus Solonis, rem tamen totam suis uerbis explicat: quin & Hippocratem eadem de re adducit. Ab annorum certè hebdomadibus & climactericis anni deducti, à superstitiosis potius quam ueris philosophis: septimū enim quęq; annū per omnium uitā periculosum, & uelut crifimon esse definiūt. climactericorūq; uocari, hoc est, scalarē. Sed ex ijs alijs alios difficiliore Genethliaci ac Mathematici esse statuerūt: & inter eos aliqui, eos potissimū quos ternæ hebdomades cōficiunt, putant obseruandos, hoc est, unum & uiginti, & XLII. & deinde LXXIII. postremo LXXXIII. in quo Srafeas harum rerum

doctissimus, vitæ terminum defixit. Alij autē non pauci, unum omnium difficillimum climactera prodidere, annum uidelicet unum de quinquagesimum, quem complent anni septies septeni: ad quam opinionē plurimorum consensus, ait Censorinus, inclinat: nam quadrati numeri potentissimi ab omnib. dicuntur. Deniq; Plato ille (uenia cæterorū philosophorū) sanctissimus quadrato numero annorum uitam humanam consummari putauit, scilicet nouenario, qui complet annos **xcj.** Fuerunt etiam qui utrunq; reciperent numerū, unum de quinquaginta & **xcj.** & minorem nocturnis genefibus, maiorē diurnis adscriberēt. Pleriq; aliter moti duos istos numeros subtiliter discreuere, dicentes septenarium ad corpus, nouenarium ad animum pertinere: illum Apollini & medicinæ corporis tributum, hunc Musis, quia morbos animi, quos appellant *madu*, musica lenire ac sanare consueuerit. Itaq; primum climactera annum **xljx** esse prodiderunt, ultimum autem **xcj.** medium uero ex utroq; permixtū anno **lxijj.** quem numerum hebdomades nouem, uel septem *hebdomades* conficiunt. Ad quos nos annos respicientes olim pro Thebaldei nostri climacterico ita in epigrammate cecinimus:

*Lætus ut euadat munitantia tempora fati,
Que nouies actus septimus annus agit.*

Hunc

Hunc autem annum licet quidam periculossimum dicāt, quod ad corpus & animum pertineat, Censorinus tamen, ut Cerellio suo blandiatur, non ducit cæteris infirmoorem: nam utrunq; quidem supradictum, ait, continet numerum, sed neutrum quadratum: & ut est ab utroq; non alienus, ita in neutro potens: nec multos sanē, quos uetustas claro nomine celebrat, hic annus absumpsit, nisi Aristotelem Stagiritem & M. Tullium, illum sto machi infirmitas, & crebræ morbidi corporis offensiones, hunc uiolenta M. Antonij proscriptione. Hunc autem annum climactericum, Aegyptij Androdan nuncupāt, de quo Iulius Firmicus: Inter cæteros, inquit, diame tros hoc maxime obseruandum est, quod septeni anni & noueni per omne uitæ tempus multiplicata ratione currentes, naturali quadam & latenti ratione uarijs homines periculorum discriminibus semper afficiunt: unde & **lxijj.** annus, quia utriusque numeri summam pariter excipit, Androdas appellatus est, nouies enim septē anni **lxijj.** fiunt: & rursum septies nouē simili modo anni fiunt **lxijj.** quia itaq; utriusq; numeri cursus in hoc anni æquata ratione concurrat, grande semper periculi discrimen imponit. Si enim septeni & noueni anni, qui hebdomatici à Græcis & enneatici appellantur, grauia semper hominibus inducunt pericula, quid an-

N 3

nus faciet sexagesimustertius, qui utriusque numeri multiplicatam & inuicem sibi obligatam perficit summam. Hac igitur ex causa Androdas ab Aegyptijs dictus est, quod omnem uitæ substantiam frangat atque debilitet. Hucusq; Firmicus. Sed omnē hanc scantilis anni rationem, etsi, ut æquum est, ridet ut inconstantem, Vectius tamen Valens Antiochenus mathematicus, in libris quos Antilogias inscripsit, pluribus est executus. Augustus Cæsar apud Gellium epistola Cæio filio gratulatur, quod climactericum LXXII. euasisset. Climacterici meminit & Plinius in epistola ad Caluissium, & item Gellius libro tertio, quo loco Varronis libros commemorat, qui Hebdomades inscribebantur. Est & apud Sidonium Apollinarem mentio, libro octauo epistolarum. Sanè & in sacra scriptura annalium hebdomadam mentio, & præcipuè à propheta Daniele: de quibus hebdomadibus antiqui Christiani plura, Origenes, Africanus, Clemens, Tertullianus, Eusebius & Hieronymus, sed & Bedas in lib. de rerum nat. quo loco LXXII. illas explicat à Daniele uaticinatas: & nouissimè P. Galatinus cōtra Hebræos id inficiantes easdem est interpretatus. Cōstabat & ex septem hebdomadibus eorundē Hebræorū annus Iobeleus, ut docuimus. Atq; hæcenus & de dieb. & hebdomadibus: reliquū est, ut & horas describamus.

Cum

Cum de horis sim acturus altius aliquāto reperam, & in primis oblectationis causa fabulosa quædā adscribā. Horas Homerus ait cæli portis præesse, curamq; habere ut modò serenum, modò nubilum sit: à quibus uideri possunt quatuor illa anni tempora horæ appellata nō Græcis modò, sed & Latinis. Horatius de Ioue: Varijsq; mundum Temperat horis. Has Hesiodus ex Ioue & Themide natus cecinit, & harum nomina Eurynome, ab æquali distributione: Dice, ab iustitia: Irene, à pace dicta. Horis templa constructa à gentibus fuisse, legimus apud Pausaniā. Olen uero uates antiquissimus, ab horis Iunonem enutritā suis carminibus prodidit. P. Ouidius noster lib. Metamorph. 2. horas solis asseclas cum alijs temporis partibus facit: ita enim ait:

A dextra læuāq; dies, & mensis, & annus,

Seculāq; & posite spacijs æqualibus horæ.

Horas igitur Plato ἀπὸ τοῦ ὀπίσθεν dictas uoluit, quod scilicet horæ tēpora terminent. At Macrobius horas appellatas ait, quod horus sol dicat, à quo horæ. Marius uero Victorinus Trismegistū ait, cum esset in Aegypto sacrum quoddam animal Serapidi dicatū, & in toto die duodecies urinam fecisset, pari semper interposito tempore, per XII. horas diem dimensum esse, coniecisse, & exinde hunc horarū numerū emanasse, atq; ideo horæ dictæ ab urina, hoc est, ὀπίσθεν. Horus tamen Apollo,

N 4

seu Philippus potius, in Aegyptiorum hiero-
 glyphicis ait utrunq; æquinoctium per Cy-
 nocephalum sedentem significari, quod ui-
 delicet id animal in utroque æquinoctij die,
 duodecies, hoc est, per horas singulas meiat,
 idq; itidem noctib. isdem agat. Hinc, inquit,
 in hydrologijs sedentē Cynocephalum Aeg-
 yptij effingere cōsueuerunt, qui ueluti min-
 gens aquā hydrologij effundat. Sunt & qui
 tradant, eundem Cynocephalum nō modō
 meiere, sed & in singulas horas, hoc est, duo-
 decies latrare. Scribit Philephus animaduer-
 sum in Aegypto, quo tempore sacrificium fa-
 ciendum esset, uictimam immolandam qua-
 ter & uiceties æqualibus inter se spacijs min-
 xisse, & inde horas nomen accepisse ab ὀππος,
 quod idem sit quod ὀππος. Alij horas ita inuen-
 tas tradūt. Cæli, aiunt, quadraturam in par-
 tes duodecim pro ratione musica diuidi, &
 inde horarum manasse rationem, & aquam
 quæ ex tenuissima cauerna difflebat, cum
 per totum diem excepissent, hanc in duode-
 cim partes diuiserunt, ex quibus horis no-
 men impositum, atque inde etiam uasis ipsis
 quibus horas dimetiebantur, clepsydræ &
 hydrologia nuncupata. Horarum uero duo
 sunt genera, æquinoctiales, quæ & æquidia-
 les, ut æquinoctium, æquidiale, teste Festo, à
 Græcis dictæ ἰσομετρικῆς, & temporales quæ ab
 eisdem ἰσομετρικῆς ἀπαι, quæ uulgares à nostris di-
 ctas

ctas uidemus: de quibus ab Astrologis, in-
 primis Ptolemæo & Theone, alijs. Et hæc
 quidem modō longiores, modō breuiores,
 pro terrarum & urbium situ & cæli positio-
 ne, uel cōsuetudine, de quibus nonnihil iam
 prodidimus, cum pauloantē de dierū ac no-
 ctium longitudine & breuitate ageremus.
 Cum igitur in ciuili & artificiali die sex signa
 oriantur, & sex itidem nocte, consequens est
 dies singulos horas duodecim naturales seu
 inæquales continere, & noctes totidē, quo-
 modo antiqui etiam Romani in primis usi
 sunt. Et idcirco inanis eorū est dubitatio in
 epistola Seruij Sulpitij lib. 4. Famil. qui ne-
 sciunt quo pacto ad calendas Iunias noctis
 hora decima dicatur, ubi agitur de nece M.
 Marcelli, ignorantes æquē noctes ut dies di-
 uidi in horas duodecim, iuxta quam consue-
 tudinem palām est Christum in Euangelio
 locutum: Nōne duodecim sunt horæ diei?
 & M. Crassum, cum ad Parthicam expeditio-
 nem proficiscens apud Deiotarū regem, qui
 senior cum esset nouam urbem moliebat, di-
 uertisset, Quid hoc, inquit, rei ô Deiorare,
 duodecima tibi iam instat hora, & nouā ni-
 hilominus urbem ædificare pergis? Cui Rex
 non minus false: Nec tu, inquit, Imperator sa-
 tis matutinus in Parthos moues. Sed nos scō-
 mata mittamus. Est ergo, ut diximus, hora
 duplex, altera ἰσομετρικῆς, id est, æquinoctialis,

fiue ut vulgò dicitur, horologi, quæ & naturalis diei pars est $\times \times \text{iiii}$, quæ in puncta iiii & $\times \text{l}$. momenta, uel ut passim astrologi loquuntur, in minutias uel minuta lx diuiditur: & hæ horæ ubiq; gentium æquales sunt. Altera est *negenda*, hoc est, temporalis & uulgaris seu ciuilis, quæ est $\times \text{ii}$ pars diei artificialis, & noctis simili modo. At quoniã dies artificiales nõ semper sunt æquales, imò quotidie & indies inæquales, uel crescendo, uel decrecendo, sequitur eadem ratione horas uel longiores die crescente, uel breuiores die decrecente fieri: unde & apud autores frequenter est legere horas æstiuas pro longioribus, quas & solstitiales Vistruuius uocauit: item brumales seu hybèrnas pro breuioribus & contractionibus: atq; eadem ratione horas noctis diurnis contrarias, ut cum cecinit Vergilius:

Iam nox hybèrnas bis quinq; peregerat horas.

Sicut enim breuissimæ diurnæ sunt horæ brumæ, hoc est, hybèrni solstitij, ita longissimæ nocturnæ, & contra æstiuæ horæ solstitij. Præterea quoniam singuli planetæ singulis horis dominari & præesse ab Astrologis dicuntur, & mortalia, ut aiunt, disponere, ideo planetarũ, hoc est, errantium stellarũ horæ, quæ ab eis planetariæ uocantur, constitutæ sunt: de quibus nos nihil amplius, suis enim eas mittimus obseruatorib. Horarum uero nomen

nomen apud Romanos diu ignoratum est: ccc enim & eo amplius annis, sine his fuisse Censorinus scribit, & Censorino prius Plin. nam nusquã in $\times \text{ii}$ tabul. horas nominatas tradit, ut in alijs postea legib. lectũ est. Apud Aegyptios tamẽ & Græcos id nomẽ fuisse, horologiorũ ratio uerisimile facit. Sanẽ quomodo respondeant horæ æquinoctiales ciuilib. ex diurnũ uel noctiũ auctione uel decretionẽ, facile ratione mathematica colligit. Ciuiles enim, id est, cericæ bruma & hybèrno solstitio tertia parte minores quàm æquinoctiales interdum esse patet: æstiuo uero solstitio tertia parte maiores productioresq;: & quod sequens est, uincunt hybèrnas duab. quartis, sine, quod idem est, dimidio: id quod & Vergilium significasse autumant, cum ait:

An ne nouum tardis sidus te mensibus addas?

hoc est, Iunio & Iulio, quib. mensib. horæ longissimæ sunt diurnæ. Ad hoc idem etiã poëta respexit, cum in Bucol. lusit: *Sæpe ego longos Cantando puerum memini me condere soles.*

Hinc & mordax ille Catulli in Gelliũ, lepos:

— Et cum te octaua quiete

E molli longa suscitât hora die.

Et Iuuenalis:

Exul ab octaua Marius bibit.

Et sic locutus est Plautus, Pedianus, & rei rusticæ scriptores aliq. Sunt igitur uerno tempore sole Arietẽ, autumno Libram ingrediente,

æquinoctiales horæ, id est, pares. Legitur in quarto lib. epigrammatum Val. Martialis ad Euphemum dapum structorem Domitiani, ut creditur, epigramma, in quo agit de unaquaq; hora, quid Romæ fieri mos esset: super quo adeò multa ad hanc diem nō modo grammatici scripsere, sed & Medici & Iureconsulti, ut plura me pudeat in præsentia afferre, cū & per se notum sit: tantum illud ipsum adscribam:

Prima salutantes, atq; altera continet hora.

Exercet raucos tertia causidicos.

In quintam uarios extendit Roma labores.

Sexta quies lassis, septima finis erit.

Sufficit in nonam nitidis octaua palæstris.

Imperat extructos frangere nona toros.

Hora libellorum decima est Eupheme meorum.

Temperat ambrosias cum tua cura dapes,

Et bonus ætherio laxatur nektare Cæsar,

Ingentiq; tenet pocula parca manu,

Tunc admitte iocos: gressu timet ire licenti

Ad matutinum nostra Thalia Iouem.

Vides ex his uersibus ad sextam usq; horam negocijs operã dare Romanos solitos, tum reliquas ad decimam usq;, curationi corporis & uitæ: qua de re extat etiam apud Græcos incerti auctoris distichon, hoc ipsum qd obscure significat:

Ἐξ ὧρου μοχλοῖς ἰκανώταται, αἰ δὲ μὲν αὐτὰς

Γράμμασι δεινύδωται ἄβη δέγονοι βροτοῖς.

Cognosce

Cognosce græcam argutiam, quæ latinè nō satis commodè exprimi potest: ut cunq; tamē uertere tentabo:

Sufficit in sextam labor horam, deinde sequentes,

Vt uiuas, numeri litera, sibi, monet.

Hoc carmen ita Max. Planudes exponit: Ad sextam, inquit, diei horam operari & laborare decet, post hanc ad cibū procedere, quod etiam manifestatur per notas & literas horologij. Nam si græcas literas, quæ septimam, octauam, nonam & decimam horam significant, hoc est, ζ, η, θ, ι, coniungas, uerbum *σῆθε* exprimis, quod uiue significat latinè, ac si dicat, edas ut uiuas, hoc est, ut ille ait, *φαγε ἵνα ζῆν ἔχης*. Vel id potius innuit, ad sextam usque horam laborandum, quæ & propterea melior diei pars esse uidetur. Vnde & Paulus Iureconsultus lib. 1. ad edictum scribit, cuiusq; diei maior pars horarū est septem, primarū diei nō supremarum, quæ uerba & leguntur in Pandect. titulo de uerb. & rerum sig. Iuxta hanc sententiam & quidam Vergilianū illud esse existimant:

Nunc adeò melior quoniam pars acta diei est.

Porro horæ uocabulum apud auctores plura significat: nam & annus in quatuor horas diuiditur, id est, tempora, ut iam diximus, unde & ὥροι anni ab Aegyptijs, qui trimestres erant. Item & ὥροι annales, à quibus ὡρογράφοι corū scriptores, qui & historiographi. Non-

nunquam etiam hora pro eo tempore accipi-
tur quo quid est in proprio uigore, & confi-
stendi ui, ut Suidas alijsq; docent, à qua & τὴ
ὥρῃ, teste Galeno, fructum uocamus matu-
rum, & suo tempore lectum. Hora quoque
uidetur apud Græcos pulchritudinem inter-
dum significare: hinc ὡραῖος, formosus & pul-
cher: & ὡραῖος, decor & forma. Hora item
apud Latinos fuit iuuentutis dea, & Quirini
uxor dicta, de qua Ennius poëta illo uersu:

Teq; Quirine pater ueneror, Horamq; Quirini.

Plura Ouidius in Metamorph. Horas etiam
aliquando positas est inuenire pro ipsa cœ-
li inclinatione & dispositione, quod dicitur:
ut si dicamus Italiam uergere ad sextam ho-
ram, hoc est, ad meridiem, & ad primam ho-
ram brumalem, hoc est, ad hybernum orien-
tem, quo modo locutum Plinium uidemus,
cum de Italia agens ita ait in tertio: Incedit,
inquit, per maria, cœli regione ad meridiem
quidem: sed si quis diligenti subtilitate id exi-
gat, inter sextam horam primamq; bruma-
lem. Sed & ad hanc normā Claud. Ptolemæū
uidemus, urbium, fluuiorum, regionū, alio-
rumq; locorum distantias ac spacia, segmen-
torum insuper, id est, parallelorum rationē
ostendisse, quem mox & alij nonnulli secuti
sunt, quam ob rem iam sat superq; de horis,
nunc ad horologia me conuertam.

De horologijs igitur acturi, eorum prius
uaria

uaria nomina & genera afferemus, tum de
ratione nō nihil. Appellata sunt ea in primis
apud ueteres solaria, & horaria, & horolo-
gia, & horographia: tum etiam quæ ex aquæ
mensura fierent, clepsydre, & hydrologia, sed
& horoscopa uasa dicuntur à Plinio. Sola-
rium, inquit Varro, dicunt in quo horæ in so-
le inspiciuntur. Huius est, teste Gellio, men-
tio apud Plautum in fabula Bœotia, ex para-
siti esurientis persona:

Vt illum dei perdant qui primus horas reperit,

Quiq; adeo primus statuit hic solarium,

Qui mihi comminuit misero articulatum diem.

Inuenio & solariū apud duntaxat Iuriscon-
sultos pro uestigali positū, qd publico præ-
statur, ob soli publici occupationē. Sed idem
quoq; in priuatis uidet. Ulpianus: Si quis in
lapidicinis cedere uoluerit, nō aliter hoc fa-
ciat, nisi prius solitū solariū domino præstet.
qd Accurs. parū aduertens, solariū uel solatiū
legit: qua in re Andr. Alciatus lynceus fuit.
Dictū solariū in hoc sensu, ut uidet, à solo, il-
lud à sole. Primus uero horologiū, quod ab
horarū ratione appellatū est *σολῆριον*, Lace-
dæmone ostēdit Anaximenes Milesius Thale-
tis discipulus, ut scribit Plin. Phauorinus ta-
mē, ut est apud Laërt. Diogenē, id Anaximan-
dro adscribit, positūq; ab eo ait Lacedæmone
ἡμὶ σολῆριον, qd Ambros. interpretat, in loco
captadæ umbræ idoneo, Herodot. lib. hist. 2.

Græcos ait à Babylonijs didicisse Gnomonem, hoc est, normam & umbilicum umbrarum, & partes duodecim diei. Sed in libris sacris regnorum quarto, longè antè apud Hebræos ipsum horologium positum ab Achaizio rege inuenimus, quo tamen loco uariata legitur lectio: nam in Hebræo codice nullam horologij mentionem, sed umbrarū eius inuenies: in Græco uero LXXII Interpretum, neutrius, sed graduum, hoc est, *αἰαβαλμῶν*. In Latino autem qui ab Hieronymo à plerisque interpretatus creditur, sit & horologij & umbrarum mentio, id quod & in Esaiæ prophetæ libro legimus, quo loco de eadem re ipsè etiam uerbis agitur, ubi plura Hieronymus, uideturq; ipse ex Symmacho ita legere uoluisse, ut passim in Latinis codicibus habet. Sedenim apud Romanos cuius fuerit inuentum parum constare Censorinus scribit: alij enim apud ædem Quirini primum statutum dicunt, alij in Capitolio, nonnulli ad ædem Dianæ in Auentino. Illud, inquit, satis constat, nullū in foro prius fuisse, quàm id quod M. Messala ex Sicilia aduectum ad Rostra in columna posuit, quod cum in climate Sicilię descriptum esset, ad horas Romæ non cōueniebat: in ccc. em̄ stadijs, ut ait Plinius, aut, ut longissimè in D. solis umbræ mutantur. Quinimò Vitruuius Polio architecturæ lib. nono: Longè aliter, inquit, distant descriptiones

nes horologiorum locorum mutationibus: umbrarū enim æquinoctialium magnitudinibus designant analemmatorū formæ, ex quibus perficiuntur ad rationē locorū umbræ gnomonum & horarum descriptiones. Analemma autem est ratio conquisita cursu & umbræ crescentis à brumæ obseruatione inuenta, è qua per rationes architectonicas circiniq; descriptiones est inuētus effectus in mundo. Cum igitur Romæ non conueniret sciotericon Siciliæ, L. Philippus censor aliud iuxta constituit: deinde aliquanto post P. Cor. Nasica censor ex aqua fecit. Hæc ferè Censorinus. At uero Plin. lib. 7. Serius, inquit, horarum obseruatio Romę contigit. XII tabulis ortus tantum & occasus nominatur, post aliquot annos adiectus est meridies, accenso, hoc est, cōsulis ministro & præcone id pronunciante, cum è curia inter Rostra & Græcostasin prospexisset solem talem. à columna ænea ad carcerem inclinato sidere supremam pronunciauit: sed hoc serenitas tantum diebus usq; ad primum Punicum bellum. In his Plinij uerbis erratum esse uideatur, cum dicitur in XII tabulis ortum tantū & occasum nominari, & post aliquot annos meridiem adiectum: cum in XII ipsis tabulis hæc uerba legi comperiantur, quæ in rhetoricis ad Herenniū, cum de pacti formula præcepta tradunt, allata sunt: Rem ubi pa-

Analemma.

gunt, oratione pagunt in comitio, aut in foro. Ante meridiem causam conijcito. Item apud Gellium lib. 17. cap. 2. In XII autem tabulis uerbum hoc, inquit, ita scriptū est: Ante meridiem causam conscito. Quum perorāt ambo præsentes, post meridiem præsenti litteram addicito. Si ambo præsentes, sol occasus suprema tempestas esto. & hæc quidem Gellius. In uerbis uero rhetoricorum ad Herennium notandum, pago uerbum sine n littera proferri, licet id nunquam lectum scribat in Vergilianis cōmentarijs Seruius. Illud quoque ex his ipsis tabularū uerbis colligimus, ante meridiem causidicorum horam fuisse, id quod etiam ex supra allato Martialis epigrammate liquidò cognoscimus: ad quod al ludēs & hoc quoquo modo Iuuenal. scribit:

*Ipsæ dies pulchro distinguitur ordine rerum,
Sportula, deinde forum, uerisq; peritus Apollo.*

Sed redeundum ad horologiū institutū. Primus Romanis solarium horologiū statuisse ante XII annos quàm cum Pyrrho bellatum est, ad ædem Quirini, L. Papyrius Cursor, cū eandem ædem dedicaret à patre suo uotam, à Fab. Vestali prodit, qui neq; facti horologiū rationē, uel artificem significauit, nec unde translātū, aut apud quem scriptū id inuenir. M. Varro primū statutū in publico secundum Rostra in columna tradit bello Punico primo, à M. Val. Messala cōsule Catina capta in Si-

in Sicilia: deportatum inde post xxx annos quàm de Papyrii horologio tradit, anno urbis cccclxxvii. Nec congruebant ad horas eius lineæ. Paruerunt autē ei annis undecentum, donec Q. Mart. Philippus, qui cū L. Paulo fuit censor, diligentius ordinatū iuxta posuit: idq; munus inter cēsoria opera gratissimè est acceptum. Eriam nū tamen nullo tempore incertæ fuere horæ usq; ad proximum lustrum, tunc Scipio Nasica collega Lanati, primus aqua diuisit horas æquè noctium ac dierum: id horologium sub tecto dicauit, anno urbis dxcv. Tandiu populo Romano indiscreta lux fuit. Et hæc tenus ex Plinij uerbis. Scribit uero Victruuius, Ctesibium Alexandrinum tonsoris filium, in patris tonstrina cum alia, tum etiam horologium ex aqua statuisse: ubi multa de huiusmodi re ad hybernium horologiorum usum subiungit, inter quæ illa celebrat quæ Anapora dicta sunt, quorumq; conficiendorum rationem diligentissimè est persecutus. Illa quoq; Nicephori Gregoræ instrumenta, quibus ratio cognoscendarum horarum noctis ex stellarum cursu traditur, miranda uideri possunt: sed quoniā ad astrologorū potius quàm ciuiliū hominū usum pertinent, missa facimus, autorē tantum inuimus, si cui fortè ali quādo id desiderii inciderit. Sunt & qui horas à luna obseruent, idq; multiplici ratione.

Sed quanta maiore solertia ac arte ad hanc diē horologia excogitata uidemus, uel quæ puluisculis & harenulis, & his quidē uersiculis horis nobis metiunt; uel quæ columellis gnomonicis, uel tabella pyxidēq; magnete incluso, distinctis lineis: Quæ nō illa miracula referēda: Quæ hodie ex diuerso metallo cōfecta, uelut automata, sua sponte agunt, hæc dentatis supra infraq; rotulis, assidue circum actis ponderib; quibusdā libratis, ad statū motus temperamentū conficiunt, in quib; non horas modo diurnas & nocturnas, sed & errantiū cælestiumq; signorū ortus & occasus cōspiciunt: ut minus iam mirari suppetat Archimedis illa Græcis adeo Latinisq; scriptoribus cantatissima sphaera, Olibriq; aut Archytæ Boëtiq; Seuerini inuēta, quæ à Cassiodoro tradunt. Hęc, inquā, maiora horologia plerunq; turrib; imponunt, machinisq; quibusdam aptant, ut nō modo totis ipsis urbibus horæ, sed & ad multos persæpe lapides ex nolæ æreæ sonitu exaudiant. Mitto nunc minuta priuatæque horologia quæ passim fiunt. Ego in specilli oculari capulo Leonis x. Pont. horologiū mirabiliter horas ostentans sæpe conspexi, quo ille in uenationibus itineribusq; utebatur. Sed iam, ut puto, de horologijs satis. Nunc per dies singulos *μηνολόγιον* conficiam, id est, Calendarium.

Titos.

CALENDARIVM

Non alienum putavi, Illustris,
Princeps, si nostro huic de an-
nis, mensibus, cæterisque, præte-
rea adderem antiquos Roma-
norum fastos, id est, quod nos
hoc tempore Calendariū dicimus: quod tan-
ti temporū errores implicāt, alijs aliter apud
alios ordinatis ac proditis, ut pleraque nec
quo mense, nec quoto die, quibusue cōsulib.
pontificibusq; instituta sint, in tanta uarieta-
te & uetustate nō rerum modò, sed etiam au-
torū, statuere & digerere possis. quoad eius
tamē nos facere potuimus, hoc quaecunq;
ad studiosorum utilitatem partim ex sex Fa-
storum Ouidij libris excerptum, & antiquis
quibusdam marmorum fragmentis, partim
ex uaria iugiq; nostra lectione confecimus:
& Romanis græca adiunximus, Theod. Ga-
zæ imitati diligentiam, qui multo studio ni-
sus est Atheniensium menses suis hominib.
ostendere. Brevitati uero in primis ea de cau-
sa studuimus, tum quod ea est fastorum na-
tura, tum quod ea pars, quæ maior esse uide-
batur, de ortu & occasu, cæterisque siderum &
cæli motibus, à nobis ea ratione est omissa,
quod ea ab antiquis & recentioribus est dili-
gentissimè pertractata. Extrat & græcus Clau-
dij Prolemæi liber hac ipsa de re, qui & latini
rati est à Nic. Leonico donatus, ne tibi alios
nunc astrologos cōmemorem. Certè & scri-
ptores

ptores nonnulli, qui de re rust. & qui de archite-
ctura, quicq; de re milit. præcepta tradidere, hoc
ipsum effecerūt. Quin & Aëtius, alijsq; nonnulli
insignes medici, quæ signa tempora & tempe-
states indicant, id est, temporum prognostica,
& quam *ἰατρομαθία* nuncupant, prodiderunt.
Illud uero minimè quenquam mirari uelim,
quod cum his Christianorum fastos nō adscri-
pserim, cum tanta sit hoc tēpore inter nostros
cōtrouersia, qui status & uerus sit Paschatis &
Passionis dominicæ dies: qua de re tot eruditi
ad hanc diem fastos & calendaria uel correxe-
re, uel de integro scripsere, ut inanis omnino &
superuacaneus noster labor futurus esse uide-
tur, præfertim cum tuæ nationis Gallicæ insi-
gnes duo inter cæteros Ioan. Staffl. & Lucidus
Samotheus, hanc omnem partem diligentissi-
mè sunt executi. Tibi autem & hæc qualiacunq;
Serenis. Regina, eò libentius *προσφανεῖς*, si mi-
nus latine licet, nuncupamus, quò te omni lite-
rarum genere delectari intelleximus. Eò etiam
insuper magis, ut hominis tibi addictissimi, &
ut dicam, maximè obarati, affectū seruitutemq;
cognoscas. Simul quoq; cum apud te tot sint &
uiuant uiri doctissimi, eis ut nostras has
nugas censendas castigandasq; tra-
das. Vale meum & urbis præ-
sidium, cuius Deus uo-
tis aspiret.

IANVARIVS.

A	1	Kl. Ianuar. Iani & Iunonis. Ioui et Aesculap.
B	2	IIII Non. Dies ater. (in inf. Tyb. Ouid.
C	3	III Non.
D	4	Prid. Non. Vorū pro salute principis.
E	5	Nonis. Caius. Tacitus.
F	6	VIII Id.
G	7	VII Id.
H	8	VI Id. Sacrificiū Iani. Vetus KL.
A	9	V Id. Agonalia. Ouid.
B	10	IIII Id. Media hyems. (in cāpo mart.
C	11	III Id. Carmētia. Iuurnæ ædes dic.
D	12	Prid. Id. Cōpitalia. Gell. & Macro.
E	13	Idibus. Ioui. Octauus Augustus dicitur,
F	14	XIX Kl. Febr. et prouinciæ
G	15	XVIII Kl. Carmētia rela in formā re-
H	16	XVII Kl. ta. & Porrimæ dactæ. Oui.
A	17	XVI Kl. & Postuertæ. & tibicines
B	18	XV Kl. Cōcordiæ tem- habitu mulie
C	19	XIIII Kl. plum à Camil- bri urbem lu
D	20	XIII Kl. lo positum. strabāt. Plu.
E	21	XII Kl.
F	22	XI Kl.
G	23	X Kl.
H	24	IX Kl. Sementinæ ferix. Ouid. Var-
A	25	VIII Kl. ro. Fest. Macrob. non statæ qui-
B	26	VII Kl. dem, sed inditæ.
C	27	VI Kl. Castori et Polluci temp. ad
D	28	V Kl. Iuturnæ stagnum.
E	29	IIII Kl. Equirria in cāpo mart. V.K
F	30	III Kl. Paci.
G	31	Prid. Kl. Sacr. deis penat. Vet. Kl. qui Patrij & Urbani dicuntur.

ΓΑΜΗΛΙΩΝ.

α	Νουμμία Γαμηλιώνος. Gamelia Iunoni hoc mēse cele
β	δευτέρα ἱσαμένου. brabatur, unde et mensi nomē.
γ	τρίτη ἱσαμένου. Tertia mensis Mineræ sacra
δ	τετάρτη ἱσαμένου. cuiusque. Paus.
ε	πέμπτη ἱσαμένου.
ς	ἕκτη ἱσαμένου.
ζ	ἑβδόμη ἱσαμένου. Isisidis ἀφιξίς, id est, accessus. Plut.
η	ὀγδόη ἱσαμένου. Octauus cuiusque mensis dies Neptu
θ	ἐνάτη ἱσαμένου. no sacer est apud Athenien. Plut.
ι	δέκατη.
ια	πρώτη ἐπὶ δέκα.
ιβ	δευτέρα ἐπὶ δέκα.
ιγ	τρίτη ἐπὶ δέκα.
ιδ	τετάρτη ἐπὶ δέκα.
ιε	πέμπτη ἐπὶ δέκα.
ισ	ἕκτη ἐπὶ δέκα.
ιζ	ἑβδόμη ἐπὶ δέκα.
ιη	ὀγδόη ἐπὶ δέκα.
ιθ	ἐνάτη ἐπὶ δέκα.
κ	ἐκὰς ἢ ἐκκοθή.
κα	ἐνδεκάτη φθίνοντος.
κβ	δεκάτη φθίνοντος.
κγ	ἐνάτη φθίνοντος.
κδ	ὀγδόη φθίνοντος.
κε	ἑβδόμη φθίνοντος.
κς	ἕκτη φθίνοντος.
κζ	πέμπτη φθίνοντος.
κη	τετάρτη φθίνοντος.
κθ	τρίτη φθίνοντος.
λ	δευτέρα φθίνοντος.
λα	ἕνα ἡγεῖ νέα.

FEBRUARIUS.

H 1	Kl.	Febr. Sospitæ templi dic. Lucaria.
A 2	IIII	Non. ab Asyli lupo. Ovi. Fests. Item Io-
B 3	III	Non. ni sacr. de bidente.
C 4	Prid. Non.	
D 5	Nonis.	Aug. dictus p. p. Ouid.
E 6	VIII	Id.
F 7	VII	Id.
G 8	VI	Id.
H 9	V	Id.
A 10	IIII	Id.
B 11	III	Id.
C 12	Prid.	Id.
D 13	Idibus.	Fauni festū & Iouis. Fabio-
E 14	XVI	Kl. Martij. (rum cædes.
F 15	XV	Kl. Lupercalia. Plut. Ouid. Varr.
G 16	XIIII	Kl.
H 17	XIII	Kl.
A 18	XII	Kl. Quirinaliorū stultorum sericæ.
Fest. Ouid. Varro. Et Fornacalium indictio decæ Fornacali,		
quæ & Fornax dicta fuit, à quo indicta. Plin. Ouid. & D.		
Manib. sacra feralia. Decæ Mutæ.		
B 19	XI	Kl. Charistia. Val. Max. Ouid. id
C 20	X	Kl. est. sacra cognatorum. Vet. Kl.
D 21	IX	Kl. Terminalia. Ouid. Bedas uero
E 22	VIII	Kl. VII. cal. & regis fugiū. V. cal.
F 23	VII	Kl. Mart. cui cōuenit locus bissexti.
G 24	VI	Kl. Regis fugium. Ovi. Quidam
H 25	V	Kl. VI. Calen.
A 26	IIII	Kl. Equiria in campo Mart.
B 27	III	Kl. Varro. Fest. & Ouid.
C 28	Prid.	Kl. Tarquinij superati. Plut.

ΕΛΑΦΗΒΟΛΙΩΝ.

α	Νεμωία ἐλαφηβολίων.	⊙. Dianæ sacra fiebant, à cervis
β	δουτέρα ἰσαμῆος.	elaphebolia nuncupata.
γ	τρίτη ἰσαμῆος.	
δ	τετάρτη ἰσαμῆος.	
ε	πέμπτη ἰσαμῆος.	
ς	ἕκτη ἰσαμῆος.	
ζ	ἑβδόμη ἰσαμῆος.	
η	ὄγδοη ἰσαμῆος.	
θ	ἐννάτη ἰσαμῆος.	
ι	δέκατη.	
ια	πρώτη ἐπὶ δέκα.	
ιβ	δευτέρα ἐπὶ δέκα.	
ιγ	τρίτη ἐπὶ δέκα.	
ιδ	τετάρτη ἐπὶ δέκα.	
ιε	πέμπτη ἐπὶ δέκα.	
ισ	ἕκτη ἐπὶ δέκα.	
ιζ	ἑβδόμη ἐπὶ δέκα.	
ιη	ὄγδοη ἐπὶ δέκα.	
ιθ	ἐννάτη ἐπὶ δέκα.	
κ	ἑκάστη ἢ ἐποση.	
κα	ὄγδοη φθίνοντος.	
κβ	ἑβδόμη φθίνοντος.	
κγ	ἕκτη φθίνοντος.	
κδ	πέμπτη φθίνοντος.	
κε	τετάρτη φθίνοντος.	
κς	τρίτη φθίνοντος.	
κζ	δευτέρα φθίνοντος.	
κη	ἑνὴ καὶ νῆα.	

MARTIVS.

D	1	Kl.	Mart. Matronarum dies festus. Fest.
E	2	VI	Non. Porph. Seru. Ouid. Matronalia.
F	3	V	Non. Iunonis Lucinae. Martis. Ancylia
G	4	IIII	Non. rñ festū. nec nubere bonū quousq;
H	5	III	Non. cōdātur. Porph. aliā causā adfert
A	6	Prid. Non.	August. pōt. max. Sacr. Ve-
B	7	Nonis.	Veiovis tēplū (stæ. Ouid.
C	8	VIII	Id. ad duos lucos Asyli. Oui.
D	9	VII	Id.
E	10	VI	Id.
F	11	V	Id.
G	12	IIII	Id. Equiria altera apud Tybe-
H	13	III	Id. rim, ul' si aquis increuerit
A	14	Prid.	Id. in Caelio mōte. Oui. Fest.
B	15	Idibus.	Anñ Perēnæ. Parricidii. i. cæ
C	16	XVII	Kl. April. (des C. Cæs. Pli. et Suet.
D	17	XVI	Kl. Liberalia, Varro. quo die uirilē togā pueri ingenui simebāt. Oui. Agonia Varro.
E	18	XV	Kl.
F	19	XIIII	Kl. Quinquatria. Mineruæ nata- lis, & Mineruæ magistris soluebatur.
G	20	XIII	Kl. Quinquatria.
H	21	XII	Kl. Quinq. Primus dies seculi, quidā
A	22	XI	Kl. Quinquat. (VIII. Bedas.
B	23	X	Kl. Quinquatr. Tubilustrū. sacro- rum tubæ lustrantur. Varro.
C	24	IX	Kl. Hilaria, Matris deūm festa. Lam
D	25	VIII	Kl. prid. Macrobo.
E	26	VII	Kl. Matris deūm. Annia. Marc.
F	27	VI	Kl. Herod. Megalesia Varro.
G	28	V	Kl.
H	29	IIII	Kl.
A	30	III	Kl. Iani, Concordiæ, Salutis, Pacis.
B	31	Prid.	Kl. Lunæ. i. Dianæ in Auētino. Oui.

MOYNYXION.

α	Νυμφία μυνυχίων.	Munychia sacra deæ Myny-
β	Δουτέρα ἱσαμῖνος.	chia, id est, Dianæ.
γ	τρίτη ἱσαμῖνος.	
δ	τετάρτη ἱσαμῖνος.	
ε	πέμπτη ἱσαμῖνος.	
ς	ἕκτη ἱσαμῖνος.	
ζ	ἑβδόμη ἱσαμῖνος.	
η	ὀγδοὴ ἱσαμῖνος.	
θ	ἐννάτη ἱσαμῖνος.	
ι	Δεκάτη.	
ια	ἡρώδη ἡδὲ Δίνα ἢ μισοῦντος.	
ιβ	Δουτέρα ἐπὶ Δίνα.	
ιγ	τρίτη ἡδὲ Δίνα.	
ιδ	τετάρτη ἐπὶ Δίνα.	
ιε	πέμπτη ἡδὲ Δίνα.	
ισ	ἕκτη ἡδὲ Δίνα.	Lysander Athenis potius. Plut.
ις	ἑβδόμη ἐπὶ Δίνα.	
ιη	ὀγδοὴ ἡδὲ Δίνα.	
ιθ	ἐννάτη ἐπὶ Δίνα ἢ Δεκάτη.	
ικ	ἐνάτης ἢ ἐκαστῆς.	
ια	ἐν Δεκάτῃ φθίνοντος.	
ιβ	Δεκάτῃ φθίνοντος.	
ιγ	ἐννάτῃ φθίνοντος.	
ιδ	ὀγδοὺ φθίνοντος.	
ιε	ἑβδόμῃ φθίνοντος.	
ισ	ἕκτῃ φθίνοντος.	
ις	πέμπτῃ φθίνοντος.	
ιη	τετάρτῃ φθίνοντος.	
ιθ	τρίτῃ φθίνοντος.	
ια	Δουτέρῃ φθίνοντος.	
ιβ	ἑνῇ ἡμέρᾳ.	

APRILIS.

C 1 Kl. April. Veneris sacrum cum florib. &
D 2 IIII Non. Myrto. Plut. Ouid. Item Fortu-
E 3 III Non. na uirili.
F 4 Prid. Non.
G 5 Nonis. Megalesia matri deum. K. V. Ouis
H 6 VIII Id. Fortunæ publicæ primigeniæ
A 7 VII Id. in colle Quirinali. Ouid. Varr.
B 8 VI Id. Ludi ob uictoriam Cæs.
C 9 V Id. Cerealia, Ludi Circen. In staura-
D 10 IIII Id. tionis dies Circensibus additus.
E 11 III Id. Macrob. (Liu. xxix)
F 12 Prid. Id. Magna mater Romæ adducta. T.
G 13 Idibus. Ioui uictori & Libertati. Ouid.
H 14 XVIII Kl. Maij.
A 15 XVII Kl. Fordicidia uel fordicatia, de forda
B 16 XVI Kl. Aug. Imp. salutat. boue. Varr.
C 15 XV Kl. ro. Ouid.
D 18 XIII Kl. Equiria in circo max. & uulpij
E 19 XII Kl. combustio. Ouid.
F 20 XI Kl. Palilia. Romæ natalis. Varro,
G 21 X Kl. Oui. Fes. Plut. alij. Falluntur multi. Agonia altera. Ouid. quæ
H 22 IX Kl. (& agonalia dicuntur.
A 23 VIII Kl. Vinalia priora. Ioui & Vene-
B 24 VII Kl. ri. Ouid. Plut. Varr. Plin. Fes.
C 25 VI Kl. Robigalia. Plin. Fes. Oui.
D 26 V Kl. Varro, alij.
E 27 IIII Kl. Latine feræ in sacro mōte. T. Li.
F 28 III Kl. Floralia. Plin. Kl. V. Ouid.
G 29 II Kl.
H 30 Prid. Kl. Vestæ Palatine. Oui. Hoc men-
se, ut Plut. in Romulo & probl. Laurentalia. & distinguit à
Laurentalibus, quæ mense Decembri celebrantur.

Θ ΑΡ Η Α Ι Ω Ν.

α Νουμνία βαρυνλιώνος. Thargelia sacra Apollini &
β Δαντία ἱσαμένου. Dianæ. Mensis hic Græcis
γ τρίτη ἱσαμένου. auspiciatissimus.
δ τετάρτη ἱσαμένου.
ε πέμπτη ἱσαμένου.
ς ἕκτη ἱσαμένου. Dianæ natiuitas.
ζ ἑβδόμη ἱσαμένου. Apollinis dies natalis, qui dies
η ὄγδοη ἱσαμένου. quoque Socratis & Platonis
θ ἑννὰς ἱσαμένου. sunt. Laert.
ι Δανάτη.
ια πρώτη ἐπὶ Δίῃ καὶ μισοῦται.
ιβ δευτέρα ἐπὶ Δίῃ.
ιγ τρίτη ἐπὶ Δίῃ.
ιδ τετάρτη ἐπὶ Δίῃ.
ιε πέμπτη ἐπὶ Δίῃ.
ις ἕκτη ἐπὶ Δίῃ.
ιζ ἑβδόμη ἐπὶ Δίῃ.
ιη ὄγδοη ἐπὶ Δίῃ.
ιθ ἑννὰς ἐπὶ Δίῃ καὶ Δανάτῃ.
κ ἐνάς ἢ ἐμισή.
κα Δανάτῃ φθίνοντος.
κβ ἑννὰς φθίνοντος.
κγ ὄγδοη φθίνοντος. Ilij destructio.
κδ ἑβδόμη φθίνοντος.
κε ἕκτη φθίνοντος.
κς πέμπτη φθίνοντος.
κζ τετάρτη φθίνοντος. Apaturia etiam hoc mense age-
κη τρίτη φθίνοντος. bantur, à Venere dicta. Tri-
κθ Δαντία φθίνοντος. bus dieb. celebrabatur: prima
λ ἕνη καὶ νῆα. Δόρπεια, secūda αὐτῶν,
στέρτια nou πρώτης, quarta uero ἐπὶ Δίῃ. Simplicius in Physicis.
Σύδας, alij. Quidam Pyæpensione agi dicunt.

MAIVS.

A	1	Kl.	Maij.	Laribus praestitib. ara posita.
B	2	VI	Non.	ra. Ovi. & Bone dex sacr.
C	3	V	Non.	Macro. Plut. Varro, La-
D	4	IIII	Non.	ctan. Ouid. alij. & Flora-
E	5	III	Non.	les ludi triduo. Vet. Kl.
F	6	Prid.	Non.	
G	7		Nonis.	
H	8	VIII	Id.	
A	9	VII	Id.	Lemuria, quae noctu agebatur, triduo. Ovi. Varr. Porph. malum nubere. & Luminaria.
B	10	VI	Id.	
C	11	V	Id.	Lemuria. Vet. K.
D	12	IIII	Id.	Martis ultoris. bisulctorem ait
E	13	III	Id.	Lemuria. V. K. Ovi. alij. Post
F	14	Prid.	Id.	Lem. Vet. K.
G	15		Idibus.	Argeorū simulachra scirpea de ponte in Tyberim deiciēbatur. Dionys. Euseb. Plut. Ovi. Ma- cro. alij. Et mercatorū dies festus. Fest. Ovi. Mercuriū hoc die
H	16	XVII	Kl.	Iunij. natum Martialis ait.
A	17	XVI	Kl.	Aedes dedic. T. L. et
B	18	XV	Kl.	Fer. Ioui. Vet. Kl.
C	19	XIIII	Kl.	Agonia seu agonalia Iani. Ovi.
D	20	XIII	Kl.	Varr. Veioni V. K. alij superio- ribus diebus.
E	21	XII	Kl.	
F	22	XI	Kl.	Vulcani feriae V. K. Vulcanalis
G	23	X	Kl.	flamen rem di. Maiae faciebat.
H	24	IX	Kl.	Macro. tubilustriū. Varr. Ouid.
A	25	VIII	Kl.	alij x. Cal. V. K. Ouid. alij xij.
B	26	VII	Kl.	Regisfugium alterū. Vet. Kl.
C	27	VI	Kl.	Ouid. alij aliter.
D	28	V	Kl.	Templum Fortunę datum.
E	29	IIII	Kl.	Vet. Kl. Ouid.
F	30	III	Kl.	
G	31	Prid.	Kl.	

ΣΚΙΡΟΦΟΡΙΩΝ.

α	Νουμνία Σκιροφοριώνος.	Vmbraclorum festum, quae
β	δευτέρα ισάμινον.	ονίρα dicuntur.
γ	τρίτη ισάμινον.	Σκίρας Pallas.
δ	τετάρτη ισάμινον.	
ε	πέμπτη ισάμινον.	
ς	ἕκτη ισάμινον.	
ζ	ἑβδόμη ισάμινον.	
η	ὄγδοη ισάμινον.	
θ	ἐννάτη ισάμινον.	
ι	δέκατη.	
ια	πρῶτη ἐπι δέκα.	
ιβ	δευτέρα ἐπι δέκα.	
ιγ	τρίτη ἐπι δέκα.	
ιδ	τετάρτη ἐπι δέκα.	
ιε	πέμπτη ἐπι δέκα.	
ισ	ἕκτη ἐπι δέκα.	
ις	ἑβδόμη ἐπι δέκα.	
ιζ	ὄγδοη ἐπι δέκα.	
ιθ	ἐννάτη ἐπι δέκα.	
ικ	ἐνάς ἢ ἑνοστή.	
ια	ἐν δέκατη φθίνοντος.	
ιβ	δεκάτη φθίνοντος.	
ιγ	ἐννέατη φθίνοντος.	
ιδ	ὄγδοη φθίνοντος.	
ιε	ἑβδόμη φθίνοντος.	
ισ	ἕκτη φθίνοντος.	
ις	πέμπτη φθίνοντος.	
ιζ	τετάρτη φθίνοντος.	
ιθ	τρίτη φθίνοντος.	
ια	δευτέρα φθίνοντος.	
ιβ	ἐν ἡμέρῃ.	

I V N I V S.

H 1 Kl. Iunij. Iunonis Monetæ ædis dedic.
 A 2 IIII Non. | Macrob. Bedas. Carnæ deæ in
 B 3 III Non. | Cælio monte. Marti sacr. extra
 port. Capenam. Tēpestati delubriū. Oui. Fabariæ Kl. Macr.
 C 4 Prid. Non. Bellonæ sacr. Herculis ædes in
 D 5 Nonis. Templū fidei. Spon. (Circu-
 foris Iouis. Dion. alij. Sacrum Fidio Semipatri. Vet. Kl. Ouid.
 E 6 VIII Id. Vestæ templum.
 F 7 VII Id. Piscatoriꝝ ludi in camp. Mart.
 Ouid. Fest. Mentis templum die. Ouid. Vet. Kl.
 G 8 VI Id. Vestæ. Vet. Kl. Oui. Asini coro-
 H 9 V Id. nantur. Ara Iouis Pistoris.
 A 10 IIII Id. Matralia. Fortis Fort. Cōcordiæ
 B 11 III Id. ædes. Matris matutæ. V. K. Oui.
 C 12 Prid. Id. Iouis inuicti. Minuscule quin-
 D 13 Idibus. Iulij. quatria Mincruæ. Varro.
 E 14 XVIII Kl. (Fest. Censorinus.
 F 15 XVII Kl. Stercus ex ædē Vestæ deser
 G 16 XVI Kl. tur. Fest. Varro, Ouid.
 H 17 XV Kl.
 A 18 XIII Kl.
 B 19 XII Kl. Mineruæ in Auentino. Vet. Kl.
 C 20 XI Kl. Sumani sacrum ad Circum max.
 D 21 X Kl. Vet. Kl. Ouid.
 E 22 IX Kl. Flaminius uictus à Pænis. Oui.
 F 23 VIII Kl. Fortis fortunæ. Vet. Kl. Ouid.
 G 24 VII Kl. Varr. Naues coronatæ per Tybe
 H 25 VI Kl. rim comūia ducebant.
 A 26 V Kl. Iouis Statoris & Laris. Ouid.
 B 27 IIII Kl. Quirini templum in coll. Quiri.
 C 28 III Kl. Ouid. Vet. Kl. III. Cal.
 D 29 II Kl. Herculis & Musarū. Ouid.
 E 30 Prid. Kl. Populifugia in Iunio dies. Varro.

E K A T O M B A I Ω N.

α Nouμνία ἐκατομβαιωνες. Hecatombæ hoc mense plu-
 β δούτερα ἰσαμένου. res, unde et illi nomē. An-
 γ τρίτη ἰσαμένου. ni initium apud Athenien.
 δ τετάρτη ἰσαμένου. uel quod sol hecatombæus
 ε πέμνη ἰσαμένου. diceretur.
 ς ἕκτη ἰσαμένου.
 ζ ἑβδόμη ἰσαμένου.
 η ογδὴν ἰσαμένου.
 θ ἑννὰ ἰσαμένου.
 ι Δεκάτη.
 ια πρώτη ἐπὶ δέκα.
 ιβ δευτέρη ἐπὶ δέκα.
 ιγ τρίτη ἐπὶ δέκα.
 ιδ τετάρτη ἐπὶ δέκα.
 ιε πέμνη ἐπὶ δέκα.
 ις ἕκτη ἐπὶ δέκα.
 ιζ ἑβδόμη ἐπὶ δέκα.
 ιη ογδὴν ἐπὶ δέκα.
 ιδ ἑννὰ ἐπὶ δέκα.
 κ ἑκάς ἢ ἑκοστή.
 κα δεκάτη φθίνοντος.
 κβ ἑννὰτη φθίνοντος.
 κγ ογδὴν φθίνοντος.
 κδ ἑβδόμη φθίνοντος.
 κε ἕκτη φθίνοντος.
 κς πέμνη φθίνοντος.
 κζ τετάρτη φθίνοντος.
 κη τρίτη φθίνοντος.
 κθ δούτερα φθίνοντος.
 λ ἑννὰ ἰσα.

IULIVS. QVINTILIS.

F	1	Kl.	Iulij.	Hoc die apud Ro. fiebant migratio
G	2	VI	Non.	nes ex ædibus in alienas ædes, ut
H	3	V	Non.	hoc tempore in feſto D. Michaelis.
A	4	IIII	Non.	lis. id quod ex Cicer. Suetonio, et
B	5	III	Non.	Mart. colligunt docti.
C	6	Prid. Non.	Capitol.	incenſum tēpore Syllæ.
D	7	Nonis.	Romulus	nō apparuit. Læp. in
E	8	VIII	Id.	Cōmodo. Plut. Caprotinæ. Iuno
F	9	VII	Id.	Caprotina. Ancillarū feſtum. Ma
G	10	VI	Id.	crob. Plut. Ouid. Varro.
H	11	V	Id.	Ludi Apollinæ. T. Liviū.
Vet. Kl. Varro. Liviū alio loco tertio Non. ait.				
A	12	IIII	Id.	Iulij Cæſ. natalis, unde mēſis. M.
B	13	III	Id.	Ant. conſule legē ſerente. Macr.
C	14	Prid.	Id.	Fortunæ mulieb. dedic. Dion. Liu.
D	15	Idibus.	Castoris et Pall.	Equites Ro. ab
E	16	XVII	Kl.	Auguſt. [æde Honoris in equis in
F	17	XVI	Kl.	Capit. Pl. V. K. Dion.
G	18	XV	Kl.	Allienſis dies atra. Særa. Plin.
H	19	XIIII	Kl.	Tacit. XVII. Cal. Plut. XVI.
A	20	XIII	Kl.	Cal. in Camillo.
B	21	XII	Kl.	Mundi natalis. Solinus ex Ae.
C	22	XI	Kl.	gyptiorū ſacerd. ſententia. Sed ut
D	23	X	Kl.	de quæ in libro notauimus.
E	24	IX	Kl.	
F	25	VIII	Kl.	Hoc menſe rutilæ canes caniculæ
G	26	VII	Kl.	ſacrificabantur. Vide Feſtum.
H	27	VI	Kl.	
A	28	V	Kl.	Neptunalia etiam hoc menſe. Vet.
B	29	IIII	Kl.	Kl. & Varro.
C	30	III	Kl.	
D	31	Prid.	Kl.	

ΜΕΤΑΓΕΙΤΝΙΩΝ.

α	Νεμεύια μεταγετνίων.
β	δουτέρα ισάμειος.
γ	τρίτη ισάμειος.
δ	τετάρτη ισάμειος.
ε	πέμπτη ισάμειος.
ς	ἕκτη ισάμειος.
ζ	ἑβδόμη ισάμειος.
η	ὄγδοη ισάμειος.
θ	ἐννάτη ισάμειος.
ι	δέκατη.
κα	ἑνδεκάτη ἠδὲ δέκα.
κβ	δουτέρα ἐπὶ δέκα.
κγ	τρίτη ἠδὲ δέκα.
κδ	τετάρτη ἐπὶ δέκα.
κε	πέμπτη ἠδὲ δέκα.
κς	ἕκτη ἠδὲ δέκα.
κζ	ἑβδόμη ἐπὶ δέκα.
κη	ὄγδοη ἠδὲ δέκα.
κθ	ἐννάτη ἐπὶ δέκα.
κι	ἐκὰς ἢ ἐκαστή.
κα	ἐνδεκάτη φθίνοντος.
κβ	δέκατη φθίνοντος.
κγ	ἐννάτη φθίνοντος.
κδ	ὄγδοη φθίνοντος.
κε	ἑβδόμη φθίνοντος.
κς	ἕκτη φθίνοντος.
κζ	πέμπτη φθίνοντος.
κη	τετάρτη φθίνοντος.
κθ	τρίτη φθίνοντος.
κλ	δουτέρα φθίνοντος.
κμ	ἑνὴ ἡμέρα.

AVGVSTVS.

E 1	Kl. Augusti.	Spei ad forū olitorū. V. Kl. Cōse
F 2	IIII Non.	cratio tēpli Martis. Dion in hist.
G 3	III Non.	Ferīæ quod Cæs. Hīsp. citeriorē
H 4	Prid. Non.	uicit. Vet. Kl.
A 5	Nonis.	Saluti in colle Quirin. Vet.
B 6	VIII Id.	Kl. & Spei.
C 7	VII Id.	
D 8	VI Id.	Solis indigetis in colle Quir. V. K.
E 9	V Id.	Aræ Opis & Cereris in ui-
F 10	IIII Id.	co Iugario. Vet. Kl.
G 11	III Id.	Herculi magno custodi in
H 12	Prid. Id.	Circo Flam. Vet. Kl.
A 13	Idibus.	Dianæ sacra. Martial. Currebant
		in nemus Aricinū. Item natalis Augusti. Porphy. Dies festus
B 14	XIX Kl.	Septemb. seruorū & ancillarū.
C 15	XVIII Kl.	Plut. Et Vertumno in
D 16	XVII Kl.	Loreto maiore. V. K.
E 17	XVI Kl.	Portunalia ad pōtē Acmyl. V. K. et
		Var. Iano ad theat. Marcelli. V. K. (die. Sabinarū raptus.
F 18	XV Kl.	Cōsualia. Plut. in Numa. uel seq.
G 19	XIIII Kl.	Augusti mors. Dion hist. Suet.
H 20	XIII Kl.	Vinalia secunda. Plin.
A 21	XII Kl.	Vinalia rustica. Varro. Festus
B 22	XI Kl.	uero xiiij. Cal. idem et V Kl.
C 23	X Kl.	Vulcanalia in Circo Flam. Vet.
D 24	IX Kl.	(Kl.
E 25	VIII Kl.	Opiconsiuæ in Capitolio.
F 26	VII Kl.	Vet. Kl. Varro.
G 27	VI Kl.	Vulturualia. V. Kl. Varr. cuius
H 28	V Kl.	fricæ mense Octob. Vortūnalia.
A 29	IIII Kl.	Vulcanalia. Festus.
B 30	III Kl.	Mundus Cereris patet.
C 31	Prid. Kl.	Nat. C. Cæs. Germanici. Vet. Kl.

ΒΟΗΔΡΟΜΙΩΝ.

α	Νοῦμνία Βοηδρομιῶν.	Boëdromia celebritas hoc
β	δευτέρα ἰαμίνου.	mensis agebatur, unde et
γ	τρίτη ἰαμίνου.	mensis dicitur. Apollo e-
δ	τετάρτη ἰαμίνου.	tian Boëdromius uoca-
ε	πέμπτη ἰαμίνου.	tus. Plut. Pauf. Harpocr.
ς	ἕκτη ἰαμίνου.	alij. Xerxes uictus. Plut.
ζ	ἑβδόμη ἰαμίνου.	
η	ὀγδὼν ἰαμίνου.	
θ	ἑννῶν ἰαμίνου.	
ι	δέκατη.	
ια	ἑνδέκατη.	
ιβ	δουτέρα ἐν δέκατη.	
ιγ	τρίτη ἐν δέκα.	
ιδ	τετάρτη ἐν δέκα.	
ιε	πέμπτη ἐν δέκα.	
ισ	ἕκτη ἐν δέκα.	
ις	ἑβδόμη ἐν δέκα.	
ις	ὀγδὼν ἐν δέκα.	
ιδ	ἑννῶν ἐν δέκα.	
ις	δέκας ἢ ἑκατόη.	
κδ	ἑνδέκατη φθίνουτος.	Mysteria magna. rut. & li-
κε	δεκάτη φθίνουτος.	ber pater ex urbe in Eleusinem
κς	ἑννῶν φθίνουτος.	transferebatur.
κε	ὀγδὼν φθίνουτος.	
κει	ἑβδόμη φθίνουτος.	
κες	ἕκτη φθίνουτος.	
κες	πέμπτη φθίνουτος.	
κε	τετάρτη φθίνουτος.	Harpocratis festum hoc mense ste-
κε	τρίτη φθίνουτος.	bat ab Aegyptijs. Plut.
κς	δευτέρα φθίνουτος.	
κα	ἑννῶν ἡμέρα.	

SEPTEMBER.

D 1 Kl. Septēb. Vulcani tutela Septemb. V.Kl.
 E 2 IIII Non. Augusti uictoria naualis ex M.
 F 3 III Non. Ant. & Cleop. Dion.
 G 4 Prid. Non.
 H 5 Nonis.
 A 6 VIII Id.
 B 7 VII Id.
 C 8 VI Id. Hierosolyma à Tito Vesp. capta.
 D 9 V Id. Iosephus.
 E 10 IIII Id.
 F 11 III Id.
 G 12 Prid. Id.
 H 13 Idibus. Prætor Max. clauum pangit. T.
 Liu. et Capitolij dedic. ab Horatio, Plut. T.L. Ioui. Vet. Kl.
 A 14 XVIII Kl. Octobris.
 B 15 XVII Kl. Ludi. V.K. qui Romani & ma-
 C 16 XVI Kl. Ludi. V.K. (gni. Asc. Pæd.
 D 17 XV Kl. Ludi. V.K.
 E 18 XIIII Kl. Ludi. V.K.
 F 19 XIII Kl.
 G 20 XII Kl. Romuli natalis. Plut.
 H 21 XI Kl.
 A 22 X Kl.
 B 23 IX Kl. Natalis Augusti. Dion hist. Suet.
 C 24 VIII Kl.
 D 25 VII Kl. Veneri. Vet. Kl.
 E 26 VI Kl.
 F 27 V Kl.
 G 28 IIII Kl.
 H 29 III Kl.
 A 30 Prid. Kl. Epulum Mineruæ. Vet. K.
 Meditrinalia hoc mense celebrabantur, & Metrina dea, quo
 die primum mustum bibebunt. Fest. Varro.

ΜΑΙΜΑΚΤΗΡΙΩΝ.

α	Νομινία μαμακτιριωνος.	Μαμακτες Iupiter, &
β	δουτερα ισαμενου.	inde mensis. Harpocr.
γ	τριτη ισαμενου.	& alij.
δ	τεταρτη ισαμενου.	
ε	πεντη ισαμενου.	
ς	εξη ισαμενου.	
ζ	εβδωμη ισαμενου.	
η	ογδωτη ισαμενου.	
θ	εννατη ισαμενου.	
ι	δεκατη.	
ια	πρωτη ενι δεκα.	
ιβ	δουτερα ενι δεκα.	
ιγ	τριτη ενι δεκα.	
ιδ	τεταρτη ενι δεκα.	
ιε	πεντη ενι δεκα.	
ισ	εξη ενι δεκα.	Parentatio eorum qui cōtra Persas
ιζ	εβδωμη ενι δεκα.	pugnando occubuerunt. Plut.
ιη	ογδωτη ενι δεκα.	
ιθ	εννατη ενι δεκα.	Thoth, id est, Mercurio Aegy-
ια	εκατα η εννοση.	ptij sacrificant. Plut.
ιαβ	δεκατη φθινουσης.	
ιαγ	εννατη φθινουσης.	
ιαδ	ογδωτη φθινουσης.	
ιαε	εβδωμη φθινουσης.	
ιας	εξη φθινουσης.	
ιαζ	πεντη φθινουσης.	
ιαη	τεταρτη φθινουσης.	
ιαθ	τριτη φθινουσης.	
ιαη	δουτερα φθινουσης.	
ιαη	ενν ηςι νεα.	

OCTOBER.

B 1	Kl. Octobr.	Martis tutela Octob. Vet. Kl.
C 2	VI Non.	
D 3	V Non.	
E 4	IIII Non.	Mūdus Cereris patet. Fcst.
F 5	III Non.	
G 6	Prid. Non.	
H 7	Nonis.	
A 8	VIII Id.	
B 9	VII Id.	
C 10	VI Id.	
D 11	V Id.	
E 12	IIII Id.	
F 13	III Id.	
G 14	Prid. Id.	
H 15	Idibus.	Mercatores Mercurio. Vergilij
A 16	XVII Kl. Nouēbr.	natūlis. Martial. Octo
B 17	XVI Kl.	ber equus Marti immo
C 18	XV Kl.	latur. Fcst. Plut.
D 19	XIIII Kl.	
E 20	XIII Kl.	
F 21	XII Kl.	
G 22	XI Kl.	
H 23	X Kl.	
A 24	IX Kl.	
B 25	VIII Kl.	
C 26	VII Kl.	
D 27	VI Kl.	
E 28	V Kl.	
F 29	IIII Kl.	Sacrum hoc mense Libe
G 30	III Kl.	ro fiebat. V. Kl. Et Ver
H 31	Prid. Kl.	tumni feriæ. Varr.

ΠΥΑΝΕΥΙΩΝ.

α	Νουμυθία πυανεύϊωνος.	Pyaneusia hoc mense cele-
β	Δουτίερα τσαμίνου.	brantur.
γ	τρίτη ισαμίνου.	
δ	τετάρτη ισαμίνου.	
ε	πέμπτη ισαμίνου.	
ς	ἕκτη ισαμίνου.	
ζ	ἑβδόμη ισαμίνου.	
η	ὀγδόμη ισαμίνου.	Panopsia Apollini, imo Pyane-
θ	ἐνάτη ισαμίνου.	Eresione plectitur. (psia.
ι	δέκατη.	Oschophoria, id est, Ramalia ce-
ια	πρώτη ἐπι δέκα.	lebrabantur. Plut. Suid. Com-
ιβ	δουτίερα ἰδι δέκα.	ment. in Nicand.
ιγ	τρίτη ἐπι δέκα.	
ιδ	τετάρτη ἐπι δέκα.	
ιε	πέμπτη ἐπι δέκα.	
ισ	ἕκτη ἐπι δέκα.	
ις	ἑβδόμη ἐπι δέκα.	
ιζ	ὀγδόμη ἐπι δέκα.	
ιθ	ἐνάτη ἐπι δέκα.	
ικ	ἐκάστη ἢ ἐκκοσμή.	
ια	ἐν δέκατη φθίνουσας.	
ιβ	δέκατη φθίνουσας.	Chalcea Mineruae solennitas, uel
ιγ	ἐνάτη φθίνουσας.	ut Phanodemus ait, Vulcani Hy-
ιδ	ὀγδόμη φθίνουσας.	perides. Harpocr.
ιε	ἑβδόμη φθίνουσας.	
ισ	ἕκτη φθίνουσας.	
ις	πέμπτη φθίνουσας.	
ιζ	τετάρτη φθίνουσας.	Mysteria minora hoc mense age-
ιθ	τρίτη φθίνουσας.	bantur. Plut. Galenus.
ικ	δουτίερα φθίνουσας.	
ια	ἐν ἡγεμίνα.	

NOVEMBER.

A	1	Kl. Nouēb.	Hoc mense Iouis epulum celebrabatur. Vet. Kl.
B	2	IIII Non.	
C	3	III Non.	
D	4	Prid. Non.	
E	5	Nonis.	
F	6	VIII Id.	
G	7	VII Id.	Mundum patēre. Fest.
H	8	VI Id.	
A	9	V Id.	
B	10	IIII Id.	
C	11	III Id.	Maria claudūtur. Veget. alij.
D	12	Prid. Id.	usq; in VI. Id. Mart.
E	13	Idibus.	
F	14	XVIII Kl.	Decembris.
G	15	XVII Kl.	
H	16	XVI Kl.	Ludi plebei per hos dies. Suet.
A	17	XV Kl.	
B	18	XIIII Kl.	
C	19	XIII Kl.	
D	20	XII Kl.	
E	21	XI Kl.	
F	22	X Kl.	
G	23	IX Kl.	
H	24	VIII Kl.	Bruma, quæ & Brumalia, festū Romānorum. Constant. in re rust.
A	25	VII Kl.	
B	26	VI Kl.	
C	27	V Kl.	Hic mēsis fuit in tutela Dianæ. V.
D	28	IIII Kl.	Kl. & inferiæ fiebāt Callis de-
E	29	III Kl.	fosib; & Græcis in foro Boario.
F	30	Prid. Kl.	Plut.

ΑΝΘΕΣΤΗΡΙΩΝ.

α	Νομβηνία ἀνθεστηριῶν.	Anthesteria hoc mense agebantur, quæ et Bacchana lia. Theoph. Suid. Harp.
β	δευτέρη ἰσχυμῆνον.	
γ	τρίτη ἰσχυμῆνον.	
δ	τετάρτη ἰσχυμῆνον.	
ε	πέμπτη ἰσχυμῆνον.	
ς	ἕκτη ἰσχυμῆνον.	
ζ	ἑβδόμη ἰσχυμῆνον.	
η	ὀγδόη ἰσχυμῆνον.	
θ	ἐννάτη ἰσχυμῆνον.	
α	Διανάτη.	Limna Baccho. Thucyd.
αα	πρώτη ἐπι διανά.	
αβ	δευτέρα ἐπι διανά.	Choës. Suid.
αγ	τρίτη ἐπι διανά.	Pithægia.
αδ	τετάρτη ἐπι διανά.	Chytra. Alij in Lenæone mense constituunt. Cōment. in Hesiod. Harpocr.
αε	πέμπτη ἐπι διανά.	
ας	ἕκτη ἐπι διανά.	
αζ	ἑβδόμη ἐπι διανά.	
αη	ὀγδόη ἐπι διανά.	
αθ	ἐννάτη ἐπι διανά.	
αη	ἐνάς ἡ ἐνοστή.	
αα	δεκάτη ἐπι φθινοῦ.	
αβ	ἐννάτη φθινοῦτος.	
αγ	ὀγδόη φθινοῦτος.	
αδ	ἑβδόμη φθινοῦτος.	
αε	ἕκτη φθινοῦτος.	
ας	πέμπτη φθινοῦτος.	
αζ	τετάρτη φθινοῦτος.	
αη	τρίτη φθινοῦτος.	
αθ	δευτέρα φθινοῦτος.	
αη	ἐναγία.	

DECEMBER.

G 1	Kl. Decēbr.	Fortunæ muliebris festum, quo-
H 2	IIII Non.	niam hoc die bellum seclatū. Po-
A 3	III Non.	stea translatum prid. Non. Quin
B 4	Prid. Non.	til. Dionys. Halicarn. in viij.
C 5	Nonis.	Faunalia. Porphy.
D 6	VIII Id.	
E 7	VII Id.	
F 8	VI Id.	
G 9	V Id.	
H 10	IIII Id.	
A 11	III Id.	
B 12	Prid. Id.	
C 13	Idibus.	
D 14	XIX Kl.	Ianuarij.
E 15	XVIII Kl.	
F 16	XVII Kl.	Saturnalia incipiunt, et per tres
G 17	XVI Kl.	dies duranti quib. adduntur Sigilla
H 18	XV Kl.	ria, quæ septē dies cōplēt. Macro.
A 19	XIIII Kl.	Opalia et Saturnalia. Macr. Var.
B 20	XIII Kl.	
C 21	XII Kl.	Angeronalia Angeronæ deæ.
		Macrob. Herculi & Cere de mulso. Macrob.
D 22	XI Kl.	Ferix larib. dicatæ. Macr. Cōpi-
E 23	X Kl.	talia. Ludi laribus. Plin.
F 24	IX Kl.	Ferix Iouis. Larētinalia uel Lar-
G 25	VIII Kl.	rentinalia. Plut. Var. Ouid.
H 26	VII Kl.	Iuuenalis dies VIII. Saturn.
A 27	VI Kl.	additus. Suet. unde & Iuuenales
B 28	V Kl.	ludi.
C 29	IIII Kl.	
D 30	III Kl.	Decēber Saturno sacer. Macro.
E 31	Prid. Kl.	Tutela uero Vestæ. V. Kl.

ΠΟΣΙΔΕΩΝ.

α	Νηλεϊα Ποσιδεων.	Posidonia à certamine
β	δουτερα ισαμειν.	Pallad. & Neptuni.
γ	τριτη ισαμειν.	
δ	τεταρτη ισαμειν.	
ε	πεντη ισαμειν.	
ς	εξη ισαμειν.	
ζ	εβδομη ισαμειν.	
η	ογδω ισαμειν.	
θ	εννατη ισαμειν.	
ι	δεκατη.	
ια	πρωτη ετη δεκα.	Aleyonij dies.
ιβ	δουτερα ετη δεκα.	
ιγ	τριτη ετη δεκα.	
ιδ	τεταρτη ετη δεκα.	Brunalia festum hoc mense &
ιε	πεντη ετη δεκα.	Ambrosia. Proclus in Hesiod.
ισ	εξη ετη δεκα.	
ιζ	εβδομη ετη δεκα.	
ιη	ογδω ετη δεκα.	
ιθ	εννατη ετη δεκα.	
ικ	ενας η ανοστη.	
ια	ενδεκατη φθινοντος.	
ιβ	δεκατη φθινοντος.	
ιγ	εννατη φθινοντος.	
ιδ	ογδω φθινοντος.	
ιε	εβδομη φθινοντος.	
ις	εξη φθινοντος.	
ιζ	πεντη φθινοντος.	
ιη	τεταρτη φθινοντος.	
ιθ	τριτη φθινοντος.	
ια	δουτερα φθινοντος.	
ια	ενα η νησ.	

XII

R

802

X